

STUDIES
OVER DE SOCIAAL ECONOMISCHE GESCHIEDENIS
VAN LIMBURG

IX

ONDER REDACTIE VAN

DR. REMIGIUS DIETEREN O.F.M.

en

DR. J. F. R. PHILIPS

★

MAASTRICHT 1964

V O O R W O O R D

Het Jaarboek bevat in deze aflevering een tweetal artikelen, welke iets meer uitgebreid dan gewoonlijk zijn.

In het eerste behandelt de nieuwe historische medewerker van het Centrum, drs. J. C. G. M. Jansen, de fiscale verschijnselen in Limburg op het einde van het Ancien Régime aan de hand van een publicatie van een rapport uit de Franse tijd over de belastingheffing in de talrijke Staten en Staatjes, die voor 1795 in het gebied van de provincie Limburg voorkwamen. Deze bron biedt een unieke mogelijkheid om de verschillen in belastingdruk tussen de verschillende delen van Limburg na te gaan. Bovendien schept het mogelijkheden om de invloed van de belastingheffing op de economische ontwikkeling in ons gewest te schetsen.

Het tweede artikel is wederom demografisch van aard. De auteur, de heer J. Wachelder, vervolgt zijn vroegere bevolkingsstudies ditmaal met een bijdrage over de veranderingen in gezinssamenstelling en kindertal van de Limburgse bevolking gedurende de laatste eeuw. Over deze laatste periode zijn thans velerlei gegevens verzameld en gepubliceerd. De redactie zou het toejuichen, indien eerlang een synthese over deze regionale bevolkingsontwikkeling zou verschijnen.

Het Jaarboek wordt, zoals gebruikelijk, wederom besloten met een verslag over de werkzaamheden van het Sociaal Historisch Centrum en verdere bijlagen omtrent de instelling.

I N H O U D S O P G A V E

Voorwoord blz. 5

Drs. J. C. G. M. Jansen. Etat
détaillé des diverses impositions
qui se percevaient ci-devant dans
les differens pays qui composent
Le Département de la Meuse
Inférieure blz. 9

J. Wachelder. De gemiddelde
grootte van het gezin en het huis-
houden in Limburg vanaf 1829 tot
1960 en de indeling der bevolking
naar de wijze van samenwoning
van 1879 tot 1960 blz. 143

Jaarverslag Sociaal Historisch
Centrum over 1963 blz. 183

ETAT DÉTAILLÉ DES DIVERSES IMPOSITIONS
 QUI SE PERCEVAIENT CI-DEVANT DANS LES
 DIFFERENS PAYS QUI COMPOSENT LE DEPAR-
 TEMENT DE LA MEUSE INFÉRIEURE. 1)

door J. C. G. M. Jansen

Voor vele facetten van de Nederlandse geschiedenis mag gelden, dat zij onvoldoende zijn onderzocht en dat de geschiedschrijving een belangrijke achterstand heeft in te halen 2), maar het terrein van de geschiedenis van de openbare financiën en de belastingen is tot nu toe zelfs vrijwel volledig onbestudeerd gebleven. In zijn overzicht van een halve eeuw economische historiographie in Nederland moest Brugmans in 1947 vaststellen 3), dat er geen

- 1) Bijzonder erkentelijk ben ik Dr. M. G. Spiertz, die als eerste op het bestaan en het belang van de hier gepubliceerde "Etat détaillé des diverses impositions..." heeft gewezen en zijn fotocopieën van het document ten behoeve van deze publicatie ter beschikking stelde.
- 2) o. a. J. W. Jappe Alberts. De Overrentmeesterrekeningen van Zutphen over het jaar 1457-1458. In: B(ijdragen) en M(ededelingen) van het H(istorisch) G(enootschap), deel 77, p. 52 en J. W. Jappe Alberts, De Maastrichtse "Raadsverdragen" uit de Middeleeuwen. In: Miscellanea Trajectensia, Maastricht 1962, p. 169-170.
- 3) I. J. Brugmans, Wendingen in de economische geschiedenis, in: Economisch-Historische Herdrukken, Den Haag 1964, p. 51-52.

enkel werk bestond over de geschiedenis van de openbare financiën en dat men zich voor de geschiedenis van de belastingen nog altijd moest behelpen met de verouderde werken van Sickinga 1) en Engels 2). Thans, nu bijna al deze werken meer dan een eeuw oud zijn, beschikken wij nog steeds niet over betere samenvattingen. Deze lacune klemt te meer, omdat de opvattingen over de functie der belastingen zich in de loop der eeuw sterk hebben gewijzigd en de werken van Sickinga en Engels geen antwoord kunnen geven op vragen, die de moderne economische geschiedenis met behulp van beschouwingen over de fiscaliteit hoopt op te lossen.

Engels en Sickinga conformeerden zich bij hun beschouwingen over de geschiedenis der belastingen nog aan de liberale opvattingen over fiscaliteit en, ofschoon in de 19e eeuwse Nederlandse geschiedschrijving de afkeer van de 17e en 18e eeuw lang niet zo sterk tot uiting kwam als bij de Engelse en Franse geschiedschrijvers van die tijd, vindt men toch ook bij hen iets van die typisch liberale opvatting, dat de Staatsinrichting in de 19e eeuw verre verheven was boven haar voorgangster uit de tijd van de Republiek. Speciaal op het terrein van de belastingheffing kwam dat verschil tot uitdrukking. De belastingheffing vormde min of meer de maatstaf, die men in de 19e eeuw aanlegde, om de tyrannie van vorige eeuwen duidelijk te kunnen maken. Belastingheffing was synoniem met uitbuiting en afpersing. Deze zeer negatieve instelling ten opzichte van de belastingheffing speelt Sickinga en Engels duide-

- 1) F. N. Sickinga, Bijdrage tot de geschiedenis der Belastingen in Nederland, Amsterdam 1864 en Geschiedenis der Nederlandsche Belastingen, Amsterdam 1865, een vervolg op de "Bijdrage" voor de periode 1795-1805.
- 2) P. H. Engels. De Geschiedenis der Belastingen in Nederland, Rotterdam 1848, en De Belastingen en de Geldmiddelen, Utrecht 1862.

lijk parten. Een economische betekenis kennen zij aan de belastingen niet toe. Zij interesseerden zich vooral voor de wijze, waarop de pre-liberale staat haar inwoners had uitgebuit. Daarom beschreven zij vooral de inrichting van de diverse belastingen en de hoogte van de tarieven.

Langzamerhand heeft men echter ingezien, dat belastingen in een democratische staat een onmisbare hoeksteen van het economische leven vormen 1). Men beschouwt b. v. de belastingen als een middel om het economische evenwicht te versterken door al naar gelang de behoefte via verhoging of verlaging van bepaalde belastingtarieven de consumptie te beperken of te vergroten en de investeringsbereidheid van de ondernemers te stimuleren of te remmen. Ook probeert men via de progressie een aantal directe belastingen dienstbaar te maken aan de bewerking van een grotere sociale rechtvaardigheid. Men roomt dan de hogere inkomens wat sterker af dan de lagere en men probeert zelfs via de belastingheffing een herverdeling van het nationale inkomen te bewerkstelligen. De belastingen dienen derhalve niet meer alleen om de staat de geldmiddelen te verschaffen, om zijn taak naar behoren te vervullen, maar vooral ter regulering van het sociale en economische leven.

De ideeën omtrent de samenhang tussen het belastingstelsel en het economische en sociale leven hebben ook hun invloed doen gelden op de geschiedschrijvers. Vooral sinds de tweede wereldoorlog zijn diverse mogelijkheden onderzocht, om fiscale gegevens, hoofdzakelijk uit de 17e, 18e en 19e eeuw, dienstbaar te maken aan de economische en sociale geschiedschrijving. Soms was dat zeer eenvoudig.

1) Charles Wilson, Taxation and the decline of empires, an unfashionable theme, in B. M. H. G. dl 77, Utrecht 1963, p. 12.

Brugmans 1) wees op de mogelijkheid de gegevens omtrent in- en uitvoerrechten te gebruiken voor het onderzoek naar de omvang van de buitenlandse handel in de 19e eeuw. Toen Joh. de Vries hetzelfde systeem trachtte toe te passen op de 18e eeuw, stiet hij echter op de zeer omvangrijke belastingontduiking in die tijd, waardoor zijn uitkomsten een twijfelachtige waarde kregen 2).

Ook voor de oplossing van andere vragen vormen de belastinggegevens een nuttig instrument. Vervaeck beschouwde de documenten betreffende de gewone en buitengewone belastingen als een van de voornaamste bronnen voor de kennis van de sociale verhoudingen in de Franse tijd 3). Speciaal vermogensverhoudingen en de financiële positie van de gegoede burgerij konden langs deze weg worden geanalyseerd. Anderen wezen op de mogelijkheid, om zeventiende en achttiende eeuwse belastingkohieren te gebruiken als bron voor de kennis van de demo-

- 1) I. J. Brugmans. De economische conjunctuur in Nederland in de 19e eeuw, in: Welvaart en Historie, Den Haag 1950, p. 87.
- 2) Joh. de Vries. De economische achteruitgang van de Republiek in de achttiende eeuw, Amsterdam 1959.
- 3) S. Vervaeck. Enkele bronnen uit de Franse tijd. Hun belang voor de sociale geschiedenis, Leuven 1962, p. 5 - 8.
S. Vervaeck. De samenstelling van de gegoede stand te Mechelen op het einde van de 18e eeuw en het begin van de 19e eeuw (1796-1813). Een methodologisch onderzoek, Leuven-Parijs 1960 en K. van den Abeele. De gedwongen lening van het jaar IV te Leuven. Bronnenmateriaal voor sociale geschiedenis onder Frans bewind, Leuven-Parijs 1931.

grafische verhoudingen in die tijd 1). Deze kohieren, die samengesteld werden om te helpen bij de bepaling van de hoofdelijke omslag bevatten overzichten van het aantal gezinnen, de gezinsstructuren, de beroepen en dikwijls nog talrijke andere gegevens. Helaas zijn ze echter niet erg uniform van opbouw, waardoor de verwerking van de gegevens zeer veel moeite kost.

In de allerlaatste tijd stelde Charles Wilson in zijn eerder genoemd artikel de vraag naar de rol, die de belastingheffing speelde bij de opkomst en ondergang van economisch machtige staten. Hij ging ervan uit, dat min of meer aanzienlijke verschillen in de belastingdruk tussen verschillende landen ook verschillen in concurrentie-mogelijkheden met zich moeten hebben meegebracht, omdat de belastingen een kostprijsverhogende werking hebben. In concreto ging hij na, of de verschuiving van de machtspositie in de wereldhandel van Holland naar Frankrijk en Engeland in de 18e eeuw mede kan zijn veroorzaakt door de eisen, die de fiscus in deze landen aan de onderdanen stelde 2).

Ook bij het beschrijven van de sociale en economische geschiedenis van Limburg, vooral in de tijd dat het grondgebied van de huidige provincie opgedeeld was in een groot aantal Staten en Staatjes, is het van belang rekening te houden met de fiscale verschijnselen, vooral voorzover die ons op het spoor brengen van andere economische en sociale grootheden. Tevens is deze studie van belang voorzover het mogelijk wordt de invloed van de fiscaliteit zelf op het economische leven te schetsen.

- 1) b. v. E. Hélin. *Les Capitations Liégeoises, inventaire analytique des rôles*. In: *Anciens Pays et Assemblées d'Etat*, T. XXI, Leuven 1961, p. 125 - 225, en
B. H. Slicher van Bath. *Een samenleving onder spanning*, Assen 1957.
- 2) Ch. Wilson, o. c. p. 12 - 13.

Tengevolge van de staatkundige verbrokkeling van Limburg doet zich daarbij een grote moeilijkheid voor, omdat men er bijna nooit zeker van kan zijn over vergelijkbare gegevens te beschikken. Waarschijnlijk schuilt hier de grootste betekenis van de hierna uitgegeven "Etat détaillé des diverses impositions qui se percevaient ci-devant dans les differens pays qui composent le Département de la Meuse Inférieure", die een overzicht geeft van de fiscale situatie in de beide Limburgen tijdens het Ancien Régime. Het stuk werd in 1795 - 1796 opgesteld ten behoeve van de Franse Minister van Financiën, die geïnteresseerd was in de belastinggewoonten in de nieuwe gebieden van Frankrijk.

Rapporten als de Etat Détaillé moesten ook worden opgesteld in de 8 Belgische departementen, die tezamen met het departement van de Nedermaas in 1795 bij Frankrijk werden ingelijfd. Men vindt ze waarschijnlijk niet in gebieden, die pas in het Napoleontische Tijdvak tot Frankrijk gingen behoren.

In deze inleiding zal gepoogd worden, naast een bespreking van de uitgegeven bron zelf, een kort overzicht van de inrichting van het belastingstelsel in de beide Limburgen van voor 1795 te geven. In een korte slotbeschouwing willen wij reeds enige facetten behandelen van de samenhang tussen fiscaliteit en economisch leven in het 18e eeuwse Limburg, voorzover die uit de Etat Détaillé blijken.

I Oorsprong van de "Etat Détaillé".

Toen de Fransen in 1794 de Zuidelijke Nederlanden hadden veroverd legden zij grote belangstelling aan de dag voor de organisatie van de belastingheffing. Voor een belangrijk deel kan die belangstelling verklaard worden uit de geldbehoefte van de Franse Staat. De aanleiding tot de Franse Revolutie werd gevormd door de financiële crisis, waarin het land

zich in 1798 bevond. De formidabele staatsschuld, de verwevenheid van de kas van de koning en de staatskas en de irreële gewoonten bij de belastingheffing, hadden iedere hoop op verbetering verijdeld 1). Het revolutionaire bewind haastte zich het belastingstelsel van het Ancien Régime te vervangen door een nieuw systeem, waarvan de grondbelasting de belangrijkste heffing werd. Maar in de loop van de eerste vijf revolutiejaren was de financiële toestand van de Franse Staat nog aanmerkelijk verslechterd door de vele oorlogen, de mislukte assignatenpolitiek, het financieel wanbeheer van de diverse republikeinse regeringen en de veel voorkomende weigering om aan de belastingheffingen en de requisities te voldoen 2).

Na de inrichting van de 9 Départements Réunis op 1 oktober 1795 en de daaruit voortvloeiende samenvoeging van het huidige België en het grootste deel van het huidige Nederlands Limburg met Frankrijk, nam de Franse interesse voor fiscale zaken in het Nedermaas departement uiteraard nog toe. Het was immers van groot belang, dat in geheel Frankrijk een uniform belastingsysteem bestond. In het moederland zelf was reeds in 1790 een volkomen nieuw belastingsysteem ingevoerd 3) en het was te verwachten dat hetzelfde systeem eerlang ook in de nieuw verworven gebieden zou worden toegepast.

De invoering van de Franse wetgeving in de nieuwe departementen was echter onderworpen aan de speciale goedkeuring van het Corps Législatif. Alvorens toestemming te vragen om de Franse fis-

- 1) A. Mirgeler, *Geschiedenis van Europa*, Roermond 1959, p. 420.
- 2) M. G. Spiertz, *Maastricht in het laatste kwart van de achttiende eeuw*, Assen 1964, p. 174-175 en C. Brinton, *A Decade of Revolution 1789 - 1799*, New York z. j. (1e ed. 1934) *The Rise of Modern Europe*, ed. by W. L. Langer, dl. 10, p. 47.
- 3) C. Brinton, o. c. p. 46

cale wetten op de Départements Réunis van toepassing te verklaren, wenste de Franse minister van Financiën ten behoeve van zijn memorie van toelichting over uitgebreide inlichtingen te beschikken ten aanzien van de belastingheffing, zoals die tot het einde van het Ancien Régime in die gebieden in zwang was geweest. Daartoe richtte hij zich op 8 en 9 december 1795 tot de administraties van de diverse departementen met het verzoek om een overzicht van het geldende belastingsysteem 1). In het departement van de Nedermaas had de samenstelling van een rapport over de fiscaliteit nogal wat voeten in de aarde. De toestand was er tengevolge van de oude staatkundige verbrokkeling ook bijzonder ingewikkeld. Pas nadat het verzoek nog enkele malen was herhaald, was de commissaris van het Directoire Exécutif, Rogier in een brief gedateerd 18 Germinal an IV (8 april 1796) in staat een - zij het nog enigermate beperkt - antwoord op de vragen van de minister te geven 2). Annexe aan deze brief gingen een tweetal rapporten naar Parijs, waarvan het eerste 3) handelde over de belastingen, de Etat Détaillé, en het tweede 4) over de opbrengsten van de domeingoederen. In het rapport over de belastingen worden merendeels gegevens vermeld over het laatste jaar voor de inval der Fransen, 1793; de gegevens van het rapport over de domeingoederen dateren uit 1794. Copieën werden gezonden naar de "Commissaire du Gouvernement dans les pays réunis", L. G. Bouteville.

De Etat Détaillé bevat eigenlijk slechts een totalisatie van de belastingafdrachten aan de centrale overheid. De afzonderlijke posten, die eerst geografisch en vervolgens min of meer systematisch geordend zijn, bieden echter door hun uitvoerigheid

- 1) Doc. no. 1.
- 2) Doc. no. 3.
- 3) Doc. no. 4.
- 4) Doc. no. 5.

een schat van gegevens omtrent de inrichting van het belastingstelsel in de talrijke Limburgse Staten en Staatjes. Bovendien maken zij onderlinge vergelijking van de gebieden mogelijk.

Het is echter de vraag of de datering van het stuk op 18 april 1796 juist is. Bij de herordening en samenvoeging van de zogenaamde Papiers de Bouteville en de Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil du Gouvernement, die thans gedeeltelijk voltooid is 1), kwamen een tweetal brieven uit het Nedermaas departement, op 17 en 18 Floréal an IV (7 en 8 mei 1796) aan Bouteville geschreven, te voorschijn 2), waarin eerst de toezending van een rapport over de voormalige toestand der belastingen werd gemeld, terwijl Rogier in de tweede brief Bouteville eraan herinnerde, dat hij hem bij zijn laatste bezoek aan Maastricht een rapport over fiscale aangelegenheden had meegegeven. Het lijkt ons te ver te gaan, alleen op grond van dit ene gegevente concluderen dat in de copie van de brief aan de minister van financiën een onjuistheid is geslopen en dat 18 Germinal gelezen moet worden als 18 Floréal, zoals de bewerkster van de inventaris meende te mogen doen. Temeer daar er zich in de correspondentie van Bouteville twee copieën van de Etat Détaillé bevinden, zodat het mogelijk is, dat het rapport zowel in april als in mei 1796 naar Brussel is doorgezonden. Voorzichtigheidshalve zij hier vastgesteld, dat de

- 1) M. R. Thielemans. Inventaire des Archives de l'Administration Centrale et Supérieure de la Belgique et du Conseil du Gouvernement, Bruxelles 1964.
- 2) Daar de beide brieven zich in het nog niet volledig geïnventariseerde deel van het archief Bouteville bevinden, zal het aanbevelenswaardig zijn hen op te nemen. Zij volgen aan het einde van de bijlagen.

Etat Détaillé van april-mei 1796 dateert.

Daar zich in het Frans Archief te Maastricht ook nog twee copieën van de Etat Détaillé bevinden 1), was het noodzakelijk een keuze te maken tussen de verschillende teksten. Het bleek dat de tekst in de Papiers Bouteville te Brussel, die tegelijk met de op 18 Germinal gedateerde brief werd opgestuurd, de minste verschrijvingen in het cijfermateriaal bevatte, zodat die tekst als basis werd gebruikt.

Als document no. 5 werd opgenomen de in de brief van 18 Germinal genoemde bijlage no. 2 over de opbrengsten van de domeingoederen. Zoals nog nader zal worden uiteengezet zijn de gegevens uit dit stuk niet zonder fiscale betekenis. Een aanvulling op de eigenlijke Etat Détaillé, waarin gegevens over het douanerecht, de opbrengsten van de domeingoederen en het zegelrecht worden vermeld, bevond zich aan het einde van een der Maastrichtse copieën van de Etat. Dit waarschijnlijk eerst later toegevoegde gedeelte werd als doc. no. 6 opgenomen.

Daar de administratie van het departement van de Nedermaas er niet steeds in geslaagd was een volledig overzicht te geven van de fiscale situatie in het departement en derhalve nogal wat onduidelikheden had overgelaten, zoals zij zelf overigens ook eerlijk toegaf 2), zijn bovendien een groot aantal documenten opgenomen, die aan de samenstellers van de Etat Détaillé hun gegevens hebben verschaft. Deze bijlagen bestaan ten dele uit opgaven over de belastinggewoonten, die in de loop van 1795 door de burgemeesters van diverse gemeenten aan de centrale administratie werden verstrekt 3). De tweede

1) R(ijks) A(rchief) L(imburg), Frans Archief, no. 2847.

2) Doc. no. 3 en noot 18 B.

3) Dit soort documenten bevond zich in R. A. L. / F. A. /3431.

en belangrijkste groep wordt gevormd door opgaven verstrekt door de voormalige ontvangers der belastingen van de diverse Staten en Staatjes 1). Het is onmiddellijk duidelijk, dat deze laatste opgaven door deskundigen zijn verstrekt. Zij zijn veel exacter en vollediger dan de opgaven van de burgemeesters.

Enkele passages uit deze laatste opgaven zijn hierachter niet opgenomen. Het waren ofwel herhalingen van zaken, die elders reeds waren beschreven, ofwel opmerkingen, die met openbare financiën en belastingen volstrekt niets van doen hadden, ofwel zeer uitvoerige beschrijvingen van detailkwes-ties. Dit laatste deed zich voor in de beschrijving van de belastingopbrengsten van Staats-Valkenburg, waar bij sommige belastinggroepen alle contribuanten individueel werden opgegeven. Alleen de totalen per dorp worden hierachter weergegeven. In dezelfde opgave bevond zich ook een volledige lijst van degenen, die aan de Staten van Valkenburg leningen verstrekt hadden. Ook dit overzicht werd samengevat.

II De Belastingheffing tijdens het Ancien Régime.

De "Etat Détaillé" geeft geen volledig overzicht van het in 1793 geldende belastingsysteem, maar bespreekt vrijwel uitsluitend die belastingen waarvan de opbrengsten ten goede kwamen aan de Centrale Overheid. Daaronder dient men dan te verstaan de Prinsbisschop en de Staten van Luik, de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën, de regering der Oostenrijkse Nederlanden en de Staten van Oostenrijks Gelder. In de bijlagen komen de inkom-

1) Deze vormden een lias en waren ondergebracht in R. A. L. / F. A. / 2847.

sten van enig lagere overheden ter sprake, zoals de stedelijke overheden van Maastricht en Roermond. In feite kwamen ook deze stedelijke inkomsten voor een belangrijk deel ten goede aan de Centrale Overheid voorzover zij n.l. werden aangewend voor de financiering van de garnizoenen, die door de Centrale Overheid in die plaatsen waren gelegd en voor het onderhoud van de vestingwerken, waarop het militaire systeem in de 18e eeuw steunde.

Meestal ontbrekende gegevens over de opbrengsten van de rechten geheven ten behoeve van de locale overheid. De locale overheid ten plattelande beschikte slechts over fondsen, die kwantitatief van zeer geringe betekenis waren. Ook de inkomsten van de kleinere steden waren gering, tenzij zij bijdroegen in de kosten van inlegering van een garnizoen. In dat geval waren zij doorgaans vrijgesteld van de betaling van heffingen ten behoeve van de Centrale Overheid, zoals Rolduc, Valkenburg en vermoedelijk ook 's-Hertogenrade. Men moet er bovendien rekening mee houden, dat de inkomsten van de Centrale Overheid niet via een enkele kas vloeiden. Tijdens het Ancien Régime placht men geen onderscheid te maken tussen de kas van de regering en de particuliere kas van de vorst. Beider inkomsten werden voor dezelfde doeleinden aangewend. Over de inkomsten van de vorst, bestaande uit de zgn. feodale rechten, geeft de *Etat Détaillé* geen inlichtingen. Een nieuwe onvolkomenheid.

Onder feodale of heerlijke rechten verstaat men de inkomsten van de vorst, die nog stamden uit de hoge middeleeuwen, en die voortvloeiden uit het leenstelsel, dat aan de "heer" op verschillende wijzen vergoedingen toekende voor de bescherming, die hij zijn onderdanen bood. Van deze feodale rechten waren de tienden veruit het belangrijkste. Tiende wil zeggen, dat tien procent van de bodemopbrengst, speciaal van het graan, moest worden afgedragen aan de heer, de kerk of een andere verzorgende instelling, zoals de schutterijen. Daarnaast hadden ook de heerlijke renten, jaarlijkse onafkoopbare

cijnsen wegens erfpacht der gronden, economische betekenis. Van minder belang waren de incidentele heffingen, zoals het recht van het beste stuk uit de erfenis, de karweien, die door het grote verzet, dat er in de 17e en 18e eeuw tegen rees, in betekenis waren afgenomen, en de wandel- en doodkoop, een heffing bij overdracht van cijnsgronden door verkoop of vererving 1). Al deze verplichtingen, die hoofdzakelijk op de plattelandsbevolking en de grondbezitters drukten en wier economisch effect vergelijkbaar is met dat van de belastingheffing, zijn in de *Etat Détaillé* niet expliciet verantwoord. Ten dele kunnen de heerlijke rechten echter zijn begrepen onder de opbrengsten van de domeingooderen, het onroerend bezit van de Overheid 2).

De organisatie van de openbare financiën en de belastingheffing vertoonde in de Staatjes, die in Limburg voorkwamen, op het einde van de achttiende eeuw grote verschillen. Globaal kan men in het Departement van de Nedermaas 4 hoofdgroepen onderscheiden:

1. Het Prinsbisdom Luik.
2. De Landen van Overmaas.
3. Opper-Gelder.
4. Maastricht en de redemptiedorpen.

1. In het Prinsbisdom was het belastingsysteem het minst ontwikkeld. De financiële moeilijkheden van de prins-bisschop hebben er waarschijnlijk nooit die vorm aangenomen, die men ontmoet in de gebieden, die onder Oostenrijks of Staats gezag stonden. De bisschop beschikte immers behalve over zijn inkomsten als wereldlijk vorst ook nog over kerkelijke inkomsten. De behoefte aan nieuwe belastingen was dienovereenkomstig

- 1) P. Deprez: De boeren in de 16e, 17e en 18e eeuw in Flandria Nostra, dl. I, Brussel 1957. p. 152-154.
- 2) Vooral doc. no. 5.

geringer. De mensa episcopalis, zoals men het bisschoppelijk inkomen wel aanduidt, bestond tot het einde van het Ancien Régime vrijwel uitsluitend uit de opbrengst van heerlijke rechten 1). Enkele kleinere belastingen, waaronder tolgelden, konden die opbrengsten slechts weinig verhogen. Zo droeg de stad Maastricht van haar totale belastingopbrengst van ruim 284.500 Luikse guldens slechts ruim 1000 gulden aan de Luikse Overheid af 2).

De belastingen, die in de "Etat Détaillé" en haar bijlagen voor het Luikse gebied verantwoord zijn kwamen uitsluitend ten goede aan de Staten van Luik, die administratief en ook economisch - zij bouwden in de 18e eeuw b. v. de nieuwe wegen door het Prinsbisdom - een verzorgende functie vervulden.

In tegenstelling tot de huidige parlementen bezaten de Staten in die dagen behalve een vrij beperkte wetgevende macht, ook de macht om hun besluiten zelf uit te voeren. Daartoe dienden zij over eigen inkomsten te beschikken. De heffingen bestonden uit directe belastingen, die in de "Etat Détaillé" verwaarloosd zijn, waarschijnlijk omdat zij bijzonder weinig opbrachten en indirecte belastingen. De directe belastingen werden gevormd door een bede, de z.g. taille, die voor het gehele Prinsbisdom slechts 12.000 gulden bedroeg, waarvan de stad Luik 13,5%, de overige steden 10,5% en het platteland 42% moesten dragen. Het restant moest worden opgebracht door adel en geestelijkheid. Zij werd slechts occasioneel geheven, kon derhalve jarenlang uitblijven, maar kon ook meerdere malen in een jaar worden omgeslagen. De andere directe be-

- 1) P. Harsin. Les finances publiques belges sous l'Ancien Régime. In: Histoire des Finances Publiques en Belgique, T. I, Bruxelles 1950. p. 15.
- 2) Doc. no. 7.

lastingen, de "capitation", eenhoofdelijke omslag, en de belasting op deuren en vensters en de "to-cage", een belasting op haarden en schoorstenen, brachten nog minder op.

Het belangrijkste waren de indirecte belastingen, die in de tweede helft van de 16e eeuw waren ingevoerd. Zij bestonden uit een ad valorem heffing van 1,75% op de in-, uit- en doorvoer, de zgn. soixantième, in het Nederlands zestigste penning geheten. De soixantième werd slechts één keer geheven. Had men bij het binnenkomen van het land betaald, dan was men bij het verlaten van het Luiks gebied vrijgesteld. De heffing had uitsluitend een fiscaal doel. Zelfs de 18e-eeuwse maatregel om het uitvoerrecht voor enkele nationale produkten op te heffen kan men nauwelijks protectionistisch noemen.

Op een twaalfstal wegen, die speciaal waren aangelegd of verbeterd om de handel met het buitenland te stimuleren werd de internationale handel bovendien onderworpen aan een recht op de paarden en de karren. De opbrengst van deze heffing, 50.000-75.000 gulden per jaar, was uitsluitend bestemd voor het onderhoud der wegen.

De kwantitatief veruit belangrijkste indirecte heffingen vormden de verbruiksbelastingen, bestaande uit een bieraccijns, dat geheven werd over de grondstof en 2 gulden bedroeg per 200 pond graan, dat voor de bierbereiding bestemd was. Deze heffing kwam neer op een last van ongeveer 0.01 gulden per liter bier 1). Deze vrij lage heffing verschafte de Staten jaarlijks 25 - 30% van hun geldmiddelen. De twintigste penning - een vijf procent heffing - op het vlees bracht + 10% van de landsmiddelen op. Van minder belang waren de heffingen op wijnen, brandewijnen, mede, zout, tabak, suiker, koffie, thee, goud, zijde, speelkaarten, het dragen van buitenlandse

1) Harsin, o. c. p. 18

hoeden, enz.

2. De landen van Overmaas.

De wijze, waarop het overheidsinkomen in de Staatse en Oostenrijkse landen van Overmaas werd verkregen, is vrijwel gelijk, zodat geen splitsing tussen deze beide gebieden hoeft te worden gemaakt. In tegenstelling tot Staats-Brabant werd in de loop der 17e eeuw in de Staatse landen van Overmaas na de verovering door de Republiek geen nieuw belastingsysteem ingevoerd. Het oorspronkelijk Bourgondisch-Spaanse systeem van belastingheffing bleef hier derhalve ook op Staats gebied gehandhaafd. Tenminste een tweetal factoren heeft daartoe bijgedragen.

1. De invoering van een nieuw belastingsysteem in Staats-Brabant door de Staten-Generaal in de tweede helft van de 17e eeuw was niet het gevolg van een principiële politiek tot hervorming van het belastingstelsel, die men ook overal elders zou hebben willen toepassen, maar droeg een incidenteel karakter. De invoering van de "verponding", de belangrijke grondbelasting in de Meyerij van 's-Hertogenbosch in 1657 geschiedde n.l. "op het instantigh versoeck ende aenhouden van de Quartieren, Plaetsen, ende Dorpen in de Meyerije van 's-Hertogenbosch, omme te mogen komen tot eene rechtmatige Verpondinge, in plaetse van den provisionelen taux heur opgeleght, die sy klagen indier voegen niet te kunnen dragen, noch op brengen".1). Het is uiteraard niet zonder meer waarschijnlijk, dat de situatie in de Landen van Overmaas met die in de Meijerij vergelijkbaar was en tot een zelfde maatregel noopte.

2. Van grote invloed op de inrichting van het be-

1) G(root) P(laccaet) B(oeck), dl. II, k. 2469. Placcaet tot redres van eene egale verpondinge in de Meyerij van 's-Hertogenbosch, dd. 26-04-1657.

lastingsysteem in de landen van Overmaas was de "Acte van non-prejuditie ende het Accordt van Accomodement der differenten over de verdeeling van de landen van...Overmaze", dat de Spaanse regering en de Staten-Generaal in 1661 sloten 1). De artikelen XIX en XX van dat verdrag bepaalden, dat de verdeling van de lasten als vanouds zou geschieden, terwijl art. III de opheffing van alle tollén, licenten en andere belastingen, die sedert 1632 waren ingevoerd, voorschreef. Men mag aannemen, dat beide partijen zich aan dit voorschrift hebben gehouden. Mede hierdoor zijn de formele verschillen in de belastingen tussen de Staatse en Oostenrijkse delen van de Landen van Overmaas beperkt tot enige verschuivingen binnen de kosten van de generaliteit 2) en de bijdrage in het onderhoud van het gouvernement.

De overheidsinkomsten werden in de Landen van Overmaas in hoofdzaak verkregen uit de gewone en de buitengewone bede, ook wel subsidies genoemd. De buitengewone bede is de naam voor een jaarlijks terugkerende toeslag op de gewone bede, een vroege vorm van opcentenheffing. Toch mag men niet zeggen, dat de bede derhalve de belangrijkste belasting in de Landen van Overmaas vormde, want in eigenlijke zin is de bede helemaal geen belasting. Zij is een akkoord over de hoogte van het op te brengen bedrag. Een overeenkomst tussen de Centrale Overheid en de Staten van het land, die jaarlijks gesloten werd en besliste over het bedrag, dat tenslotte aan de Centrale Overheid zou worden afgestaan. Pas nadat de Staten beslissingen hadden genomen over de andere inkomsten, die ten behoeve van het

1) G. P. B. II, k. 2777-2792.

2) De instanties die belast waren met het bestuur van de Generaliteits-landen.

bestuur van het eigen land nog nodig zouden zijn en daarmee het totale bedrag hadden vastgesteld, dat via de belastingen moest worden opgebracht, kon er sprake zijn van belastingheffing in eigenlijke zin en van een verdeling van de totale lasten over de diverse bestaande belastingen.

Onder de totale lasten dienen nog te worden begrepen de rente en aflossing van de schulden van het land. Deze schulden ontstonden veelal in tijden, waarin het land niet in staat was het overeengekomen belastingbedrag op te brengen, hetzij omdat de beden meermalen in een bepaald jaar geheven werden, hetzij omdat om enigerlei redenen zoveel vrijstellingen gegeven moesten worden, dat men een deficit verkreeg. De schuld is derhalve een soort uitgestelde belastingheffing.

Dan werden aan de totale lasten nog toegevoegd de kosten van het overheidsapparaat in de ruimste zin. Buiten de kosten van het gouvernement, de ambtenaren en de ontvangers der belastingen kwamen daar in het Staatsgebied nog bij de kosten van de Admiraliteit op de Maze die in Rotterdam gevestigd was 1) en het onderhoud van het protestants college in Maastricht 2). Tenslotte werden ook de onkosten voor de regionale en locale overheden bij het op te brengen bedrag geteld.

Onder belasting in eigenlijke zin of "imposition" werd verstaan de wijze waarop het totaal op te brengen bedrag bijeen gebracht werd. Zij werd door de Staten en locale overheden van de diverse landen zelf vastgesteld. Zowel in Oostenrijks-Brabant, als in de Landen van Over-

- 1) De functie van de Admiraliteiten tijdens de Republiek vertoont grote overeenkomst met die van Rijkswaterstaat thans. Daarbuiten vervulden de Admiraliteiten nog de rol van douaniers.
- 2) Doc. no. 4.

maas werd als richtlijn aangehouden een heffing langs directe weg, in de vorm van de twintigste penning, vijf procent op het inkomen 1). Dat betekende echter niet, dat ook een werkelijke inkomstenbelasting werd geheven. De verschillende gebieden waren tamelijk vrij in de keuze van een concreet middel om de vijf procent heffing bijeen te brengen. Het is niet onmogelijk, dat de formule van de twintigste penning alleen werd gebruikt om een billijke verdeling over de diverse schepenbanken tot stand te brengen. Op het platteland kwam men tot een repartitie (verdeling) over het aantal bunders grond in bewerking. Nadat het aantal bunders grond, waarover belasting moest worden betaald, "bundertal", eenmaal was vastgesteld, bracht men daarin niet spoedig wijziging. Daardoor kon op de duur een zeer onrechtvaardige verdeling van de belastinglast ontstaan. Bepaalde stukken landbouwgrond, die oorspronkelijk vrijgesteld waren geweest of later ontgonnen waren, waren en bleven onbelast. Hij, die toevallig een relatief grote hoeveelheid grond in bewerking had, die wel tot het bundertal gerekend werd, werd onevenredig zwaar belast. In de steden leverde de directe heffing nogal moeilijkheden op, zodat daar het ook ten behoeve van de centrale overheid op te brengen bedrag veelal langs indirecte weg werd bijeengebracht. Met name blijkt dat het geval in Maastricht en Roermond 2). Daar voldeed men zijn verplichtingen uit de opbrengst van verbruiksbelastingen. Hoe het in de steden van Overmaze, Valkenburg, Rolduc en 's-Hertogenrade toging, weten wij niet omdat die plaatsen geen gelden afdroegen aan de centrale overheid, en wij over hen in de "Etat Détaillé" niet worden ingelicht.

- 1) J. Bigwood, *Les Impôts Généraux dans les Pays-Bas Autrichiens, Bruxelles 1900*, p. 22.
- 2) Doc. no. 8 en no. 36.

Behalve de directe belastingen bestonden ook in de dorpen indirecte belastingen. Maar uitsluitend in de vorm van de accijnzen op bier en genever. Ook de opbrengst daarvan werd aangewend ter voldoening van de eerder vastgestelde totale verplichtingen van het dorp, resp. de schepenbank.

De hierboven beschreven eigenlijke belastingen (impositions) komen in de "Etat Détaillé" voor de landen van Overmaze slechts sporadisch ter sprake. Alleen in de bijlagen, als toelichting op datgene wat men uitsluitend van belang achtte: de hoogte van het totaal op te brengen bedrag, komt hier en daar iets over de wijze van heffing ter sprake. Hoezeer het merkwaardige onderscheid tussen belasting, als op te brengen bedrag en belasting als wijze van heffing tot verwarring kan leiden, komt in de "Etat Détaillé" tot uitdrukking in het overzicht van de ontvanger van het land van Valkenburg. Waar deze spreekt over de wijzigingen in het belastingsysteem, die het Franse regime zijns inziens zal moeten doorvoeren, spreekt hij alleen over bedragen, die niet meer geheven zullen hoeven te worden 1). Over de wijze van heffing repte hij met geen woord, terwijl heftige kritiek op de organisatie van de belastingheffing zelf toch al enige jaren eerder had geleid tot de herziening van het belastingsstelsel in Frankrijk.

Daar de economische toestand in de landen van Overmaze in 1793 klaarblijkelijk van dien aard was, dat vrijstellingen niet voorkwamen, hoeft daaraan verder geen aandacht te worden besteed.

3. Opper-Gelder.

Het systeem van belastingheffing in Oostenrijks Opper-Gelder vertoont enige overeenkomst met dat in de landen van Overmaas. De tweeledigheid van het belastingsstelsel, waarbij streng

1) Doc. no. 15, fol. 71VO - 72VO.

onderscheid werd gemaakt tussen de opstelling van het op te brengen belastingbedrag door samenvoeging van de te verrichten uitgaven en de wijze, waarop het tevoren vastgestelde bedrag werd geheven, keert hier terug. Evenals in de landen van Overmaas ligt de bevoegdheid tot vaststelling van de belastingsom in Opper-Gelder bij de Staten van het land. Wat de belastingen in strikte zin betreft, vindt men in beide gebieden de grondbelasting en de verbruiksbelastingen als de twee hoofdsoorten. Hier zowel als ginds betaalde het platteland in hoofdzaak via grondbelastingen en de steden via verbruiksbelastingen.

Het grootste verschil lag in de verdergaande scheiding tussen de heffingen ten behoeve van de centrale overheid en die ten behoeve van de Staten van Gelder zelf, de zgn. "Onraedt", die in Opper-Gelder werd toegepast. Het onderscheid is echter enigermate fictief. In de landen van Overmaas werden de heffingen ten behoeve van de bede verhoogd met die ten behoeve van de schuldenrekening, de bijdrage aan het hof te Brussel, de kosten van de administratie van de Staten-Generaal en die van de regionale en lokale overheden. In Gelder wordt formeel onderscheid gemaakt tussen:

1. de belastingheffing ten behoeve van de centrale overheid, uitsluitend bestaande uit de bedden;
2. de belastingheffing ten behoeve van de regionale overheid, die bepaald werd door de hoogte van de schulden van het land, de bijdrage ten behoeve van het hof te Brussel - een vergoeding voor het vervullen van administratieve en ordenende functies in het land zelf - en de kosten van de regionale overheid 1) en
3. de bijdrage ten behoeve van de lagere overheid, waarover geen gegevens in de "Etat

1) Doc. no.36 fol. 47vo - 48vo.

Détaillé" zijn opgenomen.

In feite dekte de totale belastingheffing in Opper-Gelder dus dezelfde uitgaven, als die in de landen van Overmaas. Toch komt bij de uiteindelijke heffing van de belastingen het verschil in uitgaven, voortspruitend uit de bede en die vanwege de Onraedt nog wel tot uitdrukking. Het percentage, waarvoor de verschillende Schepenbanken werden aangeslagen in de bede, en dat waarvoor zij in de Onraedt meebetaalden is niet gelijk. Waarschijnlijk spruit dit voort uit een regeling, die bij vrijstelling van betalingsplicht werd toegepast. Er kunnen afzonderlijke beslissingen omtrent vrijstelling in de Onraedt en in de bede noodzakelijk geweest zijn. In beide gebieden werd de totale hoogte van de belastingomslag in belangrijke mate bepaald door de feitelijke geldbehoefte van het ogenblik.

De bede werd in Opper-Gelder op dezelfde wijze geheven als in de landen van Overmaas, n.l. via een grondbelasting. De organisatie van deze grondbelasting verschilde in Opper-Gelder van dorp tot dorp 1). In Swalmen maakte men bij de vaststelling van de belasting per bunder onderscheid naar cultures. In Elmpt en Cruchten legde men zeer lage bedragen aan belasting per bunder op, maar hief men deze bedragen zo vaak per jaar, dat men toch het gehele op te brengen bedrag bijeen kreeg. In feite kwam er van de heffing in Oostenrijks Opper-Gelder niet veel in de kassen van de overheid in Brussel terecht. De lasten waarvoor het gebied gesteld werd, waren voor de dorpen Elmpt en Swalmen, waar de welvaart zeer gering was, te zwaar 2). Elmpt

1) Bigwood, o. c. p. 109 - 110.

2) Over de trieste toestand van de economie in Opper-Gelder, zie A. R. A. B., Jointe des Administrations et Affaires des Subsidés, protocollen van 13 dec. 1771, 25 mei 1774, 16 dec. 1777 en 25 juni 1780.

werd geheel vrijgesteld van het betalen van een bijdrage in de bede, terwijl Swalmen gedeeltelijk was vrijgesteld. Het dorp betaalde nog geen 12% van wat het eigenlijk verschuldigd was. Ook Roermond betaalde niet in de bede. De onkosten, die de stad moest maken voor het onderhoud van het garnizoen en de vestingwerken, werden als een dienst aan de centrale overheid beschouwd en afgetrokken van het voor de bede verschuldigde bedrag. Daar Roermond steeds meer voor het garnizoen en de vestingwerken uitgaf, dan het aan bede moest betalen, verviel de laatste geheel.

Hoe de Onraedt over de verschillende dorpen werd omgeslagen, is niet geheel duidelijk. In elk geval werd zij niet zonder meer bij het totaalbedrag der beden geteld. De verhouding tussen bede en Onraedt is immers niet constant. In het Staats gebied van Opper-Gelder betaalde de schepenbank Obbicht en Papenhoven een bedrag aan Onraedt, dat gelijk staat met een toeslag van 18,52% op de bede. Linne, Berg, Vlodrop, Posterholt, Montfort, Stevensweert en Ohé en Laak betaalden een bedrag, dat 17,37% van de bede bedroeg. Belfeld betaalde, indien men rekening houdt met een kleine afronding een zelfde percentage. Maasbracht betaalde echter slechts 16,67% van de bede aan Onraedt, terwijl Beesel, Roosteren, Nieuwstad en Echt slechts 12,33% haalden. Vissersweert betaalde in het geheel niets, evenmin als Venlo. Het hogere bedrag voor Obbicht en Papenhoven kan, bij de zeer kleine bedragen, die deze bank verschuldigd was, uit een afronding voortspruiten, terwijl het niet onmogelijk is, dat de dorpen, die minder dan 17,37% van hun beden aan Onraedt betaalden, enige vrijstelling genoten vanwege een eventueel zwakkere economische positie.

In Oostenrijks Opper-Gelder, waar zeer hoge bedragen aan Onraedt moesten worden opgebracht vanwege de grote schuldenlast, waarmee

dit land kampte - bijna 80% van de opbrengst van de Onraedt diende voor de betaling van renten op geleende gelden - kan men twee categorieën onderscheiden. Roermond, Wegberg en Cruchten betaalden relatief vrijwel evenveel, resp. 125, 125,3 en 122,3% van hetgeen zij aan beden moesten opbrengen, terwijl de economisch zwakke dorpen Elmpt en Swalmen 103,1% betaalden.

4. Maastricht.

De stad Maastricht bracht op het einde van de 18e eeuw het geweldige bedrag van ruim 284.000 Luikse guldens aan belastingen op. Een bedrag, dat gelijk staat met bijna 66% van de totale inkomsten, die de centrale overheid uit het departement van de Nedermaas wist te onttrekken. Deze belastingen werden vrijwel uitsluitend op indirecte wijze via verbruiksbelastingen geheven. De stad had zelfs een tweetal tollen voor 12 jaar afgekocht en dekte de inkomstenderving, die daaruit voortspoot, uit de opbrengst van de verbruiksbelastingen. De belangrijkste van deze belastingen vormde de heffing op het gemaal en op het meel, hetgeen duidt op een dubbele belasting op de grondstoffen voor de bereiding van brood, waardoor de prijzen van dit volksvoedsel in het laat-achttiende eeuwse Maastricht aan een zeer aanzienlijke opwaartse druk onderhevig waren. Om de inning van de belasting op meel en brood te bevorderen, mochten slechts twee soorten brood in de stad verkocht worden. Het gewicht van de broden was bovendien nauwkeurig vastgesteld. De luxe tarwebroden wogen vier Maastrichtse ponden of 1871,15 gram en het volksvoedsel, het zwarte tarwebrood moest zes pond, of 2806,13 gram wegen 1). Op het wit-

- 1) R. A. L./F. A./2531. Brief van de Maire van Maastricht aan de prefect van het departement van de Nedermaas, d.d. 12 messidor an XI (2 juli 1803).

brood werd een fiscale toeslag geheven van 75 centimes. Per zwart brood werd 20 centimes belasting geheven 1). Hoe zwaar die toeslag drukte wordt duidelijk, als men bedenkt, dat in 1803 het duurste witbrood in Roermond ongeveer 90 centimes per 1800 gram kostte 2). De anonieme opsteller van het antwoord op de ministeriële landbouwenquete van 10 vendémiaire an 5 - 2 okt. 1796 - vermeldde, dat bovendien de belastingen op o. a. koffie, thee en brandewijn de kosten van levensonderhoud voor de Maastrichtenaar van het Ancien Régime verhoogden 3). Speciaal de bevolkingsgroepen, die geen of zeer weinig inkomsten genoten, moeten door de hoge prijzen voor levensmiddelen in grote nood zijn geraakt. De bijdrage van het garnizoen, dat vlak voor de Franse invallen zeer sterk was, en ponds-pondsgewijs in deze belastingen bijdroeg, kan daar nauwelijks veel aan verbeterd hebben.

De inkomsten die uit deze belastingen verkregen werden, bleven voor meer dan 97% ter beschikking van de stad. De beide heren van Maastricht, de Prinsbisschop van Luik en de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën ontvingen tezamen nog geen 7000 Luikse guldens, waarvan de Staten-Generaal, dank zij de bijdragen in de kosten van de Admiraliteit op de Maze te Rotterdam ruim 5000 gulden ontvingen. De rest, 277.000 Luikse guldens, diende vrijwel uitsluitend voor het onderhoud van het garnizoen en de vestigingwerken 4). De enige post, die van belang was en geen rechtstreeks verband met mi-

- 1) R. A. L./F. A./2531. Brief van de Maire van Maastricht aan de prefect dd. 18 germinal an XI, (10 april 1803).
- 2) R. A. M./F. A./2531. De Maire van Roermond aan de prefect, dd. 19 messidor an XI (9 juli 1803)
- 3) R. A. M./F. A./2512. Antwoord op vraag 7.
- 4) Doc. no. 8, speciaal het antwoord op vraag 4.

litaire uitgaven vertoonde, de schuldenrekening, kan vrijwel niet anders ontstaan zijn, dan uit tekorten bij de financiering van de uitgaven met een militair doel in vroeger tijd, omdat er vermoedelijk nooit andere uitgaven van belang geweest zijn. In tegenstelling tot de gevestigde opvattingen, die in het garnizoen de belangrijkste bron van welvaart van Maastricht in de 17e en 18e eeuw zien 1), dient men zich derhalve af te vragen in hoeverre het karakter van vestingstad op Maastricht een te zware economische druk heeft gelegd en oorzaak kan zijn geweest van een toenemende verpaupering en sociale desintegratie. Ongetwijfeld hebben de bestedingen van het garnizoen voor bepaalde takken van werkgelegenheid in Maastricht een gunstig effect gehad. Doordat het Hollandse garnizoen in tegenstelling tot het Franse uit de periode na 1794 niet voor zijn eigen voedselvoorziening zorgde, moet in de voedings- en genotmiddelensector en in de kledingindustrie een belangrijke additionele werkgelegenheid en koopkracht zijn geschapen. Maar terwijl via de verbruiksbelastingen de gehele bevolking van de stad bijdroeg in de kosten van het garnizoen, zullen haar bestedingen in hoofdzaak aan een bepaalde bevolkingsgroep ten goede zijn gekomen.

De redemptie-dorpen, een elftal schepenbanken, gelegen in de omgeving van Maastricht, die economisch nauw met deze stad verbonden waren

- 1) b. v. H. H. E. Wouters. Maastricht in historisch perspectief, in: De Bouwrevue 1959, Maastrichtnummer, p. 13; k. 2, H. C. W. Roemen, Maastricht - Een geographische, hoofdzakelijk economisch-geographische beschrijving, Maastricht 1947, p. 78-80 en M. A. F. Ch. Tewissen. Het Hollandse Tijdperk te Maastricht, p. 79 - 80.

en er een zekere bescherming van ontvingen, betaalden in hoofdzaak directe belastingen. Zij bestonden uit een taille, een grondbelasting, die omgeslagen werd over de voor landbouwdoeleinden aangewende gronden, en speciale heffingen, die nog een feodaal karakter droegen. Deze laatste worden aangeduid als inkomsten uit domeingoederen en omvatten onder meer tienden, tolgelden, jacht- en visrechten en renten op onaflosbare leningen. Daarnaast betaalden deze dorpen nog een zeer klein bedrag aan kerkelijke rechten.

De gegevens over de redemptie-dorpen, die uitvoerig in de "Etat Détaillé" en haar bijlagen vermeld worden, stellen ons in staat een vergelijking te maken tussen de inkomsten uit de grondbelasting en de oorspronkelijke feodale rechten. De feodale rechten vormden slechts 56,4% van het bedrag, dat aan taille opgebracht moest worden, zodat 63,8% van de totale overheidsinkomsten uit de later ingevoerde belasting afkomstig waren. Waarschijnlijk drukte de taille in de redemptie-dorpen relatief zwaarder dan elders, want de totale inkomsten van de overheid uit feodale rechten overtreft in het departement van de Nedermaas de inkomsten uit belastingheffingen vrij aanzienlijk. De diverse belastingen brachten in 1793 ongeveer 531.800 gulden op, terwijl de domeingoederen voor bijna 620.800 gulden zorgden, waarvan overigens slechts ongeveer 56% in de Staatskas belandde 1).

III De betekenis van de "Etat Détaillé" voor de economische geschiedenis van Limburg.

De betekenis van de "Etat Détaillé" willen wij

1) Doc. no. 4 en 5.

hier slechts afmeten naar de plaats, die haar in de moderne fiscaal-historische problematiek kan worden toegekend. Meer kan in het kader van deze inleiding niet gebeuren. In de moderne literatuur staat, zoals hiervoor reeds werd vastgesteld, een macro-economische beschouwingswijze van de belastingheffing in het verleden op de voorgrond. De Vries en Wilson gingen na, in hoeverre de belastingdruk een rol speelde bij het overgaan van de economische machtspositie van de Verenigde Nederlanden op Engeland en Frankrijk in de 18e eeuw. Zij trachtten te analyseren, in hoeverre er verschillen in belastingdruk tussen deze landen bestonden, waardoor de consumptieve mogelijkheden en de investeringsactiviteiten van de bevolking van die Staten ongelijk waren 1). Daardoor konden de Verenigde Provinciën in een slechtere concurrentiepositie geraken dan haar buurlanden en tenslotte zelfs op het nationale vermogen interen.

De "Etat Détaillé" biedt in dit opzicht goede mogelijkheden, omdat hier gesproken wordt over een relatief groot aantal heerlijkheden, die door verschillende mogendheden werden bestuurd, waardoor vergelijkingen mogelijk worden. Alvorens echter bewerkingen toe te passen op de gegevens van de "Etat Détaillé", waardoor zij zich voor vergelijking beter lenen, dient men na te gaan, welke invloeden de belastingen, naar men mag verwachten, op het economisch leven van die tijd hadden. Daarbij kan men er van uitgaan, dat een grotere en rijkere Staat meer belasting kan opbrengen dan een kleinere en zwakkere Staat. Daar wij echter geen gegevens hebben over de verschillen in nationaal inkomen en nationaal vermogen tussen de verschillende gebieden in het Maasland in de 18e eeuw, zullen wij ervan uit moeten gaan, dat de economische gevolgen van één gulden belasting in alle gebieden dezelfde zijn. Dat betekent, dat de belastingdruk in de ver-

1) Wilson, o. c. p. 12.

schillende gebieden slechts kan worden afgemeten aan de belastingschuld per hoofd van de bevolking. Daartoe zijn alle bedragen omgerekend in frans geld. Daar de "Etat Détaillé" de koers van alle geldsoorten, die in het departement van de Nedermaas in 1794-1795 in gebruik waren, nauwkeurig aangeeft, leverde dat geen moeilijkheden op.

Men stuit echter wel op de moeilijkheid, dat het aantal inwoners van het departement van de Nedermaas voor 1793, het jaar waaruit de fiscale gegevens stammen, niet bekend is. Wij hebben aangenomen, dat de bevolkingsontwikkeling tussen 1793 en 1796 betrekkelijk gering was en gebruikten voor de berekening van de belastingdruk per inwoner de inwonersaantallen van 1796, die bekend zijn 1). Ongetwijfeld komt dit de exactheid van het resultaat niet ten goede. Men moet er echter rekening mee houden, dat volledig exacte gegevens over de belastingdruk voorlopig toch nog niet te verkrijgen zijn, omdat de gegevens in de "Etat Détaillé", die wij als een uitgangspunt voor vergelijking van de fiscale situatie in de beide Limburgen tijdens het "Ancien Régime" zagen, evenmin volstrekt exact zijn. Immers de organisatie van de belastingheffing in de diverse heerlijkheden was verschillend en daarmee ook het besef van wat belastingen waren bij de diverse ontvangers, die de gegevens voor de "Etat Détaillé" leverden, zodat de ene ontvanger meer categorieën van overheidsinkomsten verantwoordde dan de andere. Harsin drukte deze moeilijkheid aldus uit: Er is in de 18e eeuw geen eenheid van budget; geen eenheid in de toegepaste regels; geen eenheid in financiële administratie; geen eenheid van schatkist; geen permanentie in de belas-

1) R. A. L., Frans Archief, no. 1030 - 1062 en 1065. Vgl. J. F. R. Philips. Limburgse bevolkingscijfers uit de eerste helft van de 19e eeuw, in: Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg, dl. VIII, p. 99 - 158.

tingen; geen tussenkomst van de centrale organisatie; geen eenvormige provinciale of communale regie 1). Tenslotte konden door het systeem van verpachting der belastingen, dat hier en daar voorkwam, nog verschillen ontstaan tussen belastingdruk en belastingafdracht.

Alleen al op grond van bovengenoemde verscheidenheid zou men een betrekkelijk ruime marge in de gegevens over de belastingdruk moeten aannemen. Daar komt nog bij, dat enkele belangrijke categorieën van belastingen, met name de feodale rechten, vrijwel geheel verwaarloosd zijn. In feite zullen de hiernavolgende gegevens over de belastingdruk per inwoner derhalve niet meer kunnen bieden, dan een globale raming van de druk, die de kosten van de overheidshuishouding op inwoners van de beide Limburgen rond 1793 legden.

Een overzicht van de belastingdruk per inwoner is uiteraard belangrijker, naarmate de belastingdruk gelijkmatiger over de bevolking verdeeld is. Een gelijkmatige verdeling komt in sterke mate tot stand bij indirecte belastingen, die uiteraard prijsverhogend werken. Tegenover deze prijsverhogingen moeten dan weer loonsverhogingen komen te staan. Het is de vraag of iets dergelijks ook is geschied met de directe belastingen. Worden met name de grondbelastingen uitsluitend opgebracht door de grondbezitters of worden zij door hen doorberekend in de pachtprizen? Adam Smith, die uitging van een zeer grondige analyse van de economische verschijnselen van zijn tijd, de late 18e eeuw, betoogde dat dit inderdaad het geval was. Hij meende dat alle belastingen op de lonen en op de goederen voor noodzakelijk levensonderhoud worden afgewenteld.

- 1) Een gedetailleerde studie over de fiscale organisatie en de wijze van belastingheffing in de Nederlandse gewesten in de 17e en 18e eeuw behoort tot een van de belangrijkste wensen, die op het terrein van de economische geschiedenis leven.

Hetgeen betekent, dat elk verschil in belastingheffing tussen twee gebieden zonder meer een verschil van koopkracht en investeringsmogelijkheden in die twee gebieden inhoudt 1). Uit recente onderzoeken is komen vast te staan, dat er nogal grote verschillen kunnen bestaan in de afwenteling van belastingen tussen het ene tijdvak en het andere. Alleen concrete onderzoeken kunnen ons iets leren over de toestand in de 18e eeuw. Een dergelijk onderzoek werd vrijwel uitsluitend door Adam Smith verricht. Hoewel zijn resultaten beslist niet algemeen aanvaard werden, kan men toch aannemen, dat zij op de 18e eeuw redelijk toepasbaar zijn. Voor het bepalen van de afwenteling der grondbelastingen in de landbouwstreken, zal het van belang blijven na te gaan, of de pachtprizen enige samenhang vertonen met de ontwikkeling van de grondbelasting.

Enkele feitelijke gegevens kan men nog als min of meer relevant in aanmerking nemen. Tijdens de formidabele strijd om de graanwetten in Engeland rond 1800 merken de industriëlen steeds weer op, dat elke verhoging van de graanprijs tengevolge van de verscherping van de tariefwetten voor hen een loonsverhoging noodzakelijk maakte, omdat de arbeiders in die dagen niet meer verdienen en volgens Ricardo niet meer konden verdienen, dan wat voor een droog stuk brood noodzakelijk was 2). Hoewel in het departement van de Nedermaas de industrie in de jaren vlak voor en vlak na 1800 nog onbekend was, deed zich dat verschijnsel ook hier in aanzienlijke mate voor, omdat het talrijke huispersoneel kost en inwoning van de werkgever kreeg. Elke verhoging van de broodprijs verhoogde dus onmiddellijk de personeelskosten. Ook in de nijverheid deed zich dit verschijnsel voor. Onder de werking

- 1) C. Goedhart, Hoofdlijnen van de leer der openbare financiën, Leiden 1958. p. 128.
- 2) R. L. Heilbroner. De filosofen van het dagelijkse brood, Amsterdam, z. j., p. 83 - 84.

van het gildesysteem hadden de patroons hun knechten immers dikwijls in huis.

Hoewel dit hier niet kan worden nagegaan, is er toch reden om voorlopig aan te nemen, dat de belastingdruk per inwoner een duidelijke aanwijzing geeft voor de economische mogelijkheden en de concurrentiepositie van het gebied, waarin de belastingen worden geheven. Recente onderzoeken hebben n.l. aangetoond, dat alle belastingen na verloop van een vrij lange tijd vrijwel geheel worden afgewenteld en uiteindelijk drukken op de consument. Via de consumptie beïnvloeden zij dan onmiddellijk de produktie 1).

De berekening van de belastingdruk per hoofd van de bevolking geeft vrij aanzienlijke verschillen te zien. Speciaal tussen de steden en het platteland. Bovendien ook tussen de Staatse en Oostenrijkse gebieden enerzijds en het weinig belaste Prinsbisdom Luik anderzijds, terwijl ook de kleinere gebieden, zoals het Land van Weert, de vrije heerlijkheden Maasniel, Herten, Merum en Ool en de redemptiedorpen een betrekkelijk laag bedrag per hoofd betaalden.

Tabel

Namen	Belastingdruk per inwoner in Frans geld (francs en decimalen van francs).
-------	---

I. Staatse gebieden

A. Staats 's-Hertogenrade	8,33
B. Staats Opper-Gelder	6,76
C. Staats Valkenburg	6,57
D. Staats Daalhem	

1) Th. A. Stevens. Schets van een hervorming van ons belastingstelsel, in: Maatschappijberichten, 1964, no. 4, p. 188.

	(Grondsveld) 1)	2, 13
E.	Staats gebied als geheel	6, 84
II. Oostenrijkse gebieden		
A.	Oostenrijks Valkenburg	6, 58
B.	Oostenrijks Opper-Gelder	5, 55
C.	Oostenrijks 's-Hertogenrade	4, 56
D.	Oostenrijks gebied als geheel	5, 60
III.	Prinsbisdom Luik en Horn	\pm 0, 59 2)
IV. Steden		
A.	Maastricht	19, 46
B.	Roermond (Oostenrijks)	11, 30
C.	Maaseyck (Luiks)	3, 00
V. Kleinere gebieden		
A.	Redemptiedorpen 3)	\pm 2, 13 4)
B.	Land van Weert	2. 02
C.	Maasniel, Herten, Merum en Ool	1. 40

- 1) Alleen van Grondsveld bestaan gegevens. Deze geven uiteraard geen beeld van geheel Staats Daalhem.
- 2) Inbegrepen zijn de heffingen op de buitenlandse handel, waarvan uiteraard de heffing op de invoer voor het Prinsbisdom zelf prijsverhogend werkt en niet die op uitvoer en doorvoer. De feitelijke belastingdruk zal waarschijnlijk iets lager zijn, in verband met de vrij moeilijke schatting van het inwonertal.
- 3) Het bevolkingsaantal is door de samenvoeging van enkele redemptiedorpen met aangrenzende schepenbanken tot één gemeente, niet nauwkeurig te bepalen. De schatting van 4458 inwoners is waarschijnlijk wat te laag.
- 4) Inbegrepen zijn de domaniale rechten. Het cijfer van de belastingdruk voor de redemptiedorpen geeft derhalve een meer met de werkelijkheid overeenstemmend beeld, dan dat voor de andere gebieden het geval is.

Deze gegevens schijnen aanleiding te geven tot enkele opvallende conclusies:

1. Merkwaardig is vooreerst het betrekkelijk geringe verschil in belastingdruk tussen de Oostenrijkse en Staatse gebieden. De opvatting van Wilson, dat de Republiek aanzienlijk hogere belastingen zou hebben geheven dan de omringende gebieden, waardoor het voor de inwoners van de Republiek geleidelijk onmogelijk zou zijn geworden om te sparen en te investeren 1), wordt niet bevestigd door de gegevens, die uit de beide Limburgen bekend zijn. Misschien komt dat, omdat hier de belastingen nooit werden aangepast aan de situatie in het Noorden, zoals dit in Staats Brabant geschiedde en de belastingdruk daarom lager bleef dan in andere gebieden van de Republiek.
2. Opvallend is de bijzonder lage belastingdruk in het Prinsbisdom Luik en het graafschap Loon, waardoor deze Staat in een bijzonder gunstige concurrentiepositie moest verkeren tegenover de omringende landen. Waarschijnlijk heeft dit verschijnsel in aanzienlijke mate bijgedragen tot de economische opbloei van Luik in de nieuwe tijd, die in de 18e eeuw een voorlopige climax vond, doordat Luik economisch een overheersende positie ging innemen in het Maasdal 2). Overigens beseffe men wel, dat hier slechts één enkel argument voor de economische bloei van

1) Ch. Wilson, o.c. p. 17.

2) J. Lejeune La formation du Capitalisme moderne dans le Principauté de Liège au XVIIe siècle, Liège 1939 en F. E. M. Vercauteren. De Aanleg van de Straatweg 's-Hertogenbosch-Best, als deel van de verbinding met Luik (1740-1745), Nijmegen 1956, passim, en Joh. de Vries, o.c. p.43.

het Prinsbisdom wordt gegeven. De rijke bodemvondsten, die tot een bloeiende ijzerindustrie en mijnbouw leidden, blijven hier b. v. onbesproken.

3. Het meest merkwaardige verschijnsel vormt echter de zeer hoge belastingdruk in de steden. Zelfs Maeseyck, een kleine Luikse stad, dat met 3.00 gulden per inwoner nog in een gunstige positie verkeerde, bracht aan belastingen een veelvoud op van het omringende platteland. Roermond betaalde ruim tweemaal zoveel per inwoner als het platteland van Oostenrijks Opper-Gelder, terwijl de belastingdruk in Maastricht werkelijk exorbitant was. Telkens stuit men weer op het verschijnsel, dat de steden ernstig benadeeld werden door het in zwang zijnde militaire systeem, waardoor de kosten van de nationale defensie uitsluitend op de steden drukten. Speciaal Maastricht moet hierdoor in een bijzonder ongunstige economische positie gekomen zijn ten opzichte van het omringende platteland, zowel in het Westen, als in het Oosten. Het lijkt ons daarom hoogst waarschijnlijk, dat de hoge belastingdruk in de steden een domper gezet heeft op de stedelijke industrie en medegewerkt heeft aan de ondergang van b. v. de Maastrichtse textiel- en lederindustrie 1), die enigermate samen vallen met de inlegering van garnizoenen in die stad en de opkomst van de plattelandsnijver-

1) Over de samenhang van de ondergang van de textielindustrie en de opkomst van Maastricht als vestingstad, zie M. A. J. Ch. Thewissen. Het Hollands Tijdschrift te Maastricht, Maastricht 1940, overdruk uit de Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 1940, p. 15 en J. G. J. Koreman, Aspecten van de Maastrichtse lakennijverheid en -handel, in hoofdzaak gedurende de late middeleeuwen, in Miscellanea Trajectensia, Maastricht 1962, p. 221.

heid, zoals die zich in de 17e en 18e eeuw ook in Limburg begon te vertonen (Vaals, Brunssum, Tegelen). Deze veronderstelling wordt bevestigd door de eerder genoemde opsteller van het antwoord op de ministeriële landbouwenquête van 10 vendémiaire an 5, die meent, dat de bevolking van Maastricht veel groter zou zijn, als de accijnzen op koffie, thee, brandewijn en andere primaire levensbehoeften niet zo hoog waren. "La manutention dans la ville est beaucoup plus chère que par tout ailleurs, de façon que les fabriques de draps et autres, qui y existoient autrefois, se sont vus dans la nécessité de se transplanter dans les villes d'Entre Meuse et Rhin". Speciaal Verviers, Aken en hun omgeving voeren wel bij de ondergang van de Maastrichtse textielindustrie, die bij de afzet naar Turkije, Rusland, Polen en Europa in het algemeen niet meer kon concurreren 1). Op het platteland betaalden de handwerklieden vrijwel geen belasting, omdat zij daar via de grondbelasting werd geheven en alleen op de agrariërs drukte.

Op grond van een aantal gegevens omtrent prijzen, consumptie en consumptiegewoonten in Maastricht en het departement van de Nedermaas kort voor 1800, die echter nog te veel hiaten vertonen voor een volledige publicatie, is het mogelijk een ruwe schatting te maken van de verhoging van het loon, die een gevolg was van de hoge belasting in Maastricht. Waarschijnlijk gaven de Maastrichtse belastingen aanleiding tot een verhoging van het loon met ongeveer 10%. Een dergelijke verhoging, die in feite een verschil in loonpeil tussen stad en platteland betekende, kan men voldoende achten, om op de duur industriële produktie onrendabel te maken. Zij is echter onvoldoende om een plotselinge breuk

1) R. A. L. / F. A. / 2512. Antwoord op het ministeriële schrijven van 10 vendémiaire an 5 (2 okt. 1796).

in het economisch leven te veroorzaken. De literatuur gaf in het algemeen ook een geleidelijke teruggang aan van met name de textielindustrie in Maastricht. Bovendien maakt het toch niet al te groot verschil in loonhoogte tussen Maastricht en het platteland, het waarschijnlijk dat bij de verschuiving van de nijverheid van de stad naar het platteland ook nog andere factoren een rol zullen hebben gespeeld. In het algemeen noemde men reeds sinds jaren de ontwijking van de gildedwang, een psychologische factor 1). Voor Maastricht dient men bovendien ter dege rekening te houden met de herhaaldelijk uitbrekende pestepidemieën, die de organisatie van het bedrijfsleven moeten hebben ontwricht 2).

Men kan hiertegen opmerken, dat de heerlijke rechten, die een tamelijk zware last betekenen, en met name de tienden voornamelijk op het platteland drukten. Hierdoor zouden de fiscale verhoudingen tussen stad en platteland meer geëgaliseerd kunnen worden. Daar staat echter tegenover, dat het stedelijk grondbezit blijkens recente onderzoeken dikwijls zeer groot was. 3). Indien de tiendlasten doorberekend werden in de pachtprizen, zoals de hiergevolgde afwentelingstheorie veronderstelt, kwamen deze lasten ook voor een belangrijk deel op de stedelijke

- 1) Z. W. Sneller. De opkomst van de plattelandsnijverheid in Nederland in de 17e en 18e eeuw, in: *De Economist* 1928, p. 691-702.
- 2) J. F. R. Philips. De Armeuzorg in Maastricht. Hs. Sociaal Historisch Centrum, deel I, p. 34-40.
- 3) Zo iets werd aangetoond voor Zutphen. (J. W. Jappe Alberts), Nijvel (F. L. Ganshof), Gent (Blockmans). Het schijnt ook in Venlo en Maastricht voor te komen. Zie: Th. L. M. Thurlings en A. A. P. van Drunen, *Sociaal-Economische Geschiedenis*, in: *Limburgs Verleden*, Maastricht 1962, p. 204.

economie te rusten, waarmee hun invloed op de verhouding stad-platteland aanzienlijk zou verminderen. De feodale rechten drukten voornamelijk op de landbouw en kunnen derhalve de opkomende plattelandsnijverheid weinig geschaad hebben.

Nader onderzoek naar de fiscale verhoudingen zal echter nog veel moeten verklaren.

Paris, 29 floréal an 4. 1)

Le Ministre des Finances [Ramet] au Citoyen Rogier, Commissaire du Directoire Exécutif, auprès du Département de la Meuse Inférieure à Maestricht.

Ma lettre du 17 du mois dernier, 2) citoyen, et les cadres qu'elle renfermoit, avoient pour unique objet de vous faciliter les moyens de me faire connoître les différentes natures d'impositions qui se percevoient dans l'étendue du Département de la Meuse inférieure.

Vous m'observez à cette occasion, que d'après un arrêté du Comité du Salut public, ces impositions ont été remplacées pour l'année 1795 (vs) par une contribution foncière, mais vous ne me transmettez ni copie de cet arrêté, ni aucun renseignement ultérieur.

Il est cependant indispensable que j'aye connoissance de cet arrêté, ainsi que du mode de répartition de la contribution dont il s'agit, et du montant des Rôles mis en recouvrement.

Veillez donc, je vous pris m'en adresser l'état, le plutôt possible, et ne pas perdre de vue ceux que je vous ai demandés le 17 Germinal 2) dernier.

Je vous envoie au surplus, comme vous le désirez une copie de la lettre adressée par mon prédécesseur à l'administration de votre Département sous la date du 17 frimaire dernier. 3)

L'objet de toute cette correspondance est de parvenir à avoir pour les contributions ordinaires, des états de montant des rôles et des Borderaux de re-

1) 19 mei 1796.

2) 8 april 1796.

3) 9 december 1795.

couvrement, comme vous m'en adressez pour l'Emprunt forcé, par exemple. Je vous aurai donc une obligation personnelle de tout ce que vous ferez pour arriver à ce but essentiel.

R. A. M. / F. A. / 4294.

no. 2

Copie de la lettre du Ministre des finances [Ramet] en date de 17 frimaire, an 4, aux administrateurs du Dep^t de la Dyle 1).

Par ma lettre, citoyens, en date du 16 de ce mois 2), je vous ai demandé les renseignemens que je devrais avoir sur les impositions de la ci-devant Belgique.

Votre département faisant aujourd'hui parti intégrante de la France doit partager avec les autres Départemens les charges de la République. C'est au corps législatif à déterminer l'époque à la quelle vos administrés seront soumis au Régime Contributionnel de la France et le mode d'établissement du nouveau système d'impositions.

Mais je dois dès à présent rassembler les matériaux pour préparer et faciliter les travaux ultérieurs.

La Constitution française porte qu'il y aura toujours en France une contribution foncière et une contribution personnelle. C'est sous ce double rapport qu'il s'agit de vous procurer des éclaircissements.

J'ai fait former à cet effet le cadre d'un tableau

1) La Dyle doorgehaald.

2) 8 december 1795.

destiné à présenter tous les renseignements dérivables, sur la situation politique et administrative des cantons de votre arrondissement.

Les renseignements doivent présenter la consistance, l'étendue, la population, les facultés et les anciens impôts divers que supportait chaque commune en 1794.

Ce tableau contiendra pour chacune des municipalités établis par la constitution, en autant de colonnes :

- 1° Les noms des communes qui forment le ressort de la municipalité.
- 2° la population de chacune de ces communes.
- 3° le montant pour chacune d'elles, des impositions Directes de 1794, qui portaient sur les propriétés et qui se rapprochaient de la contribution foncière.
- 4° le montant des impositions indirectes qui frappaient plus particulièrement les personnes et les facultés étrangères à la propriété. Chaque nature d'impositions doit être portée dans une colonne séparée.
- 5° enfin le tableau doit être terminé par une colonne d'observations.

Vous voudrez bien, Citoyens, à la réception de ma lettre, envoyer des copies de ce tableau à chacune des administrations municipales de votre arrondissement, pour qu'elles y fassent porter tous les détails indiqués autant qu'elles le pourront, en y ajoutant tous ceux qui leur paraîtront utiles.

Aussitôt que les Etats particuliers de toutes les municipalités vous seront parvenus, vous les refondrez en un seul tableau général rédigé dans la même forme, excepté que chaque canton y sera transcrit successivement.

Vous ajouterez à ce tableau général un mémoire qui présenteront les observations que les administrations municipales auront pu vous adresser et celles que vous croirez propres à développer la nature et le mode des anciennes impositions, et les moyens d'y établir les nouvelles contributions.

J'en ai pas besoin, Citoyens, de vous recommander la plus grande célérité sur cet objet; je compte à cet égard sur votre zèle et votre patriotisme.

A. R. A. - Brussel, Papier de Bouteville, oude ordening no. 23. no. 3

Copie

Maestricht le 18 Germinal
4ème Année Rep(ublicaine) 1)

Le Commissaire du Directoire Exécutif près l'administration Départementale de la Meuse Inférieure au Ministre de finance.

Quelque'efforts que j'ai fait pour vous procurer, dans le délai prescrit tous les renseignements que vous m'avez demandé par votre lettre du 5 ventôse, 2) sur la situation générale des finances du département de la Meuse Inférieure, il m'a été impossible de satisfaire plutôt à l'objet de votre demande.

Ce Département étant composé d'une infinité de petits pays, tous différens les uns des autres et dans la forme du gouvernement et dans le mode de percevoir les impôts il a fallu nécessairement plus de temps que votre lettre n'en accordait, pour recueillir des renseignements qui presentassent un résultat clair et précis sur la nature de chaque imposition de ces divers pays.

Voici ceux que j'ai pu me procurer.

1. ^{mo} sur les impositions ordinaires.

1) 8 april 1796.

2) 25 february 1796.

À l'arrivée des troupes françaises dans cette partie des pays réunis, les caisses publiques ont été versées dans les caisses des payeurs de l'armée. Depuis ce temps les administrations d'arrondissement, que remplacent aujourd'hui les administrations) départementales ont fait rentrer les arriérés qui pouvaient être réduits sur l'année 1794 et années antérieures, de sorte que toutes les impositions arriérées jusqu'en 1795 exclusivement sont entièrement ou à très peu de choses près, liquidées (vous verrez le montant et la destination de ces différentes) Impositions dans l'Etat n° 1er).

Les deniers provenans des arriérés ont été aussi en partie versés dans la caisse des payeurs de l'Armée et l'autre partie employés aux frais locaux et administratifs, mais ces arriérés étaient tellement peu conséquens que pour subvenir à toutes les dépenses administratives, l'ancienne administration d'arrondissement) à été obligée de faire une répartition de vingt cinq mille Livres sur toutes les communes de son ressort pour remplir cet objet.

Pour L'Année 1795 / V. S. /

Le comité de Salut Public par un arrêté du 20 Thermidor dernier 1) à remplacé les différentes impositions qui existaient dans le pays d'entre Meuse et Rhin (dont l'arrondissement de Maestricht faisoit alors partie) par une imposition foncière de Dix Millions payable en nature.

3 Le Département de la Meuse Inférieure à été quotisé dans cette imposition de dix millions à la somme d'un million, huit cent cinquante cinq mille, huit cent cinquante sept livres, quinze sols, cette imposition est aussi presque entièrement liquidée. Tel est, Citoyen Ministre, L'état actuel des choses relatif aux impositions du Département de la Meuse

1) 8 augustus 1795.

Inférieure jusqu'en 1796 exclusivement.

L'administration départementale n'à encore reçu aucun ordre, ni instruction sur les Impositions qui devront être levées pour cette année 1796. (V. S.) ou l'an 4.ème de la République. Elle s'attend d'un instant à l'autre que le Gouvernement introduira dans les neuf départemens réunis l'imposition foncière comme dans l'intérieure de la République.

Malgré les difficultés que son établissement présente dans ce Département vu qu'il n'y a point de Cadastre des terres, dressés, et ce ne sera qu'avec grande peine que l'on pourra parvenir à s'en procurer d'exacts, cependant, je crois que l'on ne sauroit l'introduire trop tôt: Ce systême d'impot, basé sur la justice distributive et L'égalité remplaçant un systême tout a fait injuste en ce qu'il ne peserait que sur la classe indigente, et que les riches propriétaires la plus part privilégiés, n'entrai(ent) pour rien dans les charges de l'Etat ne manquera (it) par de produire d'heureux effets sur l'esprit publi(c).

Le Tableau des Anciennes Impositions qui se percevaient sur les differens pays qui formen(t) aujourd'hui le Département de la Meuse Inférieure en faisant connaitre, ce que leurs gouvernemens respectifs en retiraient, pourra servir de base pour aider à déterminer ce que le Département pourra payer à la République à titre d'impositions directes.

Cependant il est à remarquer que ce tableau ne peut être regardé que comme un appercû, et non comme une base fixe et sûre d'après laquelle on pourroit déterminer avec précision le montant des impositions à asseoir sur ce nouveau Département pourcequ'il existe dans l'etendue de son ressort quantité de ci-devant seigneuries, comptés, villes et même villages qui étaient exempts d'imposition, mais, qui étant aujourd'hui assujettis aux charges publiques, il pourrait en resulter une augmentation dans les Anciennes impositions, sans surcharger le pays.

5 D'un autre coté ou ne devra pas non plus prendre

pour base la répartition de la contribution foncière de 1.855.857^f-15. somme à laquelle le Département de la Meuse Inférieure à été quotisé en vertu de l'arrêté du Comité de la Salut Public, en remplacement des anciennes impositions pour l'Année 1795 (V. S.) ce serait également s'exposer à commettre des erreurs. Il a été en effet facile de remarquer que cette taxe était trop forte par le prix enorme que payait chaque arpent de terre et par les grandes difficultés que l'on a éprouvé pour la faire rentrer. Il n'est pas étonnant que cette sous répartition des dix millions n'est pas été bien juste, ayant été faite sans connaissance des ressource du pays, et sans connoissance du cadastre des terres.

Il est instant, Citoyen Ministre, que vous fassiez connoitre à l'Administration Départementale sur quel pied le Gouvernement a intention de lever les Impositions ordinaires dans ce Département de lui marquer si c'est sur l'Ancien, ou bien si, l'imposition foncière et mobilière y sera introduite pour l'an 4. ⁶ ^{em} par ce que une fois informée des intention du gouvernement je veillerai à ce que l'Administration Départementale s'occupe des mesures préparatoires pour que cette opération ne soit point dans le cas d'éprouver des retards lorsqu'il s'agira de son exécution.

2°. Des Domaines Nationaux.

L'état ci-joint N°. 2 vous sera connoitre le produit de leurs revenus et ce qui doit en rentrer dans le trésor public.

Je ne vous parlerai pas du produit des postes aux lettres, il est impossible en ce moment de déterminer même approximativement ce qu'elles rapporteront à l'Etat. On s'occupe seulement de les organiser, sur le pied qu'elles le sont dans la République.

Jusqu'à présent la manière dont elles ont été administrées différentes, dans les différens pays qui composent notre Département, ne présente aucunes données sûres, sur le produit que l'on pourra en retirer. Ce ne sera que plus tard, lors-

7 que l'organisation sera terminée, que je pourrai vous informer des ressources que cette branche de l'adm(inistrati) on offre à l'Etat; Je crois cependant pouvoir vous observer par avance que ne se trouvant pas de grandes routes dans le Département, mais de tres mauvais chemins ou l'on ne peut traîner les malles qu'à force de chevaux les frais d'Administration absorberont infailliblement une grande partie des revenus.

Il en est de même des douanes: cet établissement sur les nouvelles frontières de la Republique apportant nécessairement des changemens dans les relations commerciales, ce ne sera que lorsque le tems les aura fixées que l'on pourra calculer approximativement les produits des Bureaux de douanes qui viennent d'etre placés sur les Extrémités de ce Département.

Tels sont, Citoyen Ministre, les seuls renseignemens qu'il m'à été possible de recueillir sur les diverses branches de finances dans le Département de la Meuse Inférieure, mais je ne négligerai rien pour m'en procurer de plus positifs et de plus précis que je m'enpresserai également de vous transmettre

salut et respect
signé, Rogier 1)
Pour copie conforme
Rogier

1) Rogier was van 4 dec. 1795 tot 13 aug. 1796, toen hij wegens malversaties werd ontslagen, Commissaire du Directoire Exécutif au Département de la Meuse Inférieure. Voordien was hij chef de bureau au Conseil du Gouvernement et préposé à l'administration des finances entre Meuse et Rhin.

N° 1er Département de La Meuse Inférieure

Etat détaillé des diverses impositions qui se percevaient cidevant dans les differens paijs qui composent Le Département de la Meuse Inférieure.

Le département de la Meuse Inférieure 1) a d'abord dépendu de l'administration centrale d'Aix la Chapelle sous le nom d'administration d'arrondissement de Maestricht. C'était un des 8 arrondissemens, qui faisaient partie du paijs d'entre Meuse et Rhin.

Cet arrondissement n'était pas aussi étendu que le Département l'est aujourd'hui. On y a attaché la Gueldre Autrichienne et la Gueldre Hollandaise, qui dépendaient auparavant de l'administration d'arrond de Gueldre et une partie du paijs de Liège qui ressortissait auparavant de l'administration d'arrondissement de Liège.

Pour parvenir à former un état au moins approximatif des diverses impositions qui se percevaient sur cette multitude de petits paijs differens les uns des autres, il faut les parcourir successivement.

Ancien arrondissement de Maestricht

Les représentans du Peuple Joubert 2) et Portiez (: de L'Oise) 3) ont par leur arrêté du 18 frimaire au 3eme 4) composé l'arrondissement de Maestricht des Paijs Ci-après.

- 1) Over de inrichting der Franse bestuurslichamen, zie: J. J. de Wit en A. J. A. Flament. De vorming der heerschappijen op het grondgebied van Limburg, Maastricht 1911, p. 143 - 147.
- 2) Barth. Cath. Joubert.
- 3) Louis Portiez de l'Oise.
- 4) 8. dec. 1794. Vgl. De Wit en Flament, o. c. p. 146 - 147.

- savoir
- 1° Maestricht et sa Généralité ij compris le village de St Pierre
 - 2° tout le paijs de fauquemont ci-devant Autrichien et Hollandais
 - 3° tout le paijs de Rolduc ci-devant Autrichien et Hollandais a l'exception des ci-devant Seigneuries de Roerdorp et Wels et du paijs de Daalhem 1)
 - 4° Les ci-devant seigneuries d'Elsloo et de Steijn
 - 5° le ci-devant comté de Hornes et les districts de Weert et de Thorn, Wessem et Kessenich
 - 6° toute la campine Liegeoise et le ci-devant comté de Looz, consistant dans les villes et districts de Tongres, Bilsen, Borgloon, Hasselt et Herck
- C'est en suivant l'ordre de cet arrêté qu'en va autant que les renseignements obtenus jusqu'a présent peuvent le permettre. Détailler ici en quoi consistaient les impositions de ces différents paijs et quel était leur emploi.

On commencera donc par la ville de Maastricht.

Cette ville ne paie d'autres impositions ordinaire que celles connue sous le nom d'accises; c'est un droit qui se preçoit sur tout les objects de consommation qui entrent dans le ville. Le produit de cet impot appartient à la ville et est employé aux différentes charges publiques, donc elle est grevée telles qu'entretien des remparts, des cazernes, chauffage des troupes etca. etca. Ces impots ont été affermés pour l'année du mois d'octobre 1795 au même mois 1796. Pour une somme d'environ 250 mille florin de Liège. Le souverain ne tirait rien des impositions de cette ville. 2)

Généralité de Maestricht. 3)

Sous ce titre sont compris le ci-devant comté de

- 1) Roerdorp en Wels kwamen onder de administratie van Aken. Daalhem onder Luik.
- 2) cfr. doc. no. 6.
- 3) cfr. doc. no. 7.

Vroenhove et le paÿs connu sous le nom de villages de Redemption.

Le ci-devant comté de Vroenhove était composé de trois communes et contient en totalité 1991 bonniers 1) et 11. grandes verges parmi lesquels 21 bonniers et 9 grandes verges appartenants aux Etats Généraux de Hollande ne payoient pas d'impositions. Restait donc 1970 bonniers et 9 grandes verges qui payaient par au une imposition de trois florins dix sols de Liège chacun. Le produit de cette imposition montant à 4.309 fls. 11^s D'hollande 2) était versé directement dans la caisse des Etats Généraux de Hollande à titre de taille ou impositions territoriales. Ce paÿs a quelques charges particulières dont les Etats n'avaient pas connaissance, et les villages qui le composent se quotisaient entr'eux pour les acquitter. Les 4309 florins 11^s D'hollande réduits en argents de France à raison de 11 d'hollande pour 24 de France font une somme de

9.402..13..7

Les villages de Redemption étaient au nombre de onze et payaient annuellement aux Etats de Hollande une somme de 4949 flo. 2^s. 8^d. De Hollande. Le village de Sepperen est le seul qui ne soit pas sous l'arrondissement de Maestricht. Il fait partie de l'arrondissement de Liège il payait annuellement pour sa quote part 600 florins d'Hollande, ce qui réduit l'imposition annuelle a

- 1) 1 bonnier (bunder = 0,8182 - 0,8288 ha.
1 grand verge (1 grote roede) = 0,0409-0,0414 ha.
vlg. Th. W. Hanssen. De landmeetkunde in het gebied van de tegenwoordige Nederlandse Provincie Limburg, in: Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg, 1958-59, p.466
- 2) Telling foutief. Zie noot 1) blz. 80.

4349 flo. 2^s. 8^d. d'Hollande pour
la partie qui est restée sous
l'arrondissement de Maestricht.
Lesquels réduits, comme ci-des-
sus, en argent de France font
une somme de

9.488..14..6

Le Village de S^t. Pierre

Ce village est dans le même
cas que tout le pays de Liège
que l'on trouvera plus bas.

Le pays de Fauquemont Autrichien 1)

Ce pays était composé de qua-
torze communes et dépendait des
ci-devants Etats du Pays de
Limbourg. Ces communes étai-
ent autrefois au nombre de 18.
mais quatre ont été cedées il y a
quelque tems au pays de Fau-
quemont Hollandais.

Le Fauquemont autrichien a
payé pour l'année 1793 une som-
me de 52.370 flo. 12^s. 5^d. de
Liège, cette somme se percevait
sous le nom de tailles ou impo-
sitions foncières, en voici l'em-
ploi

	<u>savoir</u>
1 ^o Pour les subsides ordinaires et extraordinaires au souve- rain	21.643...7..3
2 ^o pour l'entre- tien de la cour des ci-devant gouverneurs	

1) cfr. doc. no. 10 - 12.

	Généraux des Paÿs bas à Bruxelles	1.659...1..4
3 ^o	pour payer les interêts des Capitaux levés à la charge de ce paÿs	7.992..12..4
4 ^o	pour amortir les dits capi- taux	11.852.....
5 ^o	pour subvenir aux frais de la Généralité de la province	3.969..13..5
6 ^o	pour le tantie- me qui reve- nait aux Rece- veurs de la caisse d'amor- tissement	125..13..9
7 ^o	et enfin pour les frais inter- nes de chaque commune et tantiemes des Regens	5.127..13..6

Total 52.370..12..5
florins de Liège.

Lesquels 52.370 fl.12..5 re-
duits en argent de france à rai-
son de 13 de Liège p^r 16 de
france fait une so^e de

64.456...3..-

Le Paÿs de Fauquemont Hollandais 1)

Ce paÿs était administré par
un corps connu sous le nom

1) cfr. doc. no. 13 - 19.

d'Etat du Paÿs: Ces états se rassembloient tous les ans pour déterminer le montant des impositions d'une manière proportionnée aux besoins. Voici la répartition faite pour l'année 1793.

savoir

- 1° Les subsides demandées a ce Paÿs par les Etats Généraux de Hollande se montoient à 34.400 florins
d'Hollande Cÿ 34.400...-...- 1)
- 2° les donatifs ordinaires aux Gouverneurs, commandans-major et secrétaires de Gouvernement de la place de Maestricht et à l'amirauté de Rotterdam 4.438...-...- 2)
- 3° les donatifs extraordinaires aux commissaires, avocats et chirurgien du paÿs, au collège des protestans et aux huissiers 956..18..8 3)
- 4° les frais d'administration et

- 1) Restant van de inkomsten, na aftrek van bijzondere lasten, vgl. doc. no. 14, fol. 62vo
- 2) cfr. doc. no. 14, fol. 62.
- 3) cfr. doc. no. 14, fol. 62vo.

appointemens des membres de ces Etats	5.421...-...- 1)
5° les appointe- mens du Rece- veur de ce paÿs	1.616...4...-
6° l'eventuel ou fonds destinés à l'extraordi- naire et cas non prévus	2.673...2..8
7° les capitaux levés à la charge de ce paÿs se por- taient en 1793 à 70.625 flo- rins d'Hollan- de dont les in- terêts se mon- taient à	2.118..15..-

Mais pendant l'an-
née 1794 Les Ca-
pitaux à la char-
ge de ce paÿs
augmenterent de
30.000 florins
dont les interêts
sont de

	<u>1.200...-...-</u>
Total	52.824...-...-

florins d'Hollande.

Lesquels 52.824 florins d'Hol-
lande, réduits en argent de fran-
ce à raison de 11 d'hollande
pour 24 de france font une som-
me de

115.243...5..5

Il est à observer que c'est d'a-

près le tableau des dépenses a faire pendant l'année que les Etats déterminaient la Somme qu'il fallait imposer. Cette somme se répartissait sur toutes les terres du pays et faisait une véritable imposition foncière ou territoriale.

Ce pays avoit aussi sur ses chemins huit barrières qui d'après les derniers Baux ont produit pour un an 8.200 florins de Liège, qui réduits en argent de France font une somme de

10.092...6..1

Il se levait encore une imposition foncière et annuelle de 7250 flo. de Liège dont 2.790 florins 10^s servaient à payer les intérêts des capitaux levés pour la construction des routes et le reste servait à les amortir. - lesquels 7.250 florins de Liège réduits en argent de France font une somme de

9.255...7..6

Dans ce pays était comprise la ville de Fauquemont qui n'avait d'autres impositions que ses accises qui se percevaient pour acquitter les charges particulières de la commune et dont le Gouvernement ne recevait rien.

Le Pays de Rolduc ci-devant Autrichien 1)

Ce Pays dépendait des ci-de-

1) cfr. doc. 20-21. De in dit gedeelte genoemde bedragen zijn gedeeltelijk onjuist, door de verwarring van de muntsoorten, die de opsteller van document no. 20 parten speelde. Vergelijk aldaar.

vant Etats de Limbourg comme le Fauquemont Autrichien, ses impositions etaient les memes; elle ne variaient que dans les sommes, il est encore quelques communes de ce paÿs sur lesquelles on n'a pû obtenir des renseignements suffissans. Voici l'etat des sommes payées pour 1793 par les six communes y compris la ci-devant terre franche d'Als-dorf qui ont procuré les Renseignements nécessaires.

	<u>savoir</u>
1 ^o pour les subsides ordinaires et extraordinaires au souverain	15.543...6..8
2 ^o pour l'entretien de la cour de Bruxelles	1.314...1..2
3 ^o pour payer les interêts des Capitaux levés à la charge du Paÿs	2.100..17..2
4 ^o pour amortir les dits Capitaux	5.997..12..-
5 ^o pour subvenir aux frais de la Généralité de la province	2.739...8..7
6 ^o pour le tantième qui revenait au receveur de la caisse d'amortissement	63...-..6
7 ^o et enfin pour les frais internes de chaque	

commune et tantieme de regens	3.798...3..4	
Total	<u>31.556...9..5</u>	
	florins de Liège.	
Lesquels	31.556 florins 9 ^s .5 ^d .	
de Liège reduits en argent de france font une somme de		38.838..14..8

Le Paÿs de Rolduc Hollandais 1)

Ce paÿs ne faisait qu'un avec celui de Daalhem qui a été detaché de l'arrondissement de Maestricht pour faire partie de celui de Limbourg. Ces deux paÿs avaient leurs Etats qui se rassemblaient tout les ans pour connaitre les besoins de l'année et en faire la répartition sur les cinq bancs qui le composaient. Il seroit fort difficile de séparer de la somme générale, celle payée particulièrement par le Paÿs de Daalhem, à moins d'avoir la sous-repartition par commune.

Ces paÿs réunis ont payé pour 1794 une somme de 18.000 florins d'Hollande dont voici la destination.

	<u>savoir</u>
1 ^o Pour les subsides demandées
par les Etats Généraux de
Hollande cý	11.600...-.-
2 ^o pour deniers
de Rédemp-
tion dus an-	

1) cfr. doc. no. 22

	nuellement à l'amirauté	227...-...-	
3 ^o	pour payement annuel aux écoles latines des protestants à Maestricht, une somme de	166..11.12	1)
4 ^o	pour les appoin- tements des membres desdits Etats et Em- ployées de Pays, et pour les frais d'ad- ministration	2.972..10..-	
5 ^o	pour les dé- penses connues sous le nom de donatifs paya- bles aux ci- devant Gouver- neurs comman- dant, Major, Sécretaires du Gouvernement et Domestiques des Députés des Etats Géné- raux cy	1.912..10..-	
	Au Receveur Général des Petitions	75...-...-	
	Au Commissaire de la Noblesse	25...-...-	

1) De copie in R. A. M. / F. A. / 2847 geeft abusieve-
lijk 116 florins 11^s. 12^d. Hollands courant.

	Au Commissaire des Bancs	
	25...-...-	2.037..10..- 1)
6°	pour les intérêts des capitaux levés à la charge de ce pays montant à 11.000 florins d'Hollande une somme de	397..10..-
7°	et enfin pour l'éventuel ou frais extraordinaires et non prévus	608..18..4
	Total	18.000...-...-
	florins d'Hollande.	
	Lesquels 18.000 florins d'Hollande réduits en argent de France font une somme de	39.272..14..6

Les ci-devant seigneuries d'Elsloo et de Steyn

Ces deux seigneuries étaient en contestation avec les Etats du Pays de Fauquemont. Ces Etats prétendaient qu'elles devraient faire partie de leur pays et les deux seigneuries prétendaient au contraire faire partie du Corps Germanique. En attendant elles ne payaient rien au Souverain 2); elles s'imposaient seulement une

- 1) Optelling foutiëf. Moet luiden 2045 florins 10^s Hollands courant.
- 2) Over de hier gesignaleerde strijd over de soevereiniteit over Elsloo en Steyn: R. Dieteren en J. F. R. Philips, Stein, Stein 1963, p. 14-15.

somme annuelle pour acquitter leurs charges publiques, telles qu'intérêts des capitaux dont elles sont chargées, entretien des Dignes et Battes le long de la Meuse etc. ^a.

Le ci-devant Comté de Hornes 1)

Ce comté a été cédé par le dernier comte de Hornes à la Principauté de Liège sous la condition qu'il conserverait les anciens privilèges, de sorte que depuis sa réunion ce pays ne paye rien au Pays de Liège. On trouve cependant dans le Comté de Hornes trois bureaux dont l'un est établi à Heythuysen, l'autre à Buggennen et la 3ème à Beegden, ou l'on perçoit les droits de transit et le 60ème sur les marchandises et denrées qui traversent le Pays seulement, et non sur celles qui s'y consomment. Le droit de transit se paye à raison des chevaux attelés aux voitures.

savoir

Pour une charrête attelée d'un cheval 4 florins de Liège.

Pour une charrête attelée de 2 chevaux 6 florins de Liège.

Pour une charrête attelée de 3 chevaux 8 florins de Liège.

Et ainsi de suite encore à raison de 2 florins par cheval en sus du premier qui paye 4.

1) cfr. doc. no. 23, 33 en 34

On percevait encore dans ces bureaux le droit de Tholes 1) qui se payait comme après

	<u>savoir</u>
1 Cheval chargé ou attelé à une charrette chargée de marchandises sujettés aux droits et passant la Meuse	
paye	2 sols de Liège
une pierre de moulin passant la Meuse	1 florin
un boeuf	2 sols
une vache ou bovelet	1 sol
une genisse	2 liards
un cochon, veau ou mouton	1 liard

Le Pays de Weert

Ce pays, composé de trois communes faisant partie de la Gueldre autrichienne, il payait annuellement une somme de 18.000 florins de Cleves qui se repartissaient sur les terres, qui, réduits en argent de France à raison de 23 de Cleves pour 24 de France font une somme de

18.782..14..2

Wessem

faisait partie du Pays de Weerdt, il payait le 11eme des impositions.

1) Droit de Tholes, rechts bij doortocht te betalen.

Thornes et Kessenich

Etaient deux Seigneuries Libres faisant partie de l'Empire Germanique. Il ne se levait d'autres impositions sur ces seigneuries que celles nécessaires pour leurs Charges Domestiques qu'elles administraient par elles mêmes.

La Campine Liègeoise et le ci-devant Comté de Looz comprenant les ville et districts de Tongres, Bilsen, Borgloon, Hasselt et Herck. 1)

Tous ces Pays faisaient partie de paÿs de Liège. On n'y percevait d'autres impositions que celles connues sous le Nom de 60eme denier sur les marchandises qui entraient ou sortaient du Paÿs, quelques droits de consommation de Bêtes.

Le 60eme se payait comme ci-après

savoir

Toutes les marchandises et denrées payaient le 60eme de leur valeur à l'entrée et à la sortie du paÿs. Celles qui avaient payé à l'entrée ne payaient point à la sortie.

Les laines du Paÿs allant à l'étranger payaient le 30eme de leur valeur.

Les diamants, pierres et perles fines, vaissailles d'or et d'argent, Galons, boutons, bobines

1) cfr. doc. no. 23 - 32

d'or ou d'argent, dentelles en payaient le 100ème de leur valeur.

Les manufactures du pays étaient exemptes de ces droits.

Les bestiaux payaient le 60ème d'après un tarif annexé à l'article 39 du Règlement du 60ème

Les objets ci-après payaient lorsqu'ils étaient consommés dans le pays, outre le 60ème les droits ci-depuis détaillés.

	<u>savoir</u>
Les 100 ^{te} d'amidon	1 florin de liège
un stier 1) d'amidon	1 sol
la livre 2) de sucre	2 liards 3)
un chapeau	10 sols
L'aune 4) de drap	
Etranger exepté ceux fabriqués en Hollande	5 sols
La paire de souliers	35 sols
La paire de Bottes	4 florins
Le Cent pesant de verres cristallines venant de l'etranger	16 florins
La livre de tabac haché ou en poudre	2 liards
La livre de tabac de Hollande, payait après déduction de 10 pour cent	2 liards
Le tabac d'Allemagne	

1) 1 stier = 8,7 liter.

2) 1 livre = 0,468 kg.

3) 1 sol = 4 liards = 16 deniers = 1/20 florin.

4) 1 aune (el) = 0,696 meter.

est défendu non manufaturé il payait par livre déduction faite de 10 pour cent 1 liard et demie

Les fayances étranger et terre de pipes pareilles à celles de la manufacture du Quai St Leonard a Liège payaient outre la 60eme 12 p. cent de la valeur

Les objets ci-après ne payaient pas le 60eme lors qu'ils étaient consommés dans le Paÿs, mais ils payaient les impositions suivantes

savoir

L'aime de vin	
Etranger	10 florins
La pièce de vin de Bourgogne, Muscat, Volnay, Harmitage etc. ^a	14 florins
Celle de Bar, Champagne, Montagne et d'Ay	11 florins 10 sous
L'aime 1) de Brandevin étranger	8 florins
L'aime d'Esprit de Vin, Brandevin ou Verloop	12 florins
L'aime d'Hydromel	4 florins
Le quintal de farine destiné à faire de brandevin	15 sous

1) l aime (aam) = 174 liter = 20 stiers.

On observera que les Marchandises passant la Campine Liègeois et le Comté de Looz peuvent au lieu du 60eme payer le droit de transit tel qu'il est détaillé à l'article du Hornes ce qui n'a pas lieu dans les autres parties du paÿs de Liège.

On ignore de quel rapport étaient toutes les différentes impositions, tout ce qu'on sait c'est qu'elles paraissent devoir produire pour 1795 une somme de 35.000 florins cy

cy 35.000...-...-

Ce Paÿs contient

encore onze barrières sur ses

Grandes routes,

dont sept sont af-

fermées ensem-

ble par an pour

une somme de 9.010...-...-

Les 4 autres sont

en collecte et pa-

roissent devoir

rappporter pour

1795, une somme

de

2.000...-...-
Total 56.010...-...-

florins de Liège 1)

Lesquels 46.010 florins de

Liège réduits en argent de fran-

ce font une somme de

56.627..13.10

Les Revenus provenant de tous les impôts du paÿs de Liège étaient employés a payer.

1mo Les députés du Etat

2mo Les employés

1) Optelling foutief. Moet luiden 46.010 florins.

3mo = L'entretien des chaussées, digues bannes et barrières

4mo = Les intérêts des capitaux affectés sur ce pays.

Il est encore à observer que dans la Campine Liegèoise est compris le Pays connu sous le nom de Patrimoine de St. Lambert Consistant dans les villages de Vucht, Neeritter, Heel et Panheel, et que ce Pays étoit exempt de tout droit et imposition quelconque.

Paÿs Réunis 1)

L'arrêté du Comité de Salut Public du 14 fructidor an 3eme 2) ayant réuni à l'arrondissement de Maestricht les villes de Ruremonde Venlo et leur dépendances pour en former le Département de la Meuse Inférieure, réuni à la République française par la loi du 9. Vendémiaire au 4me 3) il convient d'ajouter ici les impositions de ces Paÿs.

La ville de Venloo payait annuellement à titre de subsides une somme de 7.439 fl. 3^s. 7^d d'hollande. Cette somme était celle qui revenait au souverain, lesquels réduits en argent de france fait une somme de

16.230..18..-

L'Ammanie de Montfort composée de 15 communes payait

1) cfr. doc. no. 35.

2) 1 september 1795.

3) 2 oktober 1795.

annuellement une somme de
34.039..17..- florins de Bra-
bant a titre de subsides, cette
somme revenait au souverain
laquelle réduite en argent de
france a raison de 49 de Brabant
pour 90 de france, fait celle de

62.522...3..4

Ce même paÿs payait encore
une somme de 5.042 fl. 6^s. de
Brabant cette imposition était
connue sous le nom D'Onraedt. 1)
Les fonds en provenants étaient
destinés à payer les charges par-
ticulières du Paÿs; ils étaient
pour cela à la disposition des
Etats du paÿs qui en fixaient an-
nuellement le montant propor-
tionnement aux besoins. Laquel-
le somme réduite en argent de
france est de

9.261..10..5

La ville de Ruremunde et son
canton composé de Communes
de Swalmen, Elmpt, Cruchten et
Wegberg, payaient annuellement
une somme de 18.000 florins de
Brabant à titre de subsides au
souverain, qui réduite en argent
de france fait celle de

33.061...4..6

Il est à observer

1° que la ville de Ruremonde
dont la quote part dans ces
18.000 florins est de 5.188
fl. 14^s. 11⁵/₈ en déduisait tous
les frais que lui causaient le
passage des troupes, entre-
tien des casernes, en un mot

1) Onraedt is een belasting ten behoeve van de sta-
ten (standen) van het land. De Onraedt kwam o. a.
voor in Kleef, Gulik en Opper-Gelder.

toutes les dépenses que lui occasionnait la partie militaire de sorte que les dépenses que cette ville fait a ce sujet, surpasse toujours la somme qu'elle doit payer.

- 2° que depuis longues années la commune D'Elmpt ne paye plus sa quote montant à 3895 flo. 5^s. 6^d. de Brabant, a cause de son impuissance reconnue.
- 3° que celle de Swalmen dont la pauvreté n'est pas moins constatée, et dont la quote part était également de 3.895 flo. 5^s. 6^d. ne payait plus par an que 200 ecus du pays faisant 800 florins de Cleves 1) ou 834 flo. 15^s. 8^d. de France.

De sorte que les deux seules communes de Cruchten et Wegberg payent leur contingent en entier. Il monte pour les deux communes a 5.020 flo. 14. 3/8.

Le même pays payait encore l'imposition de l'Onraedt dont il a déjà été parlé, elle variait suivant les besoins du pays et de l'année on peut l'évaluer année commune a 20.000 florins de Brabant qui réduits en argent de France fait une somme de

36.734..12..2

Le produit de L'Onraedt était consacré a payer

- 1° Les intérêts des capitaux levés à la charge du pays mon-

1) 454 flo. 19^s. 8^d. Brabants courant.

	tant à	13.863...10..7
2 ^o	La franchise noble	200...-...-
3 ^o	Les subsides pour l'entretien de la cour a Bruxelles	2.000...-...-
4 ^o	Les frais d'administration, droits de comparution, etc.	2.181...6..-
5 ^o	Les appointements du Receveur autrefois a raison de 4 pr. 0/0 de sa recette actuellement réduit a 2	438...6..-
6 ^o	les frais extraordinaires, pertes sur l'échange des especes, porte de lettres, expres, etc.	<u>2.940...5..-</u>
	Total	21.632...7..7

la recette n'est que de par consequent il y a déficit de 1.623...7..7 florins de Brabant

Les terres franches de Maesniel, Herten, Merum et Ool payaient annuellement a titre de Rations 470 ecus 3 escalins 8 liards de Ruremonde fesant 1881 florins 12^{sols} de Cleves ou 1963 flo. 8^s. 2^d. de france cy

1.963...8..2

Ces terres payaient encore a titre D'Onraedt 129 écus 1 esca-

lin et 3 liards faisant 516 flo. 10^s.
 9^d. de Cleves 1) où 538 flo. 19^s.
 1^d. de France cy

538..19..1

Les autres paÿs réunis à ce département étaient tous du ci-devant paÿs de Liège dont on a vu les impositions plus haut à l'article de la partie de ce paÿs qui dépendait de l'arrondissement de Maestricht. Il est jusqu'à présent impossible d'apprécier le produit de ces diverses impositions pour ces paÿs, parce qu'aucun des receveurs particuliers n'a encore rendu compte de ses recettes.

Total Général	531.773...2.11
	2)

- 1) Bij het Kleefse geld is 1 Reichsthaler = 3 florins = 8 escalins = 60 sols (stuivers).
 1 stuiver = 8 pfennings = 16 heller.
 Bij het Roermondse geld is 1 écu (patacon) = 8 escalins (schellingen) 1 schelling = 6 liards.
- 2) Optelling onjuist; moet zijn 531.773...6..5.

R. A. M./F. A./4282 en A. R. A. Brussel, Papiers de Bouteville, oude ordening no. 23

no. 2 Département de la Meuse Inférieure.
Direction de Maëstricht.

Etat de produit des biens Dominiaux, des biens du Clergé de France, des biens du Clergé des pays réunis, de ce qui reste dû dans ce moment de l'estimation par aperçu de ce qui pourra rentrer net pour le trésor public.

Noms des Bureaux	Produits annuels	Restants dûs	Estimation du produit pour le trésor public	Observations
Tongres	57.285. 3. 7	41.150. 2. -	48.326. 4. 9	La loy exigeant les paiements des redevances et fermages se fassent en nature on doit compter une bien faible rentrée de Numéraires.
St. Troud	219.748.10. -	109.527. -. -	149.160. -. -	
Maeseyck	58.160. -. -	13.986. 3. -	56.856.19. -	
Ruremonde	48.192. -. -	17.772.16. -	22.462.14. -	
Maëstricht	130.941.14. -	40.294.19. 5	26.910. 7. 2	
Maëstricht	106.446. 4. -	24.397. 7. 5	43.410.16. -	
Totaux	620.794.15. 4 1)	247.128. 7.10	347.127. -.11	

1) Optelling moet luiden 620.773.11.7

Certifié le présent Etat véritable et conforme à ceux qui m'ont été fournis par les différentes receveurs.

Le directeur de l'Enregistrement et du Domaine National.

Maastricht le sept. Germinal 4eme année de la République 1) une et indivisible.

Bourgeois

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 6

fol. 89vo
90vo

Aanvulling bij Etat Détaillé

fol. 89vo Le Receveur du département observé qu'il est possible qu'il et se soit glissé quelque erreur dans l'état ci-dessus.

Il a travaillé plus de six mois à Rassembler cà et là les pierres d'après lesquelles et l'adresse parceque par mauvaise volonté la plus part des municipalités des différentes communes se sont obstinées à ne lui fournir aucune des renseignemens qui leur demandait. Il est très aisé de concevoir combien il serait difficile de n'avoir connue aucune erreur lorsque tout ce travail a été rédigé.

fol. 90 Ci contre d'après des pièces dont quelques unes ne sont pas mêmes originales.

Nouveaux Etablissements

Pour remplir le but de la lettre du ministre des

1) 28 maart 1796.

finances du 29 Germinal d^r. 1). Il convient de rendre compte ici du montant présumé des nouveaux Etablissements tels que domaines Nationaux, Enregistrement et Timbre, et enfin les douaines nationales.

Domaines Nationaux, Enregistrement et Timbre d'après les renseignements demandés par le directeur de l'enregistrement et du domaine nationale de ce département les receveurs des domaines nationaux comme dans son entendu donnent d'après les Etats produits par les différents Receveurs un produit annuel de 620.794 f. 15^s. de france

cy

620.794..19..-

2)

fol. 90 L'enregistrement et le timbre
ver- calentés d'après les produits
volg mois dernier monterait pour
l'année à 4.840 f. mais cette
partie susceptible d'augmenta-
tion peut sans exagération être
portée au double cy

109.680...-...-

Le directeur de cette partie observe que cette somme ne peut être considérée comme produit net pour le Trésor public, mais qu'elle doit servir à l'acquit des charges qui paraissent absorber ci Total.

Douaines Nationales

Le produit des douaines nationales a monté pour le quartier de Nivose à 21.861 f. 8^s. 11^d. Le directeur déclare que les mois de Germinal et floréal offrent des accroissements. On

1) 19 april 1795.

2) cfr. doc. no. 40.

peut donc porter leur produit de l'année à 120.000 f. sans craindre qu'il soit exagéré cy

120.000...-.-

Le directeur observe encore que les frais de régie ont de beaucoup excédé les jusqu'au moment actuel.

Récapitulation 1)

Les anciens Impositions ordinaires montant à

551.597..11..3

Les domaines nationaux, le timbre et l'Enregistrement

730.474..15..-

Les douanes nationales

120.000...-.-

 1.402.072...6..3

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 7

Maastricht

31 juli 1795

Montant des impots de cette ville, calculé d'après la fraction décimale de 10 dernières années.

Ces impots, d'après la fraction susdite, ont monté à une somme annuelle de 281.619.5.2.

Sans compter le provenu annuel des loyers, cens et rentes des fonds appartenants à la ville et mon-

1) Rogier brengt hier verschillende grootheden te zamen. De inkomsten van de Staat in 1795, voorzover die niet uit belastinggelden afkomstig waren, kunnen niet zonder meer op het Ancien Regime worden toegepast.

tant à une somme annuelle de 2.395.15.1.

Il faut considérer cependant, que ces impôts ont produits beaucoup plus les 10 dernières années, qu'en 10 années ordinaires et cela à cause de l'augmentation de la consommation, occasionnée par les fortes garnisons et plus encore par le grand nombre d'Etrangers, qui ont séjourné dans cette ville depuis quelques années.

Il faut considérer encore, que ces impôts ne produisent pas cette année-ci le tiers du montant d'une année ordinaire, et cela à cause, que ci-devant la garnison contribuait comme les autres habitants dans tous les impôts sur la consommation, tandis que la garnison actuelle ne contribue que peu de chose à ces impôts, vu d'une part la modicité de la paye, et de l'autre, que faisant son pain elle-même, elle ne contribue pas dans l'impôt sur la farine, et monture, qui est le principal de cette ville.

Reponse a la seconde demande 1)

Nos Princes percevoient année commune de l'impôt dit <u>oude firmitijden</u>	128..16..-
Item payoit on annuellement aux dits Princes en redemption du 80me denier, la somme de	695..10..-
Item pour exemption d'impôts	600...-...-
Item pour contingent dans l'impôt dit <u>klijne licenten</u>	400...-...-
Item pour deniers de reconnaissance	85..10..-
Item au prince de Liège pour 6 chapons, affectés sur la blancherie, située hors la partie de notre dame	5...8..-

1) In tegenstelling tot de opvatting van Rogier (doc. no. 4) betaalde Maastricht dus wel aan de centrale overheid.

Item la ville payoit annuellement au Conseil d'état, pour l'impôt dit <u>swijgende landtol</u> , tenue par la ville en admodiation pour 12 ans, la somme de	1.616...-...-
Item la ville payoit annuellement aux dits Princes, pour l'impôt dit <u>Princentol</u> , tenu par la ville en admodiation pour 12 ans, la somme de	2.135...-...-
Item la ville payoit annuellement au College de l'admirauté de Rotterdam, du chef de l'article dit <u>Redemptie penningen en vijlgeld</u> , la somme de 2.000 fl. de Hollande faisant argent Ct de Liège f. 3.200	3.200...-...-

Réponse à la troisième demande

Nous ignorons, à quelle fin ces hommes étoient employés par les princes, sauf que nous savons que L. L. H. H. Puissances donnoient annuellement leur quote part dans les deniers, provenants de la redemption ci-dessus mentionnée du 80ème denier, à la maison des orphelins de la Religion Reformée.

Réponse à la quatrième demande

Le provenu entier des susdits impots étoit, dans un sens limité cependant, à la disposition du magistrat, qui en payoit annuellement:

- 1mo Les rentes et cens affectés sur la ville.
- 2do Les services ou subsides en numeraire pour les logements des militaires, ensuite de la convention entre L. L. H. H. Puissances et la ville.
- 3tio La Houille pour les Casernes, corps de gardes fonctionnaires publics et employés subalternes, ainsi que celle que la ville distribuoit annuellement aux pauvres.

- 4to Les donatives et appointements annuels au gouverneur, commandant, majors de la place, fonctionnaires publics et autres employés subalternes; ainsi que les droits et reconnaissances ordinaires aux commissaires deciseurs des deux princes, et députés du Conseil d'état;
- 5to Le bois, tourbe, chandelles pour les casernes et corps de garde, les draps de lits, couvertures, matelats, et autres objets relatifs au logement des militaires.
- 6to L'entretien des fous confinés et des enfants trouvés.
- 7mo L'entretien du pont sur la Meuse, des édifices de la ville, des casernes, corps de garde, remparts et portes de la ville, ponts levis, Rues et frais de nettoiyements d'icelles.
- 8vo L'entretien des lanternes publiques, pompes à feu, et autres pompes publiques.
- 9no Les frais des Registres, papiers et autres besoins de comptoir, ainsi que beaucoup d'autres minuties de toute nature.

Enfin il est à noter, que ce qu'on a dit plus haute, que le provenu entier des Impots étoit à la disposition du Magistrat, mais dans un sens limité, y a été dit, par ce que les receveurs de la ville étoient non seulement obligés de rendre leurs comptes annuellement au magistrat, mais ces mêmes comptes, ainsy cloturés devoient être, tous les deux ans, revus et approuvés par les commissaires deciseurs des deux princes.

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 8

fol. 18-20

Maastricht

fol. 18 Finances. Renseignements sur la Généralité de Maestricht

fol. 19 Etat de la Recette fait par Corn. Osseweyer touchant la rentrée des aides dans le Pays d'Outremeuse, les Tailles des Villages de Rédemption, les Biens Ecclésiastiques et les Domaines de Maestricht et du Vroenhove pour le second trimestre de 1795

Recettes sur l'an 1794	Recettes totales à faire	Recettes totales faites	Recettes dans le trimestre	Arrières
Aides d'Outremeuse				
Fauquemont	34.400. - . -	34.400. - . -		
Daalhem et Rolduc	11.600. - . -			11.600. - . -
	46.000. - . -	34.400. - . -		11.600. - . -
Tailles de Vroenhove	4.309.11. -	2.717. 4.7 $\frac{1}{2}$	325.16. 4	1.529. 6.8 $\frac{1}{2}$
Villages de Rédemption				
Rutten 1)	1.001.17. 8	1.001.17. 8		
Nerum	514. 2. 8	514. 2. 8		
Peen	188. 7. 8	188. 7. 8		
Hoppertingen	454. 7. 8			454. 7. 8
Moppertingen	341. 5. -			341. 5. -
Veulen	380.15. -			380.15. -
Seperen	600. - . -			600. - . -
Heer en Cadier	400. - . -	400. - . -		
Coninxheim	454. 7. 8	454. 7. 8	113.11.14	
Sluysen	341. 5. -	341. 5. -		
Groot-Loon	272.15. -	272.15. -		
	4.949. 2. 8	3.172.15. -	113.11.14	1.776. 7. 8
Biens ecclésiastiques				
Seigle 162 mesure 2 pots 2)				
Deniers de Rédemption	21. 9. 6	21. 9. 6		
Colza 7 m: 2 p: à 3 fl. de L.	13. 7. 3	3.16. 9	- . 9. 6	9.10.10
Aldegroz et Cens	4.15.12	4.14.12		
	39.12. 5	30. 1.11	- . 9. 6	9.10.10

1) cfr. doc. no. 8.

2) Diverse kleinere rechten werden in goederen voldaan. 1 mesure (vat) = 1/6 malder = 4 koppen (cops) = 16 potten (pots) = 23, 34 liter.

fol. 19

vo

Recettes sur l'an 1794	Recettes to- tales à faire	Recettes to- tales faites	Recettes dans le tri- mestre	Arrières
Domaines				
Hees et Vleytingen	222. - . -	222. - . -	222. - . -	
Rentes perpétuelles 1)	154. 19. 8	35. 2. 8	6. 7. -	119. 17. -
Les Tonlieux	1. 000. - . -	1. 000. - . -		
Tonlieux et Balan- ce à la laine	437. 10. -	437. 10. -		
Deniers de Ré- demption	21. 17. 8	21. 17. 8		
Pêcheries	229. 5. -	229. 5. -		
Deniers de Ré- demption	131. 5. -	131. 5. -		
Fermes	15. 4. 8	15. 4. 8		
Des Petis Licens	125. - . -	125. - . -		
Froment 168 me- sure, 2 cops, 3 Pots	6. - . -	6. - . -		
Une Petite Isle Mont de Piété Ambulatoire 6m 3 cops, 1 Pot				
Séigle 260 m, 2 cops, 1 5/8 Pot				
Deniers de Ré- demption	68. 1. 4	68. 1. 4		
Orge 151 m, 2 Cops Ambulatoire 13 m, 1 c, 2 1/2 p.				
Chapons etc.	275. 14. 8	133. 1. 15	13. 13. -	142. 12. 9
Pré aux Anes dit Ezelsbeemptje	12. - . -	12. - . -		
Prairies	68. 15. -	68. 15. -	68. 15. -	
	2.767. 12. 4	2.505. 2. 11	316. 15. 2)	262. 9. 9
Recapitulation				
Recette pour l'an 1794				
Aides	46. 000. - . -	34. 400. - . -		11. 600. - . -
Tailles	4. 309. 11. -	2. 717. 4. 7 1/2	325. 16. 4	1. 592. 6. 8 1/2
Rédemptions	4. 949. 2. 8	3. 172. 15. -	113. 11. 14	1. 776. 7. 8
Biens Ecclesias- tiques	39. 12. 5	30. 1. 11	- . 9. 6	9. 10. 10
Domaines	2. 767. 12. 4	2. 505. 2. 11	316. 15. -	262. 9. 9
	58. 065. 18. 1	42. 825. 3. 13 1/2	756. 12. 8	15. 240. 14. 3 1/2

1) Onaflosbare hypotheken

2) Optelling foutief. Moet luiden 310 fl. 15^s.

Notes

Le Comté de Vroenhove contient en totalité 1991 Bonniers et 11 grandes verges, dont 21 bon. et 9 gr. verg. appartenants ci-devant aux Etats-Généraux, ne paient point de tailles, et sont affermés pour six ans.

Reste donc 1970 Bonniers et 2 grandes verges, payant les impositions fixées annuellement à 3 florins 10^s de Liège, par Bonnier, ce qui fait une somme de 6895 florins, 17 sous 3 deniers de Liège, ou celle de 4309 florins 11 sous d'Hollande. 1)

Fait à Maestricht ce 22 avril 1795.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 9

Rutten
z. d.

Sesthien hondert en dry gulden. 2)

De repartitie word gedaan alle jaaren voor de geregtsbanck alwaar den omslagh der schatting of bundergelt wort gemaakt.

- 1) De berekeningen zijn onjuist. De opbrengst van de grondlasten in Vroenhoven was 6895 flo. 7^s. Luiks courant. Omgerekend in Hollands geld, volgens de koersen uit doc. no. 4, waar dezelfde omrekening ook voorkomt, is 6895 flo. 7^s. Luiks courant = 3889 fl. 12^s. 11^d. Hollands courant.
- 2) Stemt niet overeen met de opgave in document no. 7, fol. 19vo.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 10

Vlytingen, Laeffeld en Ellucht

10 mei 1795

De Impositie bedraagt

f 1.144 gls en 10 stuyvers over 1793.

Wordt geheven volgens de tax van het boenderge-
tal uyt de ordinaire schattingen.De aanslag van 1793 bedraagt 5 gls 11 stuiver
minder dan normaal.

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 11

fol. 34-42

fol. 37 Province de Limbourg

Extrait de la Matricule Générale du ci-devant
Duché de Limbourg, suivant l'édit de l'Empereur
du 29 Janvier 1778 pour la partie de ce Duché com-
prise dans l'Arrondissement de Maestricht.Lorsque le Duché entier était imposé à mille
florins, chaque commune payait comme à après.savoir

Pays de Fauquemont Autrichien

Brontzem	8 fls	10 ^s	2d	Spaubeeek	8 fls	14 ^s	3d
Jabeeek	5	9	4	Hons-			
				brouk	13	-	1
Schinvelt	5	18	-	Nuth	12	18	5
Geleen	19	17	3	Schaes-			
				berg	5	16	2
Oirsbeeek				Schinnen	20	14	6
Amsten-	28	8	5	Schin sur			
raden				la Geul	4	5	-

Merkel- beek	28 fls	8 ^s	5d	Strucht	3 fls	1 ^s	7d
Bingel- rade				Vieux Fau- quemont	9	6	-
Vaesraed				1	4	6	Wynands- rade

Rolduc Autrichien

Kerkraed	29	2	8	Merkstein	17	14	6
Simpelvelt	18	8	9	Ubach pa- roisse	16	12	11
Ubach over				Roerdorp	3	8	2
Worms	9	-	3	Eygels- hoven			
Weltz	4	11	6				

Observations. Les communes de Schaesberg, Schin sur la Geul, Strucht et Vieux Fauquemont ne faisaient plus partie du Fauquemont Autrichien; elles avaient été cédées il y à quelques années au Fauquemont Hollandais.

Les communes de Roerdorp et Weltz n'étaient pas de l'arrondissement de Maestricht. Elles sont enclavées dans le pays de Juliers et ont été cedées à l'arrondissement d'Aix-la-Chapelle en échange d'Eygelshoven. Reste à savoir si par la Loi de Réunion ces communes faisant partie du Duché de Limbourg ne doivent pas appartenir au Département de la Meuse Inférieure.

Ces communes faisant parti du Duché de Limbourg ne doivent pas appartenir au Département de la Meuse Inférieure.

fol. 38

Le Pays de Fauquemont Autrichien est porté dans la totalité des capitaux levés par le Province de Limborg, pour 300.000 florins dont la répartition sur les communes qui se composent dressé d'après L'état Matriculaire, est comme ci-après:

Bront-				Oirs-			
zem	14.419 fl.	8 ^s .	7 ^d	beek	54.176 fl.	1 ^s .	5 ^d
Jaa-				Wynands-			
beek	10.727	6	1	rade	18.854	15	4
Schin-				Vaes-			
velt	11.528.	17	6	rade	2.840	8	3
Ge-				Schaes-			
leen	38.451	4	5	berg	11.149	-	10
Spau-				Schin			
beek	15.856	19	11	sur la			
Nuth	25.271	3	2	Geul	8.291	11	9
Hoens-				Strucht	5.888	18	7
brouk	24.037	2	10	Vieux			
Schin-				Fauque-			
nen	40.384	5	7	mont	18.102	15	9
				Somme Pareille	300.000	-	-
							1)

Nota. Les quatre dernières communes ont été détachées il y a quelques années du pays de Limbourg dont le fauquemont Autrichien faisait partie, et ont été cedées au fauquemont hollandais.

Sous le nom de Oirsbeek sont compris les communes de Oirsbeek, Amstenraeden, Merkelbeek et Bingelrade.

fol. 34	Renseignemens sur le Pays de Fauquemont. Autrichien, cidev ^t Province de Limbourg.
fol. 35	Canton de Fauquemont. Commune de Schinnen 2) 18 Nov. 1793.
fol. 36	Schinvelt. 7 Novembre 1792. Copie 18 juli 1795.
fol. 39	Jaabeek, 18 Nov. 1793.
fol. 40	Wynandsrade 1793 en 1794. Men betaalde telkens
	Subsides ordinaires 1.590..10...
	Entretien de la Cour <u>121..19..2</u>
	1.722...9..2

1) De optelling moet luiden 299.979 fl. 18^s.

2) Samenvatting. Fol. 35-41 bevatten uitsluitend omschrijvingen van de tabel op fol. 42.

Noms de Communes	Subsides ordinaires et extraordinaires au Souverain	Entretien de la Cour de Bruxelles	Caisse d'Amortissement	Frais de la généralité	Interêts des Capitaux	Tantième au receveur de la caisse d'amortissement	Frais internes et tantièmes de Regens	Totaux	Observations	
Spaubek	1337.12. -	102. 1. 1	641.19. 2	245. 6. 8	335. 1. 1	6. 8. 3	291. - . -	2959. 8. 3	Argent de Liège	
Brontzem	1216. 7. 7	93. 5. 5	624.14.11	223. 2. -	476.10. 4	6. 5. -	770.10. 6	3410.15. 9		
Honsbrouk	2029. 8. -	155.12. 1	1409. 8.10	372. 4. 4	832.11. 2	14. 2. -	540. - . -	5353. 6. 5		
Wynands-raede	1590.10. -	121.19. 2	1027. 5. 5	291.14. 4	623. 9. 7	10. 5. 6	350. - . -	4015. 4. -		
Nuth	2131.16. -	163. 9. 4	1130.12. 4	391. - . -	954.18. -	11. 6. -	444.10. -	5227.11. 8		
Geleen	3243.13. 6	248.14. 4	2041.11. 7	594.18. 8	1783. - . 5	20. 8. 3	340. - . -	8272. 6. 9		
Vaesraed	239.13. 1	18. 7. 7	126. 7. 9	43.19. 1	99. 1. -	1. 5. -	53.10. -	582. 3. 6		
Oirsbeek	4570. 2. 9	350. 8. 5	2288. - . -	838. 4. 5	892. 4.10	22.17. 9	950. 3. -	9912. 1. 2		Oirsbeek, comprend Oirsbeek, Amstenraden, Merkelbeek et Bingelrade
Schinnen	3406.14. -	261. 4. 6	1174.10. 3	624.16. 8	762.10. -	18.15. -	620. - . -	6868.10. 5		
Schinveldt	972.11. -	74.11. 7	757.11. 7	178. 7. 7	588. 9. 9	7.11. 6	494. - . -	3073. 3. -		
Jabeek	904.19. 4	69. 7.10	630. 9. -	165.19. 8	644.16. 2	6. 9. 6	274. - . -	2696. 1. 6		
Totaux	21643. 7. 3	1659. 1. 4	11852.10.10	3969.13. 5	7992.12. 4	125.13. 9	5127.13. 6	52370.12. 5		

fol. 41 Copie van 16 juli 1795.
 Oirsbeek. Ongedateerd.
 (W. s. 18 Nov. 1793).

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 12

Spaubeek
 21 Messidor an. 3. 1)

De imposten worden gerepartiseert over het
 bundergetal. Zij bedroegen voor 1794 1.337..12..-
 Luiks. 2)

Daer is maer eene soorte van impositie over de
 gronden en erven sonder eenig onderscheydt of de
 minste vrijdom van iemand. Nogtans is 't Zedert
 den jaere 1782 eene impositie geligt op elck Huys
 gelyck aen een $\frac{1}{2}$ Bunder Landt beste Classe, wel-
 cke impositie behoorde afgedaen te worden, terwij-
 len den armen niet hebbende als de wooninge, voor
 die selve deesen last moeten ondergaen, en niet ge-
 lyck aen de andere landen.

- 1) 10 juli 1795.
- 2) Hier worden in tegenstelling tot doc. no. 4 uit-
 sluitend de gewone en buitengewone subsidies aan
 de vorst opgegeven.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 13

Hoensbroek
8 juli 1795

1. subsidie ordinaire en extra- ordinaire	2.029...8..0
2. voor onderhoud van 't hoff	155..12..1
3. aan interessen der Capitaelen	832..11..2
4. in de Casse van Ammortissement	1.409..18.10
5. voor goed der Costen der Gene- raliteyt	372...4..4
6. Tantiem voor den ontfanger no- pens de somme van ammortisse- ment	
Total pro 1793 (1794 idem) 1)	4.893...6..5 2)

De adel en geestelijkheid heeft volgens het bunterdental meegedragen.

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 14

fol. 30-33 Fauquemont Hollandais

fol. 30 Repartition des subsides à payer par le Pays de Fauquemont faite suivant Resolution des Etats du Pays en date du 1 Juillet 1776.

- 1) De frais internes en de tantièmes de Régens, groot 540 Luikse guldens ontbreken.
- 2) De optelling moet luiden 4.813 flo. 16^s. 5^d.

	Banc Meerssen	
	Meerssen	3.082...3..3
	Geul	1.925...2..-
	Borgharen	1.462..13..-
	Itteren	822..15..3
	Amby	1.687...7..3
	Houtem	796..17..1
	Ulestraten	1.584..11..1
	Bunde	879..18..-
		<u>12.241...8..3</u>
	Banc Climmen	
	Climmen	1.746...-..-
	Hulsberg	1.810...1..2
	Schimmert	1.927...7..3
	Eysden	2.053..16..3
	Herckenraede	1.132...1..2
		<u>8.669...7..2</u>
	Banc Beek	
	Beek	5.928...8..1
	Bergh	565...7..-
	Bemelen	550...1..-
		<u>7.043..16..1</u>
	Banc Heerle	
	Heerle	8.309..18..2
fol. 30 ^{vo}	Seigneuries	
	Ter Blijt	392...5..3
	Eckelraede	232..19..-
		<u>625...4..3</u>
	<u>Fiefs 1)</u>	
	Sous Meerssen	85...9..1
	Geul	170...1..1
	Houtem	241...2..3
	Amby	236...7..3
	Bunde	861..10..3
	Ulestraten	45..10..3
fol. 31	Hulsberg	227..14..1
	Beek	925...7..2
fol. 31-32 ^{vo}	Heerle	8.644..11..-

1) Samenvatting. Fol. 30vo-32vo bevatten een specificatie naar de afzonderlijke lenen.

A Ceux ci ont été ajoutés en 1789 les seigneuries suivantes 1).

Ald Valkenburg dit Vieux Fauquemont	1.371...3..-
Schinn	632..16..-
Strucht	448...5..2
Schaesberg	843..15..2
	3.296...-.-

fol. 33 Recapitulation

Bancs	36.264..11..-
Seigneuries et Fiefs	15.359...9..-
	51.624...-.-
	=====

fol. 22-25 Liste des capitaux à la charge du Pays de Fauquemont avec leurs intérêts échus et payés 2).

Jaar	Geleend bedrag	% Rente	Opmerkingen
1708	1.250	3	en florins d'hollande
1711	1.875	3	
1722	3.500	3	
1729	9.250	3	
1730	24.000	3	
1731	30.750	3	
1794	30.000	4	

1) Cfr. doc. no. 10, fol. 37-38.

2) In het hs. zijn ook de verstreckers van de leningen vermeld, alsmede de data, waarop de laatste rente werd voldaan. Deze gegevens zijn niet overgenomen.

R. A. M. / F. A. / 2847
fol. 54-74

no. 15

Fauquemont Hollandais

fol. 54 Renseignemens sur le Pays de Fauquemont hollandais.

fol. 55-57 Repartition des contributions particuliers que payent annuellement les Fiefs du Banc de Heerlen. Elk afzonderlijk leen werd genoemd. Totaal brachten zij op 432 f. 5^s. 1^d. 1)

Cette recette est chargée de deux capitaux, une à Messieurs ci-devant Maul, dont les intérêts annuels sont de

f	75, --
" "	102, --
f	177, --

l'autre à Van Panhuys

fol. 57-61 Memorial Formé à l'assemblée des Etats du Pays de Fauquemont, Partage de leurs Hautes Puissances, qui s'est tenue à Maestricht le 20 août 1793. Intérêts des Capitaux à la charge de ce Pays. Vieux Capitaux.

Totale jaarlijkse rente: 2.118 flo. 15^s. 0^d. argent de Hollande.

Totaalbedrag aan schulden 70.625 hollandse guldens.

fol. 61vo Appointemens ordinaires de Messieurs les Lieut. Grands Baillis et autres fonctionnaires Publics suivant l'ordre du 8 Mars 1666.

Les appointemens de Monsieur le Stadhouder et tuteurs pour l'année 1793 1.600...-.-

Les appointemens de Monsieur de Drossaert 1.600...-.-

Les appointemens du Greffier du Pays 650...-.-

Au messenger de la cour des fiefs 60...-.-

Aux employés des Grands Baillés 60...-.-

Au Receveur Général 150...-.-

1) Samenvatting.

fol. 62	Au Greffier de la Chambre féodale	200...-.-
	Au Messenger qui va à Maestricht	30...-.-
	à Cinq gardes du Corps du Drossaert	54...-.-
	Pour port des lettres et autres bagatelles	151...-.-
	Pour argent de comparation de Messieurs les L ^t Grands Baillis Nolles, députés des Bancs	416...-.-
	Pour le Bailli de Heerlen	200...-.-
	Pour le Receveur	250...-.-
		<u>5.421...-.-</u>

Donatifs Ordinaires

	à Son Altesse sérénissime Monseigneur le Prince d'Hessen Cassel, Gouverneur de la Ville de Maestricht	2.500...-.-
	Au L ^t Général Comte de Welderen, Commandant de Maestricht	750...-.-
	Au L ^t Général Baron de Wilke	250...-.-
	Au Secrétaire du Gouvernement	125...-.-
	Aux deux majors de la place	125...-.-
	Pour deniers de redemption de convois et licences du à l'Amirauté de Rotterdam	<u>688...-.-</u>
		<u>4.438...-.-</u>

Donatifs extraordinaires aux Commissaires du Pays

fol. 62vo

	Pour l'année 1793	400...-.-
	à L'avocat du Pays	100...-.-
	Au chirurgien du Pays	93...-.-
	Pour les subsides du Collège des Protestans selon la résolution du 1 Mars 1680, du 30 Oct. 1715 et du 2 Janv. 1731	333...3..8
	à L'huissier	<u>30...-.-</u>
		<u>956...18..8</u>

1)

1) De optelling moet luiden: 956 fl. 3^s. 8^d.

Récapitulation

Pétition	34.400...-.-	1)
Intérêts des Capitaux	2.118..15.-	
Appointements ordinaires	5.421...-.-	
Donatifs ordinaires	4.438...-.-	
Donatifs extraordinaires	956..18.-	
(L'article des donatifs extra-ordinaires doit être augmenté de f 150.-.- à cause des appointements du médecin du Pays, et cette somme doit être Rabattue de l'eventuel).		
Tantième pour le receveur qui tire à 3 pour cent des francs à ceux et de 4 les fiefs	1.520...4.-	
Pour l'augmentation	96...-.-	
	<u>48.950..17..8</u>	
Eventuel	2.673...2..8	
	<u>51.624...-.-</u>	

Ainsi ce memorial monte à une somme de cinquante et une mille six cent vingt quatre florin d'Hollande.

fol.63 Ainsi la Répartition faite à l'assemblée du Pays qui s'est tenue à Maestricht le 20 d'août 1793 2).

fol.69 L'assemblée du Pays de Fauquemont est composée
 Du voué du Pays
 Du Drossaerd
 Du Baillief de Heerlen
 de la part Du Comte de Loen
 de la no- Du Comte de Belderbusch
 blesse Du Baron de Mettecoven
 De deux deputés du Banc de Meerssen

1) Cfr. noot 20.

2) Fol. 64-68 blanco.

De deux députés du Banc de Climmen
 De deux dep. du Banc de Beek
 De deux du Banc de Heerlen

A cette Assemblée assistent l'avocat du Pays,
 le Greffier et le Receveur.

De cette assemblée sont nommés toutes les années pour Commissaires deux membres de la Noblesse et un des Bancs, à tour de Rolle qui avec le voué et le drossaerd examinent et préparent les affaires pour L'assemblée des états.

Aux Membres de l'assemblée se paye annuellement	416...-.-
Aux deux Commissaires de la Noblesse	160...-.-
Aux Commissaire de Banc	80...-.-
Aux Membres de L'assemblée pour lever les Comptes	60...-.-
à Tous les membres comme aussi à L'avocat du pays, au Greffier et au Receveur du Pays se paye pareillement f 15 à Chacun pour dettes faisant ordinairement la Somme dicttes	<u>195...-.-</u> 911...-.-

fol. 70 Appointemens des Employés du Pays de Fauquemont

Le Voué du Pays Comte de Welderen	
Son substitut A. L. Pelerin	1.600...-.-
Le Drossaerd du Pays Le Baron de Rengens	
Son substitut Mons ^r Hessusius	1.600...-.-
La Baillif de Heerlen le Baron de Knell	
Son substitut Mons ^r Lamberts	200...-.-
Le voué pour ses employés	30...-.-
Le drossaerd pour d ^o	30...-.-
Le même pour cinq gardes	54...-.-
Le Greffier du pays Godard van Slijpen	650...-.-

L'avocat du pays G. H. van Panhuys	100...-...-
Le Receveur IJs. Collaerd	250...-...-
L'employ du medecin du pays est aboli à la mort de Mons ^r Vrijt- hoff le chirurgien Corceaux	93..15..-
Le Greffier de la cour féodale A. L. Collaerd	200...-...-
L'huissier des fiefs Senetheni	60...-...-
Le messenger de Fauquemont Pierre Raemaekers	30...-...-
L'huissier du Pays Bogmar	30...-...-
	4.927..15..-

fol. 71 Finances, Impositions Arrondissement de
particulières du Pays Maestricht.
de Fauquemont Hollandais Pays connu ci-devant
pour l'année 1795 sous le nom de Fauque-
mont Hollandais

Rapport qui devait être fait à L'administration
D'arrondissement de Maestricht, Relativement aux
impositions particulières du ci-devant Pays de Fau-
quemont Hollandais, fésant actuellement partie de
cet Arrondissement.

Citoyens Administrateurs

Le ci-devant Pays de fauquemont Hollandais
était avant la Glorieuse Conquête de ce Pays par les
armées françaises, Gouverné et administré quant
à la partie des finances ou impositions par des
Etats qui se Rassemblaient tous les ans pour régler
la somme nécessaire aux besoins de l'armée et en
faire la répartition sur toutes les communes qui
composent ce pays.

Vous remplacés ces Etats, C^{ns} Ad^m, c'est donc
à vous à répartir les impositions à payer particu-
lièrement par le dit Pays.

J'entends par impositions particulières celles
qui ne sont pas communes à tout votre arrondisse-
ment, mais seulement à un des Pays qui le compo-

sent, vous avez déjà trop bien senti qu'il serait injuste de faire Payer les charges particulières d'un Pays par un autre qui n'en aurait pas, ou qui en aurait d'inconnues à votre administration pour insister d'avantage sur cet objet.

Pour vous mettre à même de juger qu'elles sont les impositions que ce Pays devra payer en particulier je vais vous mettre sous les yeux celles qu'il à payé pour

fol. 71vo L'année du 1er janvier au 31 decembre 1793
Elles consistaient dans les articles ci-après.

savoir

	fl. D'Hollande
1 ^o Subsidés aux Etats Généraux de Hollande	34.400...-.-
2 ^o donatifs ordinaires	4.438...-.-
3 ^o donatifs extraordinaires	956..18..8
4 ^o les fraix D'adm ^{on}	7.037...4..8
5 ^o l'eventuel	2.673...2..8
6 ^o les interêts des Capitaux	<u>2.118..15..-</u>
Total des impositions payées pour 1793	51.624...-.-

Les arrêtes du Representant du peuple ayant maintenu pour 1794 les impositions des années précédentes, ce Pays a dû payer la même somme pour l'année 1794 je le crois d'autant plus qu'il n'est pas à ma connaissance qu'il y ait eu une répartition faite pour cette année et que le Citoyen Collaerd, Receveur de ce Pays a soldé à 60 ou 80 fls., pris les comptes de ces deux années 1793 et 1794 entre les mains des préposés de la trésorerie Nationale entre Meuse et Rhin.

Passons maintenant à l'examen des sommes qui ne doivent plus faire un objet de Répartition sur ce Pays.

1° Les subsidés payés aux Etats Généraux D'hollande.

Cette somme ne doit pas entrer en répartition pour l'année 1795. Ces subsidés étaient une de-

mande fait annuellement par les Etats Généraux D'hollande comme souverains, aux Etats particuliers de ce Pays. Cette demande a été remplacée pour 1795 par la demande de dix Millions que la République française, comme souverains, a faite au Pays d'entre Meuse et Rhin et dont la quôte part du Pays ci-devant Fauquemont hollandais remplace les 34.400 florins D'hollande payés à titre de subsides.

2° Les donatifs ordinaires.

Il suffit de savoir que cette somme se distribuait aux Gouverneurs, Commandant, Major, Secrétaire de gouvernement de la place de Maestricht, pour être convaincu qu'elle ne doit plus être répartie.

Dans cet article était aussi compris une somme de 688 florins d'hollande pour deniers de Redemption des convois et Licences dûs à l'amirauté de Rotterdam ce qui ne doit plus avoir lieu, attendu que ce Pays n'est plus sous la domination de la hollande et que d'ailleurs cette amirauté n'existe plus.

3° Donatifs extraordinaires.

Il est compris dans cette somme deux objets sur lesquels L'administration devra donner sa décision.

Le premier est une somme de 93 florins d'hollande payés au chirurgien du Pays. Si l'on considère de quelle utilité peut être à tout un Pays, un homme savant dans cette science, l'on trouvera que ce n'est pas trop lui accorder pour l'engager à s'y établir.

Le second objet est une somme de 333 fl. 3^s. 8^d. d'hollande payées pour les subsides du Collège des Protestants selon les resolutions de ci-devants Etats de ce Pays des 1er mars 1680, 30 octobre 1715 et 2 janvier 1731.

C'est une espèce de propriété de ce College, que cette somme qui lui était payée annuellement. La lui enlever, c'est l'exposer à ne plus remplir le but de son établissement; c'est l'exposer à ne

plus pouvoir veiller aussi exactement à l'éducation des jeunes gens qui lui sont confiés. L'administration pourrait donc décider que provisoirement et jusqu'à ce qu'il soit établie des Maisons d'éducation Générales ou la Tolérance admettra indistinctement les individus de toutes les Religions et où la saine raison présidera seule, cette somme de 333 flo. 3^s. 8^d. continuera d'être payée au dit collège, pour écarter jusqu'au soupçon que l'ad^{on} aurait pu négliger une chose aussi intéressante que l'éducation de la jeunesse.

4° Les frais d'Arrondissement.

Ce pays doit payer sa part des frais d'ad^{on} actuels, mais la même proportion que le reste de l'arrondissement et ce sera une répartition particulière à faire sur les 15 cantons de l'arrondissement sur la même pied que l'ont été les contributions de 8 et de 10 millions.

fol. 72vo 5° L'éventuel, même réponse qu'à l'article précédent, puisque l'ad^{on} devra nécessairement joindre à la somme de ses frais connus, une somme quelconque pour les dépenses extraordinaires et imprévues, il ne serait peut être pas mal à propos, de laisser subsister une très petite partie de cette somme, tant pour les non valeurs que d'autres cas qu'on ne pourrait prévoir. Il est d'ailleurs à observer que si à la fin de l'année il restait une somme quelconque en caisse, elle pourrait être défalquée sur la somme à lever l'année suivante.

6° Les Intérêts des Capitaux.

Personne ne peut disconvenir de toute la légitimité de cette dette sacrée. Ne pas la remplir au plutôt, c'est s'exposer à perdre la confiance publique, à trouver toutes les bourses fermées si le cas arrivait qu'un besoin urgent força d'emprunter de nouveau.

Il est d'autant plus essentiel de solder l'arriéré sur cet objet, que plus on tarde, plus cette dette s'aglomère et le particuliers se trouve enfin

dans l'impossibilité d'acquitter la dette publique, pour mettre l'administration à même de juger de la somme nécessaire pour faire ce paiement, je vais lui mettre sous les yeux l'extrait de l'état remis à ce sujet par le Cⁿ Collaerd d'après le quel il conste qu'il est encore redû sur les intérêts échus pendant 1794 une somme de

517..10..-

Les intérêts déjà échus pendant cette année 1795 et ceux à échoir jusqu'au 31 décembre prochain montant à

3.318..15..-

Total de la somme à imposer pour les intérêts des capitaux pendant l'année 1795 cy florins d'hollande

3.836...5..-

Lorsque l'administration aura décidé au juste la somme à lever sur ce Pays, j'en ferai la répartition conformément à la résolution des Etats de ce Pays en dat du 1. juillet 1776 et la lui soumettrai pour être approuvé par elle.

Il serait encore essentiel de prendre un arrêté qui traçat la marche à suivre pour la Recette de la somme à imposer ainsi que celle que devront tenir les personnes qui ont droit à recevoir une portion des sommes à rentrer en vertu des contracts dont ils sont porteurs. Ce sera une pièce à joindre à L'arrêté qui ordonnera la levée de cette somme.

Ce pays n'avait pas de caisse d'amortissement, ce n'est pas le moment d'en établir, mais il sera bon de le faire, lorsqu'il sera un peu remis de la secousse actuelle; surtout si l'on veut que les races futures soient allégés de ces impositions extraordinaires et si l'on veut leur faire bénir le nom français et le jour Heureux qui les à réunis à la france.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 16

Itteren

20 Mey 1795

Impositie jaerlijcx 1.189 - 18 - 0 hollands. 1)

De repartitie geschiet ten overstaen van den gebiedenden Heer van Itteren, den gerechte, en principaels te geërfdens over
 voorz. 1189 - 18 - 0 hollts.
 alwelcke 1189 - 18 - 0 gerepartiseert over 250 boenders, en 10 grootroeden, soo wordt ieder boender getaxeert ad 4 gld 15 strs hollds.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 17

Bunde:

1 Prairial 3 2)

De taxt is jaarlijcx ordinair f 1.407 - 7 Luyx. 3)

De Repartitie geschied ten overstaan van Commissarissen, van Commissarissen - Borgemeesteren en Regenten en de ontvangst geschied quartaelsgewijse.

- 1) Volgens document no. 13, fol. 30 had Itteren slechts een bedrag van 822 flo. 15^s. 3^d. te betalen.
- 2) 20 mei 1795.
- 3) Volgens doc. no. 13, fol. 30 had Bunde slechts 879 flo. 18^s. te betalen.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 18

Borgharen

ing. 3 Thermidor an 4 1)

get. 20 juli 1795

Het quota der schatting van Borgharen bedraagt volgens repartitie de An^o-1793 1462 guld^s 13 st. Holl^d 2).

1794 als 1793 als 1795.

Geestelijkheid en adel dragen evenzeer als ieder ander 3).

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 19

Ulestraten

z. d.

De Landt-tax is pro 1793 f 1584 - 11 - 1 Hollands 2).

De lasten worden jaarlijks gerepartiseerd over het boendergetal van ieder bezitter.

Het klooster van St. Gerlach en de Landt Commandeur der Balie Biessen betaalde niet. (Zij waren nooit aangeslagen geweest) 3).

1) 21 juli 1795.

2) Stemt overeen met de opgave in doc. no. 13.

3) Samenvatting.

Eysden 1)
27 Juli 1795

Op den 1e artikel.

De impositien dewelke op het land gestelt zijn zonder onderscheid, zijn ons onbekent, dog de geene die op onze gemeente van Eysden, deel maekende van het land Valkenburg gestelt zijn, zijn de ordinaire schattingen de welke op de Boenders gerepartiseert worden.

2e artikel.

De sommen de welke in de souvereys casse gestort worden sijn ons onbekent, evenwel word door onse gemeente jaerlijkx betaelt aen den ontfanger des lants Valkenburg Collard de somme van f 5097 - 9 - 2 Luykx 2). Niet weetende hoe veel van deese somme in de casse van den Souvereyn gestort word.

3e artikel.

Wij en weten ook niet te distigueren, waer toe die sommen geemployeert worden, wel weetende nog tans dat alhier twee dominees, eenen fransen en eenen duytsen gelijk ook twee voorleesers sijn, die hunne tractementen getrokken hebben bij den ontfanger der domeynen Van Panhuys te Maestricht.

4e artikel.

Sulx ignoreeren wij 3), dog daer over soude konnen informatie en elucidatie genoomen worden bij de Stenden en ontfanger deese lants Valkenburg; alhier hebben wij geene weegen nog bruggen nog dijken die van 't land onderhouden worden, maar de

- 1) Ontbreekt in de opgave van Staats-Valkenburg, doc. no. 4.
- 2) Omgerekend in de door Rogier gebruikte muntsoort: 6273 flo. 17^s. 10^d. Frans courant.
- 3) De vraag handelde over de vrijdom van bepaalde personen in de belastingheffing.

selve moeten onderhouden worden door de regeeringe en interne middelen van deese banke; en vermits in deese bedroefde oorlogstribulation deese banke dusdanig is met schulden geobruueert geworden dat geenen middel meer over is, om daer uyt te geraeken en dus geen gelt om nog weegen nog bruggen te kunnen repareren, en om andere saeken hoe noodsaekelijk de selve soude kunnen weesen te kunnen effectueeren.

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 21

- fol. 1-10 Renseignemens sur le Pays de Rolduc Autrichien
cidedev^t Province de Limburg.
- fol. 8 Alsdorf: Argent de Brabant 1).
- fol. 9 Rimbourg; 2 Juli 1793. Argent de Brabant.
Copie de la Quittance des subsides de la Commune
de Rimburg de l'année 1793.
Caisse Provinciales du Limbourg.
Quittance tenant Lieu de Lettre de decharge
f 345.-.-. Cours BBnt. Nous employés Principaux
de la Caisse Provinciale des Finances de Sa Majesté
l'Empereur à Herve reconnaissons avoir reçu du
collecteur de la terre franche de Rimbourg, Gé-
rard Peusen, la somme de trois cent, quarante cinq
florins Cours bbt, pour les subsides de Sa Majesté
et l'Entretien de cour de S. A. R. de la présente an-
née, à echoir au 31 8bre prochain: lequel Payement
il a effectué parmi cent cinq couronnes et demi de
france et onze sols et demi de Liège.
- fol. 10 La Soussigné déclare et atteste par la présente,

1) Samenvatting. Fol. 2 - 8 bevatten omschrijvingen van fol. 11.

Noms des Communes	Subsides ordinaires et extraordinaires au Souverain	Entretien de la Cour de Bruxelles	Interêts de Capitaux	Caisse d'Amortissement	Frais de la Généralité	Tantième au Receveur de la Caisse d'Amortissement	Frais internes et Tantièmes des Régens	Totaux	Observations
Kerkraed	4754. 1. 1	364. 11. -	-----	-----	871. 19. 2		662. -. -	6652. 11. 3	Argent de Liège à vérifier si ce n'est pas argt. de Brabt. ces deux communes n'ont encore fourni aucun renseignement
Merkstein	2951. 1. 7	226. 5. 9	854. 15. 9	1641. 18. 1	541. 5. 4	16. 8. -	603. 18. -	6835. 12. 6	
Simpelvelt	2986. 12. 2	229. -. 6	270. 8. 4	2208. 19. -	547. 15. 8	22. 1. 6	564. 3. 2	6829. -. 4	
Ubach paroisse	2793. 12. 8	214. 4. 5	722. 7. -	1512. 8. 4	512. 7. 9	15. 2. 6	1097. 13. 11	6867. 16. 7	
Ubach over									
Worms	1450. 9. 2	111. 4. 6	253. 6. 1	634. 6. 7	266. -. 8	9. 8. 6	870. 8. 3	3595. 3. 9	
Alsdorf	607. 10. - 1)	168. 15. - 2)	-----	-----	-----	-----	-----	776. 5. - 3)	
Eygelshoven	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	
Rimbouurg	345. -. - 4)	-----	-----	-----	-----	-----	-----	345. --- 4)	
Totaux	15543. 6. 8	1314. 1. 2	2100. 17. 2	5997. 12. -	2739. 8. 7	63. -. 6	3798. 3. 4		

(16357. 9. 8) (1397. 3. 2)

(31556. 9. 5) 5)

1) De opgave geschiedde in Brabants courant. In Luiks geld is dat 906 fls. 14^s.2) Als bij noot 1). In Luiks geld 251 fls. 17^s.3) Als bij noot 1). In Luiks geld 1158 fls. 11^s.4) Als bij noot 1). In Luiks geld 514 fls. 19^s.

5) Herziene totalen in Luiks courant.

que la ville de Rolduc par accord avec les Etats de la Province de Limbourg n'a jamais été quotisé dans les subsides et par consequant on a été toujours exempte.

En Foi de quoi, j'ai signé la présente le 29 Prairial 3e année de la République Française 1) W. J. F. Birvens ci-devant Receveur Général des mêmes subsides.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 22

Ubach Parochie
2 Thermidor an 3 2)

	Luycker		
te betalen	glds	st	den
Subsidien	2793	- 12	- 8
Onderhoud van het hoff	214	- 4	- 5
Voor interesten	722	- 7	- 0
Costen van de generaliteyt 3)	512	- 7	- 9

De adel betaalde altijd mee in de gemene lasten evenals de geestelijkheid 4).

1) 18 juni 1795.

2) 20 juli 1795.

3) Niet opgenomen Caisse d'Amortissement, Tan-
tième au Receveur en Frais internes.

4) Samenvatting.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 23

17 Floréal an 3 1).

Cadier 2).Impositie

Repartitie.

Volgens de Land-Tax van 's Hertogenrade 3).

Impositie op het Boendergetal na rato van den tax.

Bank	568...3.10
Groot Blankenberg	159..16..3
Kleyn Blankenberg	53...5..6
Batterij van Cadier	32..11..0
Den Hoff van de	
P. P. Beggaarden	38..19..8
Capittel van L. V.	57..14..5
Total	f 940..10..0 4)

1) 17 mei 1795.

2) Cadier behoorde tot Staats-Daalhem. Groot- en Klein Blankenberg tot Staats-Valkenburg. vlg. L. de Crassier, Dictionnaire Historique du Limbourg Neerlandais, in Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg, dl 67, 1931, p. 69-71.

3) Staats Land van 's Hertogenrade.

4) De optelling moet luiden 910 flo. 10^s.

fol. 12-17 Pays de Liège

fol. 12 Finances. Renseignements sur le Pays de Liège.

fol. 13 Pays de Liège

Le Comté de Hornes était composé des communes de Hornes, Hophoven, Beegden, Hahlen, Nunhem, Buggenum, Roggel, Neer, Heythuysen.

Le Pays de Thornes est composé des communes de Thornes, Ittervoort, Stramprooy, Graathem, Baaxem.

Le Pays de Weert était composé de Weert la Ville, Neerweert, Wessem.

Le Pays de Kessenich est composé de Kessenich, Hunsel.

fol. 14 Dénombrements et Renseignements des droits et impôts de payer dans la Pays de Liège, Arrondissement de Maestricht.

1mo On paye les droits du 60me a la valeur de toutes les marchandises et denrées, à l'entrée de sortie du Pays, voire ce qui aura payée à l'entrée, ne payera plus à la sortie.

2° On paye le double 60me ou 30me sur les laines du pays allant à l'étranger.

3° On paye le 100me denier sur les Diamants pierres fines, perles fines, vaissalles d'ôr et d'argent, galons, boutons, bobines d'ôr ou argent, dentelles, cheveux, conformément à l'art. 53 des conditions du 60me.

4° Les manufactures du Pays sont leemtés du 60me 120me spécifiés dans l'art. 14 des conditions du 60me.

5° Les bêtes payent selon le tarife conforme à l'art. 39 des conditions spécifiés.

L'ensuivent des objets qui payent les ympôts en sus du 60me lorsqu'ils sont consommés dans le Pays.

	On paye de cent lb. amidon en sus de 60 ^{me}	20 sols
	pour un stier	1 sol
	une livre de sucre	2 liards
fol. 14 vo.	un chapeau	10 sous
	Pour un aune de drap étranger à l'exception de ceux fabriqués en hollande	5 sols
	Pour une paire de Bottes	4 florins
	Pour une paire de souliers	35 sols
	Verres cristallins venant de l'étran- ger payent du cent pesant	16 florins
	Une lb. de tabac haché ou en poudre	2 liards
	tabac d'hollande en feuille en dedui- sant 10 lb. par cent paye par livre	2 liards
	tabac d'Allemagne est defundu non ma- nufacturé en deduisant 10 lb. par cent paye par lb.	un liard et demi
	Les fayances étrangères et en terres de pipes pareilles à celles, qui se fabriquent à la manufacture établie au quai de St. Léonard à Liège payent on sus de 60e pour cent	12 florins
	S'ensuivent les objets sujets aux impôts et exempts du soixantième lorsqu'ils sont consommés dans le Pays.	
1°	On paye par aune de vin étranger	10 florins
fol. 15	L'aune contient 20 stiers, le stier à 6 pots par conséquent un stier paye	10 sols
	Les pièces vin de Bourgogne, Muscat, Beaune, Volmay, d'Hermitage, Nuit, Macon Herisse ou Ricey Mulceau, Saintenais, de memes que celles ve- nant du côtes des Chalonois, et Dijon chaque contient un aune et huit stiers et paye pour droits	14 florins
	Les pièces de Bar, Champagne, Montagne et d'Ay contiennent chacun un aune et trois stiers et payent pour droits	11 florins 10 ^s .

On paye pour un aime de Brandevin etranger	8 florins
Pour un Aime Exprit de Vin ou brande- vin, ou verloop	12 florins
Pour un Aime d'hydromel etranger ou du pays	4 florins
Pour 100 lb. 1) pesent de farine desti- née a faire du Brandevin	15 sols

Le droits des passages se paye sur les marchan-
dises venant de Braband, en entrant par les Bu-
reaux de Hechtel ou Ham et sortant par les Bureaux
de Stockhem, Beegden, et Heythuysen et vice versa
pour celles venant de l'Allemagne et celles venant
de Bois le Duc devront entrer par les Bureaux de
Achel et Ham et sortir par Stockhem et Bessemer,
et payeront selon le Reglement ci-joint sub litt. A.
Celles entrant par Hechtel ou Lam et sortant par
Bessemer payent le double Transit ou passages.

fol. 15
v^o.

Droit de Tholle

1 cheval chargé ou attelé à une charette chargés des marchandises sujettés aux droits et passant la Meuse	2 sols
Une pierre de moulin passant la Meuse	1 florin
Un Boeuf	2 sous
Une vache et Bovelet	1 sol
Une Genisse	2 liards
Un cochon, veau, ou mouton	1 liard

Pour Memoire

Les revenus provenants des droits ci dessus
sont collectés aux Bureaux des districts établis à
cet effet. On paye le 20me Denier sur la consomma-
tion des bêtes, qu'en rendoit souvent par entreprise
et quelques fois on le collectoit dans les Bureaux.

1) 1 pot = 1,45 liter. De pot als inhoudsmaat voor
vloeistoffen is iets kleiner, dan wanneer zij
wordt gebruikt als inhoudsmaat voor vaste stof-
fen. Vgl. pag. 85 noot 2.

Les Revenus provenant des impots susdits ser-
voient

- 1mo Pour payer les députés de l'Etat
- 2° Au payement des employés
- 3° Pour l'entretien des chaussees, Diques, et
Battes et Barrières
- 4° Pour Payement des interêts des Capitaux af-
fectés sur le Pays.

fol. 16, 16vo en 17

En l'assemblée de Messoigneurs de l'Etat.

Tiers du Pays de Liège et Comté de Looz tenue
le 10 septembre 1756.

Betreft voorgeschreven route voor karren uit
Brabant, Den Bosch en Duitsland. Verkoop van
goederen binnen Luiks gebied was verboden. Per
kar diende nog te worden betaald:

kar met één paard	4 florins
met twee paarden	6 florins
3 paarden	8 florins enz.

Paarden huren op Luiks gebied is verboden 1).

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 25

Asch en Niel
9 Mey 1795

Betaalt van den 20sten penninck op de consomp-
tie van het vlees oft beesten Niel 3 - 12 - 0 en
Asch 12 - 1 - 0.

1) Samenvatting.

Sinds 11 oct. 1794 is betaalt

te Luyk	Asch	7..10..0
	Niel	4..16..0
te Maastricht	Asch	12...1..0
	Niel	<u>3..12..0</u>
		27..19..0

Men betaalt als een heffing op de consumptie van het vleesch oft beesten den 15^{den} oft 20sten peninck der waarde van ieder beest. Mocht de ontvanger menen dat de prijs van een beest niet hoog genoeg wordt opgegeven, dan kan hij de 6^{den} penning vragen.

Eveneens wordt 4 gulden van het mud mout betaald.

Aan de prins wordt niets betaald. Het bedrag wordt overgemaakt aan de Staten. De prins krijgt er een deel van 1).

"Staende oock te noteeren, dat deze soort van impositiens waeren opgesteld, en geintroduceert, als het minste beswaerende de behoeftige classe der arme inwoonders, in aensien er veele wesen, die nog vleesch nog bier gebruycken, nog slagten nog brouwen, en also niet vallen in de betalinge deser impositien, daer sij in alle andere soort van impositie sig by naer altoos geslagen vinden".

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 26

Kesselt:

7 mei 1795.

De Schattingen zijn Personeel en worden omgelegd onder de naebuuren tot betrage der exorbitante oorloghts lasten en dorpslasten.

1) Samenvatting.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 27

Munsterbilsen

17 mei 1795

De burgemeester weet niet hoeveel er betaald, moet worden.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 28

Looz

11 thermidor An. 3 1).

- 1mo Le droit de soixantième sur les marchandises.
- 2° Des droits sur le sucre, café, sel, tabac, etc.
- 3° Un droit sur le vin.
- 4° Un droit sur l'eau de vie et genevre.
- 5° Le 15me denier sur la consommation des bêtes.
- 6° Le droit de timbre sur les cartes et sur le papier.
- 7° Une imposition de quatre florins sur le muid de Braz.

Le produit de ces impositions se versoit dans la caisse des ci-devant états et étoit destiné à payer le service public, et toutes les autres charges du pays.

Destination des impositions particulières de la ville de Looz.

- 1mo Une taxe sur les terres et sur les maisons.
- 2° Des accises sur le vin, l'eau de vie et la bière.
- 3° Un droit sur les bestiaux qui se vendent au deux foires franches.
- 4° Un droit semblable sur les bestiaux qui se ven-

1) 30 juni 1795.

dent dans le courant de l'année sous la juridiction de la ville.

5°

Un droit sur les bois et charbons de terre.

6°

Un droit de tonlieu qui se paye aux portes.

Les produit de ces droits doit servir à payer les interets des differentes capitaux dont la ville est chargée qui sont si considerables que les taxes imposés ne suffisent pas à leur acquittement, et on sera obligé de mettre des nouvelles taxes pour supplier à ce deficit, ainsi que pour reparations et autres charges que la ville doit porter sans parler des retributions accordées aux fonctionnaires publics.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 29

Maeseyck s. d.

Extrait des Registres au 60me et impots du Bureau de Maeseyck

	fls	sols	liards
1781	3280	5	2
1782	3209	18	1
1783	3091	18	2
1784	3032	19	-
1785	3092	4	2
1786	3782	17	2
1787	3837	1	3
1788	3793	8	2
1789	4703	18	1
1790	5246	-	-
1791	4499	17	3
1792	4363	15	2
1793	4292	15	-

Canton de Bree
s. d.

Tableau général des impositions, qui étaient percûs dans ce Canton de Bree.

- 1mo Dans ce canton ici on percevoit le 60me et le 20me de la consommation, chaque commune levoit ses tailles territoriels l'une année haut, l'autre année bas selon les dépenses des communes.
- 2° Le tableau des sommes qui entraient dans la caisse du pays: Le 60me de toutes les marchandises, entre dans la caisse du pays de même que le 20me de la consommation.
- 3° Avoir soin de distinguer quel étoit l'employ de cette somme.
L'employ du 60me étoit pour payer les dettes du pays, pour l'entretien des chaussées quand les Barrières ne suffisoient pas, pour payer les capitaux sur le pays, pour payer l'ancien Regiment, et pour tout que les Etats ont jugé de l'employer.
Le 20me de la consommation qui servait un tiers pour le Prince et un tiers pour l'Etat, tiers pour reparer et restaurer leurs villes.
4. De functionarissen voor de 60ste penning werden uit de Staatskas betaald. De 20ste penning werd verpacht 1).

Canton Mechelen
 Ci-devant pays de Liège
 s. d.

1. On paye les droits du 60me sur et à la valeur de toutes les marchandises et denrées à l'entrée et à la sortie de pays, voir ce qui aura payé à l'entrée ne payera plus à la sortie.
2. On paye pour un aïme de vin qui se consomme

	fls.	sols	liards
dans le pays susdit dix florins de Liège, je dis	10	0	0
3. Pour un aïme de Brandevin qui se consomme dans le pays

	8	0	0
--	---	---	---
4. 15 sols pour chaque cent lb. de farine à faire du Brandevin

	0	15	0
--	---	----	---
5. 20 sols pour chaque cent lb. de farine destinée à faire de l'amidon ou poudre

	1	0	0
--	---	---	---
6. 2 liards sur chaque lb. de tabac au dessus du 60me

	0	0	2
--	---	---	---
7. 2 liards sur chaque lb. de sucre au dessus du 60me

	0	0	2
--	---	---	---
8. 1 sol sur chaque stier de sel au dessus du 60me

	0	1	0
--	---	---	---
9. Quatre florins sur chaque aïme d'hydromel

	4	0	0
--	---	---	---

N. B. Sont exempts des droits du 60me les manufactures du pays.
10. Il existe un droit du transit pour les marchandises venant de l'Etranger et pour aller à l'Etranger, sans être déchargé dont on paye comme il s'ensuit:
 Savoir pour une charette attelée
 à 1 cheval 4 florins de Liège
 une chte à 2 chevaux 6 florins

une chte à 3 chevaux 8 florins
 une chte à 4 chevaux 10 florins
 Ainsi à proportion en augmentant toujours
 2 florins par cheval.

11. Il existe un tol nommé tol de Nuenaar pour tous les chevaux passant en commerce, ou attelés à une charette ou charoit chargés de marchandises sujetés aux droits ou impots susdits. De même que des autres bétails qui passent la Meuse pour entrer en commerce qui payent selon le tarif suivant:

Savoir pour un cheval	2 sous de Liège
un boeuf	2 sous
un bovelet ou	
vache	1 sous
une génisse	2 liards
un veau, mouton	
ou cochon	1 liards
une pierre de	
moulin	1 florin.

Sous les droits et impositions susdittes se perçoivent par les Receveurs du district, dont le Bureau pour le canton de Mechelen est établi à Stockhem.

12. On paye en outre le droit du 20me denier pour la concommation des bêtes, qui est perçu par P. J. Delsaute à Stockhem.

Il est à observer que ci-devant on vendait l'impot susdit du 20me denier à la hausse publique pour trois ans, dont le vendage avoit lieu ordinairement dans le mois d'aût. V. S. pour commencer la collecte avec le 15 du dit mois d'aût.

Les revenus des impots susdits étaient destinées et servaient pour payer les dettes publiques de l'Etat, savoir pour payement des intérêts des capitaux hypothéqués sur le pays, pour payement des fonctionnaires publics, des employés, pour les réparations des routes et chaussées, pour l'Entretien des battes et diques, et canaux etc. pour réparation et entretien des ponts.

Van de Wardt, Administrateur.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 32

Suetendael
9 mey 1795.

De 20e penning wordt pas sinds 8 Oct. 1794 betaald.

Betaald is sindsdien te Luyk 26 - 2 - 0. In Maastricht 16 - 1 - 2. De impositie op het vlees en het bier is volledig betaald. Op het vlees ontving men de 15^e penning van de waarde en op 't brouwen 4 gld. per mud mout.

De belasting is ingevoerd door de drie Standen van 't land van Luik 1).

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 33

Rekkhem, Borssen en Ukhoven
1 mey 1795.

De belasting bedraagt aan pacht ieder jaar van
15 Mrt. 1794 - 15 Mrt. 1795 2.250 gld. Luiks.

5 dagen achterstallig.

Heffing: Voor ieder ton goed middel	
en klein inlands bier	-..10..-
voor ieder ton buytenlands bier	1...-..-
voor ieder stuk Bourgogne oft	
Champagne wijn	16...-..-
jeder stuk franse wijn	12...-..-
voor ieder aem Rijn oft	
Moeselwijn en bleekat	12...-..-
voor een aem Luyker wijn	10...-..-

1) Samenvatting.

voor een kan inlands' brandewijn	-...2..2
voor jeder kan uijtlandse brandewijn	-...5..-
van een Rint beest	-..15..-
van een kalf	-...2..2
van een schaep	-...2..2
van een varken	-...5..-

De belasting wordt jaarlijks verpacht.

De pachter moet elke 3 maanden 1/4 van de pachtprijs afdragen.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 34

Buggenum
25 juli 1795

L'Etat de production de Receveur Stercken depuis 1791 jusque 1794.

Savoir l'an 1791 a produit f 1045. 8 sous argent
sonnant.

1792 a produit f 1095. 4

1793 a produit f 1004. 16.

Sur l'année 94 je trouve bone sur mon gage en arriere la somme de f 105 - 0 - 0. Voilà vous voyez comme la negoce florisset sur la Meuse.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 35

Beeghden
27 Julij 1795

Tussen 1774 en 1793 heeft het bureau van de ontvanger jaarlijks tussen 400 en 500 gulden ontvangen 1).

"gelieft te noteeren dat sedert den maand Julij 1794 geene passasie van voerkarren op Brabant en andersints hier sijn geweest tot dato dezer waervan men hier opt comtoir den ontfanck voor het mees-tendeel moet verwachten, want hier in de graeffschappen Horn geene assisen ofte imposten worden betaelt, het welck de reden is dat mijnen ontfanck soo kleyn is dat mijne gage niet kan ontfangen."

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 36

fol. 43-54

Le Gueldre Autrichienne.

fol. 43

Renseignemens sur la Gueldre Autrichienne.

fol. 44

Observations.

La ville de Ruremonde déduit annuellement de sa quote part dans les subsides susdits, tous les frais occasionnés par le Passage des Troupes, entretien des casernes et autres frais relatifs aux militaires, de sorte que l'Etat des frais surpasse annuellement la somme dans la quelle, elle est quotisée à titre

1) Samenvatting.

des subsides pour l'entretien des troupes.

La commune de Elemp par son impuissance reconnue paie pas sa quote part dans les subsides et cela, depuis bien des années.

La commune de Swalmen dont la pauvreté est bien constatée, sur des représentations itératives fait au ci-devant Gouvernement à été Regler de Paiement annuellement pour sa quote part dans les subsides deux cent écus 1) au lieu de 3895 fls 5 sous 6 deniers de Braband.

Les communes de Cruchten et de Wegberg paient annuellement en entier leur contingent dans les subsides.

fol. 45

Note des subsides que l'ammanie de Montfoort dans le canton de Ruremonde paye annuellement aux Etats des Provinces Unies de même que leur contingent dans l'onraedt 2) qui varie à raison des frais occasionnées dans le Pays.

	subsides		onraedt	
La Ville de Venlo, argent d'hollande	7.439...3..7			
Les communes	Argent de Braband			
	florins	sous	florins	sous
Beesel	3.054	19	376	15
Belfeldt	1.526	19	265	2
Linne	2.289	14	397	13
Berg	2.289	14	397	13
Vlodrop	2.289	14	397	13
Poster	2.289	14	397	13
Montfort	340	12	59	3
Echt	5.497	15	678	-
Maesbracht	3.579	19	596	15
Roosteren	3.435	16	423	15

1) 23 écus de Ruremonde = 96 florins de France.

1 écu de Ruremonde = 4 florins de Clèves.

2) De Onraedt diende ter betaling van rente op leeningen, aangegaan door de Standen van het land en de salarissen en vaste uitgaven van de Standen. De heffing varieerde volgens de behoefte.

	florins	sous	florins	sous
Nieuwstad	3.239	5	399	9
Stevensweerd	2.092	1	363	7
Ohe en Laak	1.378	10	239	8
Obbicht en Papenhoven	270	-	50	-
Vissersweert	465	6	-	-
	<u>34.039</u>	17 1)	<u>5.042</u>	6

fol. 45vo

Note des subsides que la Ville de Ruremonde et les communes de Swalmen, Elempt, Cruchten et Wegberg payent annuellement, de même que leur contingent dans l'onraedt qui varie à proportion des frais occasionnés dans le Pays, et qui entre dans la Caisse des Etats.

Argent de Brabant
subsides onraedt

La Ville conjointement avec les communes susdites sont quotisées pour les subsides à une somme annuelle de 18.000 florins argent de Brabant

La ville de Ruremonde	5.188..14.11	$\frac{5}{8}$
La Commune de Swalmen	3.895...5..6	$\frac{6}{8}$
Celle de Elempt	3.895...5..6	
Celle de Cruchten	3.280..16..0	$\frac{3}{8}$
Celle de Wegberg	1.093..11..6	$\frac{6}{8}$
	<u>17.353..13..6</u>	$\frac{6}{8}$

L'Onraedt n'est pas fixé à Raison comme ci-dessus.

La Ville de Ruremonde pour année Commune

6.483..11..6 $\frac{1}{2}$

La Commune de Swalmen

4.016..18..0 $\frac{3}{4}$

Celle d'Elempt

4.016..18..0 $\frac{3}{4}$

1) De telling is onjuist en moet luiden 34.039^{fl}18^s.

Celle de Cruchten 4.011..18..03
4

Celle de Wegberg 1.370..13...1)

Les Communes de Maasniel et Herten, Merum et Ool sous le nom de terres franches paient annuellement à titre des rations et deniers pour l'entretien de la Cour

	à titre des rations			à titre des entretiens		
	écus	esc.	liards	écus	esc.	liards
La commune de Maasniel	294	7	5	81	4	1
Celle de Herten, Merum et Ool	175	4	3	47	5	2

fol. 46

Liberté Egalité

Ruremonde Ce 1 Germinal l'an 3me Répub. 2)

Au Citoyen le Bon Inspecteur des Domaines Nationaux

Le Citoyen Dresens 3)

Vous m'avez autorisé de vous communiquer mes observations sur la consistance de la Caisse des Aides et Subsidés, que le district de Gueldre paye annuellement au Souverain.

J'ai l'honneur de vous dire que la ville de Ruremonde, la commune de Swalmen, celle d'Elemt, et celle de Cruchten et Wegberg tous ensemble sont quotisés annuellement à une somme de 18.000 fls. de Brabant; dans cette somme la ville de Ruremonde est quotisé

1) Opgeteld maakt dit 19.899^{fl}18^s8 3/4^d.

2) 21 maart 1795.

3) J. D. Dresens, inspecteur van de domeingoederen en van 1804-1810 ontvanger van de gasthuizen te Maastricht.

à raison de	f	5.188..14.11 6/8
La commune de Swalmen		3.895...5..6
Celle d'Elemp		3.895...5..6
Les communes de Cruchten et Wegberg		$\frac{5.020..14..0}{18.000...0..0} \frac{3}{8}$

La Ville de Weert, Nederweert, Wessem avec leurs dépendances Paient annuellement ensemble la Somme f 18.000...0..0

Les Seigneuries libres qui consistent dans les Communes de Maesniel, Hertem, Merum, et Ool, Meyll, Vissersweert, et Kessenig paient annuellement chaque une somme à titre des rations, il sera aisé de savoir au juste leurs contingens annuels.

Observations

Des Terres Franches sous le nom des seigneuries libres Meyll et Kessenich sont sous L'arrondissement de Maestricht. La Ville de Weert, Nederweert, Wessem avec leurs (fol. 46vo) Dépendances sont du même Arrondissement. La Ville de Ruremonde déduit Annuellement de son contingent susdit, tous les frais occasionnés par le passage des troupes, Entretien des Casernes, et tous frais relatifs au Militaire de sorte que l'Etat des fraix surpasse annuellement la somme que la ville doit à titre des aides et subsides.

La Commune d'Elemp par son impuissance absolu ne contribue pas, et celà depuis bien des Années.

Celle de Swalmen dont la pauvreté est bien constaté ne paye annuellement que deux écus et celà par un espèce d'accord.

Les communes de Cruchten et Wegberg paient leurs contingent en entier 2).

- 1) Afgerond. In feite 1/8 penning meer.
- 2) De brief vervolgde met passages over de aangifte van domeingoederen en wegens armoede achterstallige pacht.

fol. 47 Caisse de l'onraedt de la Gueldre Autrichienne.
 Note pour le Receveur des Etats de la Gueldre
 Autrichienne, Coolen.

Le dit Receveur se trouve chargé ensuite de la délibération, que l'administration de l'Arrondissement établie à Gueldres, pris dans le séance du 23 Nivose 1), selon l'art. 9 de l'arrêté des Rep. du Peuple près des armées du Nord, et de Sambre et Meuse, du 27 Brumaire 2), de présenter à la dite administration:

1. Le tableau de la Nature et du montant des Impôts à payer par chaque commune
2. L'état du montant et de l'espèce des dépenses payable sur les deniers publics provenans de ces mêmes droits et
3. Un Etat de leur Recettes et dépenses, le tout Repris dans la résolution de la Municipalité de la Ville de Ruremonde du 27 Nivose susmentionnée. 16 Janvier 1795, qui lui a été intimée le 6 Pluviose 3) au Soir.

Il croit pour atteindre parfaitement le But de l'arrêté au moien d'un et même Ecrit, d'observer avec la Précision la plus régulière que les Etats ont imposé depuis quelques années à titre de l'onraedt sur les Communes du district, afin de Payer les intérêts des Capitaux, levés sur l'entremise, avec les dépenses fixes et celles de l'administration la somme de f 20.000...-.- argent de change au pied suivant, qui Renfermera exactement le contenu du 1: article Relativement au tableau de la Nature et du Montant des impôts à payer par chaque commune, sur celle

de Ruremonde	f	6.483...8..9
de Swalmen		4.328...5..1
de Eleempt		4.328...5..1
de Cruchten		3.645...-.-

- 1) 12 jan. 1795.
- 2) 17 nov. 1794.
- 3) 26 jan. 1795.

de Wegbergh $f \frac{1.215...1..1}{20.000...-..-}$

Etat détaillé des Charges en Dépenses imposées à titre D'Onraedt sur la Gueldre Autrichienne.

Les intérêts des Capitaux affectés.

1. Sur l'entremise montant annuellement à franchise noble, dont chacun de l'état noble, qui y a entrée jouit par an, selon le Règlement du 20 Xbre 1680 à rate des f 50 revient pour quatre 13.863..10..7
200...-.-

2. Il est à réfléchir que les nobles concourent avec le moindre cultivateur au Payement de toutes les charges de la Généralité et qu'ils y contribuent comme les plus grands Possesseurs, de la plus grande part.

- fol. 48 3. Leurs droits de Comparation et vacations à l'assemblée Générale, lorsque le prince demande les subsides à f 150 pour chacun et pour les députés de la ville de Ruremonde à f 72 pour chacun fixés par le dit Règlement du 20 décembre 1680 montant à

744...-.-

De suite les droits de comparation et vacations de deux députés de la Noblesse et de la ville à chaque convocation scavoir aux premier chacun f 36 et à ceux de la ville chacun f 21..12...-

Les deux députés de la Noblesse jouissoient ci-devant selon le même règlement, chacun d'un gage de f 960, et ceux de la ville le premier f 594 et le deuxième f 444, mais ils se contentent maintenant des dits f 36 et

des f 21..12..-

4.	Comme les convocations par les matières et circonstances qui se présentent sont plus fréquentes dans une année que dans l'autre et qu'il y en a eu quelques fois jusqu'à huit et Davantage, elles seront seulement prises ici à cinq, ce qui fait pour les Députés de la Noblesse et ceux de la ville ensemble la somme de	566...-.-
5.	Le subside de l'entretien de la Cour des Gouverneurs Généraux des Pays Bas est aussi à charge de la Caisse des Etats à	2.000...-.-
6.	Les gages du syndic à	500...-.-
7.	Ceux du secrétaire	150...-.-
fol. 48 ^{vo}	Les traitements du syndic fut ci-devant de f 1.116 et celui du secrétaire de f 876, ils ont été encore renommés pour fort médiocres, et tels, que pour peu de diminution ou alteration, qu'on y auroit apporté, il auroit été impossible d'avoir été servi par des gens de capacité.	
8.	Les gages de l'huissier des Etats à	30..16..-
9.	Ceux du Messenger	14...8..-
10.	Le salaire au secrétaire de la ville de Ruremonde pour dépêcher les lettres de convocation à l'assemblée Générale	4...-.-
11.	Pour le chauffage à la chambre des Etats	14...8..-
12.	à L'imprimeur ses gages	24...-.-
13.	Au Voiturier sur Bruxelles	28..18..-
14.	Au Chancelier pour la demande des subsides	100...-.-
15.	à Les domestiques	4..16..-

16. Le tantième du Receveur à 2. p. cent qui fut autrefois 4 avec les frais de la formation de ses comptes et ses débours

438...6..-

Il y a pardessus-ce d'autres charges comme les vacations de l'agent, les Nécéssités au Greffe des Etats, les ports des lettres, les exprès, les pris pour les étudiants du Collège des humanités à la troisième année, la parte des Argens, au Cour de Brabant, sur le payement des f 2.000 pour l'entretien de la Cour des gouverneurs généraux et sur celui des vacations de l'agent à 18 p. cent et 1 p. cent pour la remise avec quelques dépenses casuelles mais indispensables dans leur genre et auxquelles le Reglement du 20 Xbre 1680 autorise les Etats expressement ou en a fait travailler à une année commune de dix de toutes ces charges et dépenses dont le Resultat fut de

2.940...5..-

de sorte que la dépense totale vient à

21.623...7..7

et excède ainsi la Recette de

1.623...7..7

Indépendament encore des autres fraix imprévus.

De cet impost doivent être Payées les charges détailliées dans l'Etat ci-joint qui enveloppe le montant et l'espèce des dépenses, demandé par l'art. 2 avec le Résultat de la Recette et dépense dont parle l'art. 3.

Ruremonde, ce 8

Pluviose 27 Janvier 1795.

fol. 50-51

Onbeschreven.

fol. 52 Ville de Ruremonde. Recette.

Etat de la Nature et du montant des diverses impositions qui sont payées par les Habitans de la Ville de Ruremonde et Dépendances.

1 ^o	L'accise sur la Bierre, impositions, le droit de Thol, Supplus, et le droit Connu sous le nom de Herven Geld monte en formant une année commune de trois par an	7.804...-.-
2 ^o	L'impot ou accise sur la Mouturé année commune	12.625...-.-
3 ^o	L'accise sur la viande est pour l'année courante, commençant le 1. novembre 1794	1.801...5..-
4 ^o	L'accise du Brandevin à	625...-.-
5 ^o	Marchandises sèches, à	350...-.-
6 ^o	L'accise connue sous le nom "de Gewantmaakers accijnse" à	85...-.-
7 ^o	L'accise des Tanneurs à	112..10..-
8 ^o	L'accise des Boulangers à	62..10..-
9 ^o	L'accise sur le Vin	1.637..10..-
10 ^o	L'accise des Epiciers	275...-.-
11 ^o	L'accise des Houblons	81...5..-
12 ^o	L'accise du fer	11...5..-
13 ^o	L'accise des Houilles	1.400...-.-
14 ^o	La jauge à	18..15..-
15 ^o	Les chariots des Bieres	262..10..-
16 ^o	L'étallonage	18..15..-
17 ^o	La mesure du seigle droit connu sous le nom	300...-.-
18 ^o	La Pêche de la Ville	250...-.-
19 ^o	Le Chariot d'orange à	112..10..-
20 ^o	La Prairie à Vaches année commune	1.375...-.-
21 ^o	Les douanes	9.000...-.-
22 ^o	Les tributs dûs par des particuliers à la Ville par an	135...-.-
23 ^o	Le jardin de la Ville affermé pour une somme annuellement de	4.520...-.-

24 ^o	Les prairies Année Commune	2.159...-.-
25 ^o	Les Barrières sur ces Routes par année	70...-.-
26 ^o	Quelques terres qui sont affer- mês en Grains et rendus en argent année commune	101...2..-
27 ^o	Les Boues des Rues année commune	181...5..-
28 ^o	Les Jardins dans les remparts de la ville par année	323...-.-
29 ^o	La Recette extraordinaire an- née commune	<u>133...4..-</u>
	Totale de la Recette	45.830...6..-

fol. 53 Dépenses

Etat du Montant et de l'Espèce, des Dépenses ou
frais payables sur les deniers publics.

1 ^o	Les intérêts des Capitaux à la charge de la Ville de Ruremon- de montant annuellement à	13.853..16..-
2 ^o	Les rentes Viagères Néant	
3 ^o	La ville doit en baux emptytheo- tiques tant en grains qu'en ar- gent, année commune	527...-.-
4 ^o	Des fraix locaux et subsides Néant	
5 ^o	Les fraix annuels, connus sous le nom d'Onraedt	10.805...-.-
6 ^o	Les Dépenses fixes concernant les pensions fixés annuelle- ment à	10.007...-.-
7 ^o	Les fraix d'administration en Papier, Plumes, Cire d'espagn- ne, feu etc ^a . Année commune	3.045...-.-
8 ^o	Logemens Militaires, Argent de service, année commune	2.592..10..-
9 ^o	Aumones, année commune	715...-.-
10 ^o	L'Entretien des Battes, Diques, Routes et Ouvrages publics de la Ville, Maisons, Ecuries,	

	Année commune	4.010..10..-
11 ^o	L'entretien des casernes, matelats, couvertures et autres ustensiles année commune	10.166...-.-
12 ^o	Des Bagatelles, comme Balais etc ^a Année commune	90...-.-
		55.811..16..-

Tussen fol. 53 en 54 begeleitend schrijven van Dresens van 16 Florial an 3, 1) waarin geen bijzonderheden over belastingheffing voorkomen.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 37

Petersheim

9 Floréal 3. 2)

Rien.

Petersheim was een onafhankelijke Baronie.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 38

Bernau

28 juli 1795

Imo Que cette commune terre neutre et privilégiée ne perçoit indistinctement aucune imposition.

1) 6 mei 1795.

2) 29 april 1795.

- 2do Qu'icelle ne versoit aucune somme dans la caisse des souverains.
- 3tio Qu'ainsi se voit de l'art. 2 qu'il n'y a aucune somme affectée à des dépenses locales, ou administrations quelconques.
- 4to Que cette commune ne faisoit aucune autre imposition qu'une taille réelle pour acquitter les interêts et charges particulieres de cette commune.

R. A. M. / F. A. / 3431

no. 39

Mesch

28 juli 1795

- 1mo Que dans cette commune aiant été terre neutre, il ne se percevoit aucune imposition, si non que ces tailles se percevoient pour acquitter les charges privées de cette commune.
- 2do Qu'il n'est jamais entré dans la caisse des souverains aucune somme de cette commune.
- 3tio Que les tailles se perçoivent simplement pour le payement des dettes contractées par cette commune.
- 4to Qu'il n'y a eu aucune imposition à la disposition des anciennes administrations ou Etats pour payement des fonctionnaires publics des employées, ni pour les reparations routes etc.

Gronsveld

12 thermidor an 3

30 julij 1795

ad lum. Zeggen dat tweeerlij impositien wierden resp^{ve} gerepartiseert, naementlijk eene Reele, zoo als art^o. 2do, en eene personeele omlaege dewelcke gerepartiseert wierd op het getal der beesten, te weeten Paerden, Veulens, Koijen, Runders, en Schapen, alwelke op den 3en julij 1794, volgens constumiere taxatie hebben uytgebracht de somme van 538 guldens 17 sts.

ad 2dum. Dat zedert den 7e julij 1793 geene reele omlaegen alhier geschied zijn, in alwelkers voors en tans laetste is gerepartiseert worden tot betaeling der Cammer Zieler te Wetzelaer voor de jaeren 1790 en 1791 de somme van etc. gelijk in 't stuk annex hier bij gaende sub no. 1° gevoegt 1), voor die jaeren gerepartiseert zijn geweest, waer toe Relaes, dewijl men hier geene souverejne Cas en kent, en 't zedert dien tijd den geweesene Collecteur sig heeft bedanckt, en ook niet meer gerepartiseert is worden, zoo hiervoorens meer gebeurde.

ad 3tium. Dat het Reel gerepartiseerde geemployeert wierd, soo als bij annex sub N. 1°, en dat de personeele omlaegen diende ter betaelinge van interessen van een capitael groot 6.400 guldentot laste der gemeentenaeren staende, en verders van f 90 gls, die aan den hiervoorens Heer Graeve deeser gemeente betaelt wierden

1) Zie hierachter.

tot redemptie van Caruijen, waerinne de gemeentenaeren geaffecteert waeren, en verders tot betaeling der costen van den geregte voor repartiseeren, opnemen van Reekeninge en slieten dier etc., Bedieninge der vier Borgemeesters anysten, geregts Boode, en veldboudens van de vier gemeentens, uytmaekende het hiervoor vrije Graefschappe Gronsveld van alwelke boven gerepartiseerde somme nochtans afgekort wierden de Beesten die in het loopende jaar quamen te sterven.

ad 4tum. Voorsch. Borgemeesters refereeren hun tot het annex alhier sub No. 2do gaende, waeruyt consteert welke sommen tot betaeling der publique functionairs ten opsigte van voorsch. twee resp^{ve} reele en personeele omlaage gerepartiseert worden, zijnde te noteeren, dat voorsch. personeele repartitie penningen (wanneer er in cassa zijn) worden geemployeert tot betaeling van dagelijkse accidentia die alteveel door 't jaar voorkoomen, dat alverders voorsch. personeele repartitie dewijl de selve omgeleyd word op de Bestialen Hoofs geweijs, door de gedaene considerabele leverantien en sterfte, dus danig als nu sal gediminueert zijn, dat qualijck jae lang niet toereykelyck sal zijn tot betaeling der lasten op gemelde omlaage geaffecteert, maer veel te kort sal koomen, dewijl nog dagelijks nieuwe requisitien van Beesten deeser gemeente overvallen, in tijd en wijle deese het noodig getal van 't Hoorenvée, in verre niet en heeft die tot de Ackerwintchap, en subsistentie der cultivateurs, hunne familien en hunne domestiquen souden moeten besitten:

Volgt Memoriael van 't Personeel, oorspronkelijk Annex no. 2, opgemaakt 3 July 1794.

Zij betreft uitsluitend uitgaven.

Rekening, bewijs en Reliqua der Reele Omlaege van Gronsveld Ontfangs. Annex no. 1

Den rendant stelt conform de vorige rekeningen, en onder reserve daerbij uytgestooken 't boendergetal op 1.124 boenders, dew. pro A^{1s} 1790 en 1791 in de gemd^e Lands vergaeding getaxeert zijn ad thien stuyvers per boender, dus voor de voorsch. twee jaeren zamen uytbrengen f 1.124...-...-. Van alwelcke ellefhondert vier en twintig guldens afgetrocken den Hefloon soo bij deesen geconvenieert voor de twee jaeren te zaemen Dico 200...-...-
Rest in ontfangs 924...-...-
(12 mej 1795).

R. A. M. / F. A. / 2847

no. 41

fol. 28vo

Arrondissement Maestricht.

Aperçu des sommes necessaires pour l'année 1795.

	savoir	
1 ^o	Quote part de l'arrondissement dans les dix millions	1.300.000...-...-
2 ^o	Frais d'administration	50.000...-...-
3 ^o	Tribunaux	15.000...-...-
4 ^o	Travaux publics	40.000...-...-
5 ^o	Dépenses casuelles et extraordinaires	20.000...-...-
	Total des sommes à Répartir sur la Généralité de l'arrondissement	1.425.000...-...-

à ajouter

Sommes à imposer sur les Pays ci-après pour l'acquit de leurs charges particulières.

		<u>savoir</u>
1 ^o	Sur le Pays de Fauquemont Autrichien: 23.972 fl. 10 ^s 8 ^d de Liège, fesant.	30.735...8..6
2 ^o	Sur le fauquemont hollan- dais 8.018 fl. 15 ^s d'Hollande	17.495...9..1
3 ^o	Sur le Rolduc Autrichien 11.896 fl. 12 ^s 6 ^d de Liège	14.640...9..3
4 ^o	Sur le Rolduc hollandais 564 fl. 1 ^s 12 ^d d'Hollande	1.230..14..8
	à lever pour 1795	<u>1.489.102...1..6</u>

no. 42

Maestricht ce dix sept floréal 4e. année Républicaine (7 mei 1796).

Les administrateurs de Département de la Meuse Inférieure au Citoyen Bouteville commissaire du Gouvernement près les Départemens Réunis.

Citoyen Commissaire,

Nous vous adressons les Renseignemens que vous nous demandez sur les anciennes Impositions de notre Département et sur l'employ d'icelles, vous connoîtrez approximativement quels sont les Capitaux à la charge de certains pays par le montant annuel des Impositions Etablies pour en payer les Intérêts.

Vous sentirez comme nous qu'il n'est pas possible de laisser subsister plus longtems un mode d'Imposition aussi multiplié et aussi inégale dans sa répartition, que d'ailleurs le Gouvernement n'y

trouveroit pas son compte, vis à vis du ci-devant paÿs de Liège ou il n'existoit que quelques Bureaux, dont la majeure partie, sont supprimés d'après la loi du 9 vendémiaire.

Nous nous occupons en ce moment à connaître les facultés foncières des cantons et de chaque commune en particulier. Cette opération éprouvera sans doute beaucoup de difficultés, mais avec le secours des commissaires du Directoire Exécutif près les municipalités qui se trouvent à portée de se procurer des Renseignemens exacts et de Rectifier les déclarations qui seront données par les agens municipaux - on pourra parvenir à se procurer des Renseignemens suffisans pour établir un mode d'imposition uniforme et égale dans sa Répartition.

no. 43

Maestricht, le 18 floréal l'an 4e. de la République Française (8 mei 1796).

Le Commissaire du Directoire Exécutif, près le Département de la Meuse-Inférieure (Rogier).

Au Citoyen Bouteville, Commissaire du Gouvernement près les 9 Départemens Réunis.

J'ai reçu avec votre lettre du 13 floréal, par laquelle vous me demandez des éclaircissemens sur les finances de notre Département, copie de celle du Ministre des finances relative au même objet.

Je crois en Réponse devoir vous rappeler, qu'a votre dernier voyage à Maestricht, je vous ai remis un Etat détaillé des finances de ce Département, de leur montant et de la situation de leurs recou-

vremens, donnez vous la peine de relire cet Etat. Je crois qu'il pourra remplir l'objet de votre demande, si cependant il vous laissait encore quelque chose à desirer, faites moi le plaisir de me le marquer, et je m'empresserai de faire de nouveaux efforts pour tâcher de vous satisfaire complètement, et de vous mettre à même de donner au Ministre des finances les Eclaircissemens les plus précis sur cet important objet.

DE GEMIDDELDE GROOTTE VAN HET GEZIN EN
HET HUISHOUDEN IN LIMBURG VANAF 1829 TOT
1960 EN DE INDELING DER BEVOLKING NAAR DE
WIJZE VAN SAMENWONING VAN 1879 TOT 1960.

door J. WACHELDER

Inleiding

Bij het opsporen van cijfermateriaal voor een regionale demografische studie over een lange tijdsperiode, wordt men telkens weer opnieuw geconfronteerd met de vraag, hoe voldoende retrospectieve cijfers te vinden om een bevredigend en zo volledig mogelijk beeld te kunnen construeren over een bepaald onderwerp.

De aangewezen bronnen voor de onderhavige studie waren de uitkomsten van alle volkstellingen vanaf 1829 tot en met 1960. Een grote handicap bleek echter te zijn, dat de betreffende tabellen in deze publicaties onvolledig op elkaar zijn afgestemd, waardoor ze in een of meer opzichten onvergelykbaar werden. Zo schrijft het C. B. S. zelf: "Vergelijking met vroegere volkstellingen" (n.l. vóór 1879) "is wegens andere inrichting der statistische gegevens niet mogelijk". 1)

In dezelfde uitgave van het C. B. S. vindt men voor de vijf volkstellingen tussen 1879 tot en met

1) Inleiding tot de uitkomsten der tiende Algemene Volkstelling, blz. 47, 's-Gravenhage 1924.

1920 een tweetal staten die zowel in absolute als in verhoudingscijfers een overzicht geven van de wijze van samenwoning der bevolking van de provincies en het Rijk.

De uitkomsten van de volkstellingen betreffende onze provincie in 1879, 1889 en 1899 zijn opgenomen in een afzonderlijk boekdeel "Limburg". Hierin vindt men de demografische gegevens van elke gemeente afzonderlijk.

Dan komt er een hiaat. In de jaren 1909, 1920 en 1930 worden geen cijfers per gemeente verstrekt. Over de volkstellingen van 1947 en 1960 zijn echter per gemeente afzonderlijke boekjes verschenen.

Buiten de vorengeschetste onvolledigheid gaan de bedoelde publicaties mank aan de nodige uniformiteit van bepaalde begrippen. Vóór 1947 bestonden er geen afzonderlijke begrippen voor gezin en huishouden. Over het begrip "afzonderlijk levend persoon" had men verschil van opvatting.

"Ten aanzien van directie en personeel van gestichten en inrichtingen zijn die leden die met hun eigen gezin in een woning daarvan zijn gehuisvest tezamen met alle tot hun huishouden behorende kinderen, inwonende verwanten en vreemden en het tot hun particuliere huishouden behorend inwonend huis- en bedrijfspersoneel, verantwoord onder de overeenkomstige groepen, waarover de leden van het huishouden zijn verdeeld". 1) Zulks gold in feite voor alle volkstellingen vanaf 1879.

Doch "reeds in de inleiding tot de vorige volkstelling" (1909) "is erop gewezen, dat het voor de volkstellingen vóór 1909 uit de kaarten der gestichtsbevolking vaak moeilijk was, streng uit elkander te houden de bevolking voor wie de gestichten zijn bestemd en de bestuurders met de in hunne gezinnen levenden. Verschil van opvatting bij de onderscheidene volkstellingen zal dan ook wel de oorzaak zijn van de onregelmatigheden, die de loop

1) 12e Volkstelling 31 mei 1947, Serie A, Deel 1, Utrecht 1954, blz. 40.

der cijfers van de bevolking in gestichten ver-
toont." 1) Deze onregelmatigheden hadden automa-
tisch hun weerslag op de overige rubrieken, waar
de bestuurders met de leden van hun huishouden
werden ondergebracht, dan wel ondergebracht had-
den moeten worden.

Nog een andere omstandigheid doet de vroegere
cijfers betreffende de gestichtsbevolking iets van
hun waarde verliezen, n.l. het niet scherp begrensd
zijn van het begrip "gesticht of instelling", tenge-
volge waarvan in de ene gemeente meer of minder
inrichtingen tot "gesticht of instelling" gerekend
worden dan in een andere.

Ondanks deze niet meer te corrigeren factoren
en nog andere moeilijkheden, die, zoals we nader
zullen zien, wél oplosbaar bleken, hebben wij toch
voor Limburg, in vergelijking met het Rijk een aan-
tal tabellen orgesteld en van het nodige commen-
taar voorzien. Daar, waar zulks nodig bleek, heb-
ben wij voor de tabellen betreffende Limburg en het
Rijk benaderende waarden berekend, die weinig
zullen afwijken van de werkelijkheid, omdat wij in
deze tabellen enkel verhoudingscijfers geven, die
ontstaan zijn uit grote absolute getallen. Daardoor
is een afwijking van 0,1% nog altijd aequivalent met
een grote absolute waarde. Conform onze vorige
demografische publicaties over Limburg, voorkom-
mend in de delen 1, 2, 3, 5 en 6 van de "Studies
over de sociaal-economische geschiedenis van Lim-
burg", geven wij daarna enkele tabellen betreffen-
de de situatie in de Limburgse economisch-geogra-
fische gebieden en de afzonderlijke voornaamste ge-
meenten.

Achtereenvolgens behandelen wij in:

Tabel la: Het aantal gezinnen en het gemiddeld aan-
tal kinderen per gezin in Limburg en Rijk

1) Inleiding tot de uitkomsten der tiende algemeene
volkstelling van 31 dec. 1920, 's-Gravenhage
1924, blz. 54.

- van 1829 - 1960. 1)
- Tabel Ib: Het aantal huishoudens en de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg en Rijk van 1829 - 1960.
- Tabel Ic: Het procentueel aandeel van de inwoners van Limburg en Rijk, levend in en buiten gezinsverband, van 1829 - 1960.
- Tabel Id: Het aantal gezinnen in Limburg en Rijk per 1000 inwoners van 1829 - 1960.
- Tabel Ie: Het aantal gezinnen met bepaald aantal kinderen op de datum der volkstellingen voor Limburg en Rijk vanaf 1930 - 1947.

In deze studie wordt als gezin beschouwd een echtpaar zonder kinderen en een echtpaar (of een vader of een moeder) met een of meer ongehuwde eigen en/of stiefkinderen.

Als huishouden is beschouwd elke groep van twee of meer personen, die in huiselijk verkeer met elkaar samenwonen en tezamen een gemeenschappelijke huishouding voeren.

In gezinsverband leven derhalve enkel ouders met hun kinderen.

In huishoudelijk verband leven: ouders, kinderen, stiefkinderen, andere inwonenden (verwanten, kostgangers, enz.) en inwonend dienstpersoneel. Met de beide rubrieken "Alleenstaanden" en "Gestichtsbevolking" wordt tenslotte de gehele bevolking gecompleteerd.

Vervolgens geven wij in:

- Tabel IIa: Het gemiddeld kindertal per gezin in Limburg, alsmede in de afzonderlijke economisch-geografische gebieden en in de voornaamste gemeenten, vanaf 1879 tot 1960, in relatieve cijfers.
- Tabel IIb: De gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg alsmede in de afzonderlijke

1) De gegevens over 1960 zijn ontleend aan de voorlopige uitkomsten van de volkstelling 1960, gelichtdrukte uitgave per gemeente.

economisch-geografische gebieden en in de voornaamste gemeenten, in relatieve cijfers, over de jaren 1889, 1947 en 1960.

De uitkomsten van de volkstellingen van 1879, 1889 en 1899 geven geen afzonderlijke cijfers over de vrouwelijke echtgenoten, tezamen wonend met hun man, die fungeert als gezinshoofd. Zij zijn n.l. opgenomen onder de "Overige leden van het huishouden". Voor het jaar 1889 hebben wij deze categorie echtgenoten echter kunnen elimineren door gebruik te maken van een andere in het betreffende deel "Limburg" voorkomende tabel, met name: "Indeling der werkelijke bevolking naar den burgerlijken staat", waarin gegeven is het aantal gehuwde vrouwen, naast dat der in weduwenstaat verkerende en dat der gescheiden vrouwen. Wij zijn ons bewust van het feit, dat het niet geheel juist is om het hier bovengenoemde aantal gehuwde vrouwen te beschouwen als het aantal vrouwen, tezamen wonend met hun man. Deze onnauwkeurigheid in de door ons gegeven verhoudingscijfers kan geen invloed hebben, door deze geringe afwijking, op de gegeven verhoudingscijfers.

Tabel IIc: Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in de jaren 1889, 1947 en 1960 voor Limburg in vergelijking met zijn economisch-geografische gebieden en met de voornaamste gemeenten.

Tabel II d: Het aantal huishoudens per 100 inwoners en het aantal inwoners levend in gezinsverband, uitgedrukt in procenten van de totale bevolking voor de jaren 1889, 1947 en 1960.

Tabel II e: De wijze van samenwoning der Limburgse bevolking in 1960, volgens absolute

Tabel Ia Het aantal gezinnen en het gemiddeld aantal kinderen per gezin in Limburg vanaf 1829 tot 1960.

Jaar	Limburg		Rijk	
	aantal gezinnen x 100	gemiddeld aantal kinderen per gezin	aantal gezinnen x 100	gemiddeld aantal kinderen per gezin
1829	351	2,7	5119	2,5
1839	360	2,7	5468	2,6
1849	389	2,6	6034	2,4
1859	398	2,6	6355	2,4
1869	417	2,6	6984	2,4
1879	433	2,5	7779	2,4
1889	454	2,7	8654	2,5
1899	494	2,8	9731	2,6
1909	572	2,9	11220	2,6
1920	774	2,9	13542	2,5
1930	997	2,8	16370	2,3
1947	1355	2,5	21744	2,1
1960	1939	2,2	27181	1,9

cijfers, berekend op de basis van de definitieve 1947, inzake het begrip huishouden.

Limburg en Rijk

Allereerst zullen wij nader ingaan op de groei van het aantal gezinnen en het aantal huishoudens in Limburg in de periode 1829 - 1960.

Om mogelijk misverstand te voorkomen willen wij uitdrukkelijk vermelden, dat bovenstaande gemiddelde aantallen niets te maken hebben met het absolute gemiddeld aantal kinderen dat per gezin gedurende de gehele huwelijksperiode is voortgebracht. Bovenstaande getallen zijn slechts momentopnamen en geven weer het gemiddeld aantal kinderen, dat op de dag der volkstelling per gezin aanwezig was.

Toch hebben de cijfers uit tabel Ia een belangrijke statistische waarde. Zij geven n.l. een vergelijking op dezelfde voet van de ontwikkeling van het kindertal per gezin tussen Limburg en Rijk gedurende een periode van 130 jaar. Zo constateert men dat over de hele periode het gemiddeld kindertal per gezin voor Limburg bij voortduring hoger ligt dan bij het Rijk. Van 1829 tot en met 1899 bedraagt dit surplus voor Limburg 0,2, terwijl dit voor de vier volgende volkstellingen respectievelijk stijgt tot 0,3 in 1909; 0,4 in 1920, 0,5 in 1930 en 0,4 in 1947.

Terwijl in Limburg in 1899 een stijging van het gemiddeld kindertal per gezin is genoteerd die aanhoudt tot en met 1920, laat het Rijk na 1909 een voortdurende daling zien om in 1960 te eindigen met een gemiddeld kindertal van 1,9 per gezin. Na 1920 treedt ook voor Limburg een daling op. Voor dit jaar staat nog een kindertal genoteerd van 2,9 per gezin. In de twee volgende volkstellingsjaren is dit gedaald tot respectievelijk 2,8 en 2,5 per gezin, om

in 1960 te eindigen met een gemiddeld kindertal van 2,2 per gezin.

Het aanzienlijke gemiddeld kindertal in Limburg in de jaren 1909 en 1920 is mede te danken aan de opkomst van de mijnindustrie, tengevolge waarvan zich tal van jonge gezinnen vestigden in de mijnstreek. De voortdurende daling, zowel in Limburg als in het Rijk na 1920 hangt samen met het moderne huwelijkspatroon, waarbij een bewuste kinder beperking meer en meer toepassing vindt. 1)

Het gemiddeld aantal kinderen per gezin blijkt, zoals te verwachten viel, in sterke correlatie te staan tot het huwelijksvruchtbaarheidscijfer, d. w. z. het aantal wettig levend geboren kinderen gemiddeld per jaar op 1000 gehuwde vrouwen beneden 45 jaar. Immers beide reeksen van cijfers liggen in Limburg vanaf 1829 tot 1960 bij voortduring boven die van het Rijk. 2)

Zo liggen de provincies, die wat de grootte der gezinnen betreft boven het rijkscijfer liggen, ook volgens de huwelijksvruchtbaarheid daarboven en de provincies, die wat de grootte der gezinnen betreft beneden het rijkscijfer blijven, liggen ook volgens de huwelijksvruchtbaarheid daar beneden. Bovendien zij nog opgemerkt, dat het gemiddeld kindertal kleiner is, naarmate de gemeenten groter zijn. Hiermede stemt weer overeen, dat de huwelijksvruchtbaarheid in de grotere gemeenten belangrijk kleiner is dan in het Rijk. Dat dit laatste ook geldt voor onze provincie en zijn grote gemeenten, moge blijken in het tweede gedeelte van deze studie.

- 1) Zie onze studie "Het geboortenniveau in Limburg" in deel VI van "Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg", Maastricht 1962, blz. 23-102.
- 2) Zie: "Geboortenniveau in Limburg", tabel 12, blz. 78.

Tabel Ib Het aantal huishoudens en het gemiddeld aantal personen per huishouden in Limburg en Rijk vanaf 1829 tot 1960.

Jaar	Limburg		Rijk	
	aantal huishoudens	gemiddeld aantal personen per huishouden	aantal huishoudens	gemiddeld aantal personen per huishouden
1829	36.608	5.1	538.878	4.9
1839	37.578	5.2	575.542	5.0
1849	40.534	5.1	635.129	4.8
1859	41.460	5.0	668.911	4.8
1869	43.415	5.2	735.129	4.7
1879	45.059	5.0	818.805	4.7
1889	47.288	5.1	910.930	4.8
1899	51.441	5.2	1.024.277	4.8
1909	59.592	5.2	1.181.050	4.8
1920	80.662	5.1	1.425.441	4.6
1930	104.139	5.3	1.720.744	4.4
1947	141.009	4.6	2.291.650	4.0
1960	199.468	4.2	2.812.749	3.9

Tot een huishouden worden gerekend ouders, kinderen, verwanten, inwonend personeel en andere personen, zoals kostgangers. De gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg heeft in de eerste decennia, n.l. tot en met 1869 een ietwat grillig verloop, waarschijnlijk tengevolge van de reeds geschetste onvolkomenheid van deze volkstellingen.

Zoals te verwachten viel ligt ook de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg van 1829 tot 1960 over de hele lijn hoger dan in het Rijk. Tot en met 1889 heeft Limburg ten opzichte van het Rijk een surplus, dat op één uitzondering na varieert van 0,2 tot 0,3. Na 1889 stijgt dit surplus in 1899 en 1909 tot 0,4, in 1920 tot 0,5 en in 1930 tot 0,9. Hierna daalt het in 1947 tot 0,6 en eindigt in 1960 op 0,3. Vergelijkt men de gemiddelde grootte van het huishouden in Limburg met die van de overige provincies, dan staat onze provincie in deze aan de spits.

Afneming van de grootte der huishoudens zal in de regel gepaard gaan met een relatieve toeneming van het aantal huishoudens, terwijl bij toeneming van het aantal huishoudens in de regel een vermindering van het gemiddelde aantal personen per huishouden plaats heeft.

Om deze stelling nader te illustreren geven wij hieronder tabel Ic, inhoudende het aantal huishoudens per 10.000 van de bevolking voor Limburg en Rijk.

Wederom constateren wij ook hier zowel bij Limburg als Rijk in de vorige eeuw een grillig verloop der aantallen. Eerst na 1900 komt er lijn in. Vergelijken wij de gemiddelde grootte van het huishouden in tabel Ib met het aantal huishoudens per 10.000 inwoners uit tabel Ic, dan zien wij bij het Rijk vanaf 1909 een voortdurende sterke daling van de gemiddelde grootte van het huishouden (Tabel Ib) waarmede gepaard gaat een sterke toeneming van het aantal huishoudens (Tabel Ic).

Ook de betreffende cijfers van Limburg laten in deze periode dezelfde tendens zien. De gemiddelde

Tabel Ic Het aantal huishoudens per 10.000
van de bevolking

Jaar	Limburg	Rijk
1829	1.965	2.062
1839	1.909	2.012
1849	2.058	2.078
1859	1.922	2.022
1869	1.940	2.050
1879	1.882	2.041
1889	1.849	2.019
1899	1.825	2.007
1909	1.795	2.018
1920	1.832	2.076
1930	1.891	2.168
1947	2.018	2.320
1960	2.250	2.454

grootte van het huishouden daalt in 1920 tot 5,1 in 1947 tot 4,6 en in 1960 tot 4,2. Daartegenover stijgt het aantal huishoudens vanaf 1909 in beduidende mate.

Het jaar 1930 neemt in Limburg een uitzonderlijke plaats in en vertoont een veel hoger gemiddelde per huishouden in plaats van een verwacht lager gemiddelde. De verklaring hiervan is ons niet bekend.

De relatieve vermindering of vermeerdering van het aantal gezinnen staat vanzelfsprekend in verband met de verandering in nuptialiteit. Daling en stijging van de nuptialiteit 1) leidt immers tot daling of stijging van het aantal gezinnen. De grote toeneming van het aantal gezinnen na 1909 zal derhalve onder meer een gevolg zijn van de toeneming van het aantal huwelijken.

Ook nog een andere factor speelde hierbij een rol, met name de geringere sterfte, niet alleen onder de opgroeiende jeugd, maar ook onder de gehuwden, waardoor minder gezinnen in een bepaalde periode uiteenvielen.

Wij geven thans in tabel Id een indeling van de leden van het huishouden in de volgende twee rubrieken:

A Levend in gezinsverband;

B Niet levend in gezinsverband.

Tot de in gezinsverband levenden rekenen wij enkel de ouders en de kinderen. De rest van de bevolking leeft dan niet in gezinsverband, hoewel een gedeelte wel tot het huishouden kan behoren.

Het procentueel aandeel van de bevolking zowel in Limburg als in het Rijk, dat in gezinsverband leeft, stijgt vanaf 1879 voortdurend. Daartegenover daalt het aandeel van de niet in gezinsverband levenden in evenredige mate, zodat bij de laatste volkstelling op 30 mei 1960 nog slechts 9% van de

1) Zie: "Het geboorteniveau in Limburg", p. 60, tabel 7.

Tabel Id De bevolking van Limburg en Rijk
verdeeld naar:

A. Levend in gezinsverband;
B. Niet levend in gezinsverband,
in percenten van het totaal

Jaar	Limburg		Rijk	
	in gezins- verband	niet in ge- zinsver- band	in gezins- verband	niet in ge- zinsver- band
1829	84,9	15,1	84,2	15,8
1839	82,8	17,2	84,4	15,6
1849	83,6	16,4	82,4	17,6
1859	81,7	18,3	81,1	18,9
1869	82,5	17,5	82,8	17,2
1879	80,8	19,2	83,7	16,3
1889	81,4	18,6	84,2	15,8
1899	81,7	18,3	84,8	15,2
1909	82,0	18,0	85,8	14,2
1920	84,0	16,0	86,9	13,1
1930	86,5	13,5	88,3	11,7
1947	90,0	10,0	90,3	9,7
1960	91,0	9,0	90,7	9,3

Limburgse bevolking buiten gezinsverband leefde. Dit percentage was in 1920 nog 16% en rond de eeuwwisseling meer dan 18%. Bij het Rijk constateren wij een overeenkomstig verloop. Op 30 mei 1960 leefde in Nederland 90,7% in gezinsverband. Het is zonder meer duidelijk, dat er in de laatste vijftig jaar derhalve nogal wat veranderd is in deze verhoudingen. Bij de bespreking van Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten, zullen wij hierop uitvoerig terugkomen.

Wij sluiten deze eerste tabellen af met tabel Ie, waarin, ter vergelijking met het gemiddeld aantal kinderen per gezin, op de data der volkstellingen een overzicht wordt gegeven van het aantal gezinnen met een bepaald aantal kinderen, eveneens weer voor Limburg en Rijk.

Bij nadere beschouwing van tabel Ie constateren wij een bepaalde tendens: Het procentueel aandeel van gezinnen met geen en met 1 - 2 kinderen beweegt zich in stijgende lijn, dat van de grotere gezinnen in voortschrijdende dalende richting. De vermindering van het aantal gezinnen met 6 en meer kinderen is verhoudingsgewijs het grootst. De relatieve daling van deze groep is overigens in het Rijk (van 8,1 op 4,9%) nog groter dan in Limburg (van 12,4 op 7,5%). Er heeft zowel voor Limburg als het Rijk een verschuiving plaats naar het kleinere gezin. Voor Limburg treedt deze verschuiving na de oorlog meer geprononceerd op dan voor het Rijk.

Het aantal gezinnen met en zonder kinderen in Limburg en het Rijk in 1930, 1947, 1956 en 1960 in procenten van het totaal aantal gezinnen.

Jaar	0 kinderen		1 - 2 kinderen		3 - 5 kinderen		6 en meer kinderen	
	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk	Limburg	Rijk
1930	17,5	23,2	36,9	42,4	33,2	26,3	12,4	8,1
1947	18,6	24,6	40,0	45,7	30,9	23,7	10,5	6,0
1956	21,4	27,3	41,0	43,9	29,1	23,4	8,5	5,4
1960	21,6	26,5	43,6	45,4	27,3	23,2	7,5	4,9

Tabel IIa Gemiddeld aantal kinderen per gezin in de economisch-geografische gebieden en de voornaamste gemeenten van Limburg vanaf 1879 tot 1960 in relatieve cijfers.

Gebied	Volksstelling					
	1879	1889	1899	1947	1956	1960
Bergen	2,4	2,6	2,7	2,9	2,8	2,5
Venray-Horst	2,3	2,5	2,6	3,3	3,5	3,1
Helden	2,9	2,7	2,8	3,3	3,6	3,2
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	2,5	2,7	2,9	2,5	2,5	2,3
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	2,4	2,6	2,9	3,0	2,9	2,5
Noord-Limburg	2,4	2,6	2,7	2,8	2,8	2,6
Gebied Roermond, incl. gem. Roermond	2,7	2,7	2,8	2,4	2,3	2,2
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	2,8	2,8	3,0	2,7	2,6	2,3
Echt	2,9	2,9	3,0	2,8	2,7	2,4
Beegden	2,5	2,6	2,6	2,9	3,1	2,8
Gebied Weert incl. gem. Weert	2,4	2,5	2,6	3,1	3,1	2,8
Gebied Weert zonder gem. Weert	2,4	2,4	2,5	3,5	3,5	3,1
Midden-Limburg	2,6	2,6	2,7	2,8	2,8	2,5
Nieuwe Mijnstreek, incl. de gem. Sittard en Geleen	2,5	2,7	2,7	2,6	2,5	2,2
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	2,5	2,6	2,7	2,7	2,6	2,4
Totaal Oude Mijnstreek	2,5	2,7	2,8	2,3	2,1	1,9
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	2,5	2,7	2,7	2,7	2,5	2,2
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	2,5	2,6	2,7	2,5	2,3	2,1
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	2,5	2,6	2,6	2,2	2,2	2,0
Overig Zuid-Limburg zonder Maastricht	2,6	2,6	2,7	2,5	2,5	2,3
Zuid-Limburg	2,5	2,6	2,7	2,3	2,2	2,0
Venlo	2,6	2,6	2,8	2,3	2,3	2,2
Tegelen	2,7	3,1	3,4	2,7	2,6	2,3
Roermond	2,6	2,5	2,5	2,1	2,3	2,1
Weert	2,4	2,5	2,7	2,9	2,9	2,6
Sittard	2,5	2,8	2,7	2,3	2,2	2,1
Geleen	2,4	2,6	2,5	2,5	2,3	2,1
Heerlen	2,5	2,6	2,6	2,2	2,1	1,9
Kerkrade	2,8	2,9	3,0	1,9	1,9	1,7
Brunsum	2,3	2,8	3,2	2,4	2,1	2,0
Hoensbroek	2,5	2,7	2,9	2,4	2,3	2,0
Maastricht	2,3	2,5	2,5	1,9	2,0	1,8
Limburg	2,5	2,6	2,7	2,5	2,4	2,2

Limburg en zijn economisch-geografische gebieden en de grotere gemeenten

De gemiddelde grootte van het kindertal van het Limburgsche gezin op de data der volkstellingen stijgt vanaf 1879 tot en met 1899 van 2,5 tot 2,7 om in 1947 terug te vallen op 2,5 en op 31 mei 1960 te eindigen met 2,2.

In Noord-Limburg stijgt dit gemiddeld kindertal van 2,4 in 1879 tot 2,8 in 1947 en 1956, en eindigt in 1960 op 2,6.

Ook in Midden-Limburg ligt dit gemiddelde hoger dan het provinciaal gemiddelde. Van 2,6 in 1879 stijgt het tot 2,8 in 1947 en 1956 en daalt in 1960 tot 2,5.

Het Zuid-Limburgse gemiddelde ligt van 1879 tot en met 1899 gelijk met de provincie in haar geheel, doch daalt daarna beneden het provinciaal gemiddelde tot 2,3 in 1947; 2,2 in 1956 en 2,0 in 1960.

Van de economisch-geografische gebieden in Noord-Limburg noteren de gebieden Venray-Horst en Helden de hoogste gemiddelden. Deze variëren vanaf 1947 tot en met 1960 van 3,1 tot 3,6.

In Midden-Limburg spannen de gebieden Weert en Beegden de kroon met gemiddelden liggend tussen 2,8 en 3,5.

Onder de Zuid-Limburgse economisch-geografische gebieden is geen enkel aan te wijzen, dat zich met hogere gemiddelden onderscheidt ten opzichte van de andere. Opvallend is dat deze gebieden van 1879 tot en met 1899 precies dezelfde gemiddelden noteren, n.l. 2,5; 2,6 en 2,7, terwijl de daarop volgende dalingen wel een grotere variatie veroorzaken. De totale Oude Mijnstreek eindigt in 1960 als gebied met het laagste cijfer, n.l. 1,9, terwijl het gebied Overig Zuid-Limburg inclusief Maastricht alsdan 2,0 noteert.

Beschouwen wij nu het gemiddelde kindertal van de grotere gemeenten, dan merken wij op, dat dit voor alle gemeenten in de drie laatste tellingen aanzienlijk is gedaald, op twee gemeenten na, n.l. Sit-

tard en Weert. Deze beide gemeenten hebben in deze periode zelfs een aanmerkelijk hoger gemiddelde dan de drie eerste tellingen. Mogelijk ligt hier een verband met de snelle uitbreiding van de betrekkelijk kleine kern door de vestiging van veel jonge gezinnen. Toch lijkt ons de conclusie gewettigd, dat het gemiddelde kindertal per gezin daalt, naarmate de bevolking zich meer concentreert.

Zeer duidelijk spreekt dit bij gemeenten als Tegelen, Kerkrade en Maastricht. Tegelen en Kerkrade hebben in de eerste drie tellingsjaren van alle gemeenten de hoogste gemiddelden. Dan zijn beide niet meer dan plattelandsgemeenten. Na de urbanisatie blijkt het gemiddelde kindertal zeer aanzienlijk gedaald. Kerkrade noteert dan zelfs (met 1,7 in 1960) het laagste gemiddelde van de gehele provincie. Maastricht is van oudsher een concentratiegebied. In 1879 is het gemiddelde kindertal per gezin op de data der volkstelling slechts 2,3. Dit cijfer is in 1947 gedaald tot 1,9 en staat in 1960 op 1,8.

Tabel IIb

Gemiddelde grootte van het huishouden

Gebied	Volkstelling		
	1889	1947	1960
Bergen	5,1	5,0	4,6
Venray-Horst	5,3	5,6	5,1
Helden	5,4	5,6	5,2
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	5,1	4,6	4,3
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	5,3	5,2	4,7
Noord- Limburg	5,2	5,0	4,6
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	5,4	4,6	4,3
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	5,3	4,8	4,6
Echt	5,4	4,9	4,4
Beegden	5,3	5,7	4,8
Gebied Weert incl. gem. Weert	5,0	5,3	4,8
Gebied Weert zonder gem. Weert	5,0	5,1	4,6
Midden- Limburg	5,2	4,9	4,5
Nieuwe Mijntreek incl. de gem. Sittard en Geleen	5,1	4,7	4,2
Nieuwe Mijntreek zonder de gem. Sittard en Geleen	5,1	4,9	4,4
Totaal Oude Mijntreek	5,1	4,4	4,0
Oude Mijntreek zonder 9 gemeenten	5,1	4,8	4,3
Oude Mijntreek zonder 4 gemeenten	5,1	4,6	4,1
Overig Zuid- Limburg met gem. Maastricht	5,0	4,2	4,0
Overig Zuid- Limburg zonder gem. Maastricht	5,1	4,6	4,3
Zuid- Limburg	5,0	4,4	4,0
Venlo	5,0	4,4	4,2
Tegelen	5,6	4,9	4,3
Roermond	5,4	4,6	4,2
Weert	5,0	5,1	4,6
Geleen	4,9	4,6	4,1
Sittard	5,2	4,4	4,1
Brunsum	5,2	4,5	4,0
Heerlen	5,1	4,3	3,9
Hoensbroek	5,2	4,5	4,1
Kerkrade	5,1	4,0	3,8
Maastricht	4,8	4,0	3,8
L i m b u r g	5,1	4,6	4,2

Tabel IIb vraagt weinig commentaar, omdat zij in velerlei opzicht overeenstemming vertoont met tabel IIa.

Ook hier liggen de gemiddelden voor Noord-Limburg iets boven die van Midden-Limburg, terwijl deze beide streekgemiddelden aanzienlijk boven die van Zuid-Limburg liggen.

Van de Noord-Limburgse economisch-geografische gebieden hebben wederom Venray-Horst en Helden de hoogste gemiddelden. Van de Midden-Limburgse gebieden is dit ook hier Weert en Beegden.

Als men de gemiddelde grootte van het huishouden in alle gebieden en gemeenten van 1889 onderling vergelijkt, merkt men geen opvallende verschillen. Alle gemiddelden zijn 5 of iets meer, met uitzondering van Geleen (4, 9) en Maastricht (4, 8).

In 1947 is de gemiddelde grootte van het huishouden bijna overal flink gedaald, ondanks de bekende geboortegolf. De reeds meermalen genoemde gebieden Venray-Horst, Helden, Beegden en Weert maken hierop een uitzondering en vertonen zelfs een aanmerkelijke verhoging.

De gemiddelden van 1960 laten wederom een forse daling zien. Nog maar slechts twee gebieden liggen even boven 5 (Venray-Horst en Helden). De overige liggen merendeels slechts even boven 4, terwijl Heerlen, Kerkrade en Maastricht gemiddelden hebben van minder dan 4. Deze grote verdunning van het huishouden kan niet enkel verklaard worden uit de daling van het gemiddeld kindertal. Daaraan moeten nog andere oorzaken hebben medegewerkt. Om deze op te sporen dienen de tabellen IIc.

Vooreerst dienen wij nog een opmerking te maken over de cijfers van 1960. In deze en de volgende tabellen zijn cijfers opgenomen die als zodanig niet voorkomen in de uitslagen van de volkstelling van 1960. Dit is het gevolg van de omstandigheid, dat wij - omwille van de vergelijkbaarheid van de twee jongste volkstellingen - het begrip huishouden

van de volkstelling van 1947 ook toepasten op die van 1960 voor alle Limburgse gemeenten afzonderlijk, waarna wij de verkregen uitkomsten wederom groepeerden volgens de economisch-geografische gebieden. Deze gegevens zijn opgenomen in de tabellen II en III. Bovendien wordt op blz. 172 door middel van een voorbeeld aangegeven op welke wijze daarbij te werk werd gegaan.

Tabel IIc 1 Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in 1889 voor Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten.

Gebied	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	34,5	48,9	2,1	2,7	8,3	3,6
Venray-Horst	33,1	45,3	3,3	4,4	10,4	3,5
Helden	33,2	49,7	2,7	3,9	8,6	2,0
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	32,1	47,5	2,5	3,6	6,5	7,8
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	33,9	49,0	3,2	3,9	8,9	1,1
Noord-Limburg	33,0	47,6	2,7	3,7	8,4	4,7
Gebied Roermond, incl. gem. Roermond	32,3	48,2	2,2	3,6	7,6	6,1
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	32,7	51,7	2,8	2,6	9,0	1,2
Gebied Weert incl. gem. Weert	33,9	46,9	2,7	3,6	9,8	3,1
Gebied Weert zonder gem. Weert	34,1	46,2	3,5	3,9	11,4	0,9
Echt	31,2	52,4	1,9	1,8	9,4	3,3
Beegden	31,1	45,4	3,1	3,1	11,3	6,0
Midden-Limburg	32,3	47,9	2,5	3,2	9,2	4,9
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	32,8	50,1	1,8	2,3	9,2	3,8
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	33,7	50,9	1,8	2,1	9,9	1,6
Totaal Oude Mijnstreek	32,7	49,7	2,3	2,1	7,2	5,7
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	32,7	48,9	3,1	2,3	7,6	5,4
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	33,2	49,8	2,6	2,1	7,9	4,3
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	33,4	48,7	1,9	3,4	6,7	5,9
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	32,9	49,1	2,8	2,5	8,0	4,7
Zuid-Limburg	33,1	49,3	3,1	2,8	7,3	5,4
Venlo	33,2	47,6	1,7	3,9	6,2	7,4
Tegelen	26,5	45,4	3,6	2,3	4,4	17,8
Roermond	31,8	44,3	1,6	4,7	5,9	11,7
Weert	33,7	47,5	2,0	3,3	8,1	5,4
Geleen	33,6	49,5	1,2	1,4	7,9	6,4
Sittard	29,4	47,1	2,2	3,5	6,6	11,1
Brunssum	31,3	48,9	1,1	1,3	6,7	10,7
Heerlen	33,7	48,8	3,0	3,1	8,0	3,4
Hoensbroek	32,9	52,2	3,2	2,2	8,2	1,3
Kerkrade	30,4	50,0	2,4	1,4	4,6	11,2
Maastricht	34,1	48,4	0,7	4,4	5,0	7,1
Limburg	32,9	48,5	2,3	3,1	8,0	5,2

Tabel IIc₂ Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huishoudelijk verband levenden in 1947 voor Limburg, zijn economisch-geografische gebieden en zijn voor- naamste gemeenten

Gebieden	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	35,8	54,2	0,6	1,1	5,7	2,6
Venray-Horst	30,1	54,8	1,0	1,4	4,0	8,7
Helden	31,9	58,9	0,9	1,0	4,2	3,1
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	38,3	51,3	0,3	1,1	3,5	5,5
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	34,7	56,9	0,5	0,8	4,1	3,0
Noord- Limburg	35,0	53,6	0,6	1,2	4,0	5,6
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	37,6	50,0	0,3	1,4	4,5	6,2
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	37,2	54,5	0,4	0,6	4,6	2,7
Echt	35,8	55,7	0,3	0,4	4,1	3,7
Beegden	30,9	50,2	0,8	0,9	4,7	12,5
Gebied Weert incl. gem. Weert	33,0	56,4	0,5	1,1	4,1	4,9
Gebied Weert zonder gem. Weert	31,4	60,3	0,8	0,9	4,7	1,9
Midden- Limburg	34,7	52,7	0,5	1,1	4,4	6,6
Nieuwe Mijnstreek, incl. de gem. Sittard en Geleen	37,8	53,2	0,2	0,7	3,6	4,5
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	37,0	55,6	0,3	0,5	3,8	2,8
Totaal Oude Mijnstreek	41,6	50,7	0,2	0,6	3,0	3,9
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	36,7	54,1	0,5	0,5	3,7	4,5
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	39,5	53,1	0,3	0,4	3,4	3,3
Overig Zuid- Limburg met gem. Maastricht	40,6	48,4	0,2	0,9	3,4	6,4
Overig Zuid- Limburg zonder gem. Maastricht	37,3	51,2	0,4	0,8	4,0	6,3
Zuid- Limburg	40,3	50,7	0,2	0,7	3,2	4,9
Venlo	40,7	50,0	0,3	1,2	3,4	4,4
Tegelen	34,3	50,4	0,1	0,8	3,4	11,0
Roermond	38,1	45,0	0,2	2,2	4,5	10,0
Weert	34,0	53,8	0,3	1,2	3,7	6,9
Geleen	38,7	50,8	0,1	0,8	2,9	6,7
Sittard	38,0	47,0	0,2	1,1	3,7	9,9
Brunssum	41,8	53,4	-	0,4	2,5	1,9
Heerlen	41,9	49,5	0,1	1,0	3,1	4,4
Hoensbroek	41,2	52,3	0,1	0,5	2,7	3,1
Kerkrade	44,4	47,1	0,1	0,3	2,6	5,5
Maastricht	43,8	45,8	0,1	0,9	2,9	6,5
Limburg	38,5	51,5	0,3	0,9	3,6	5,3

Tabel IIC₃ Het procentueel aandeel in de totale bevolking van het aantal ouders, het aantal kinderen, het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden, het aantal overige leden van het huishouden en het aantal buiten huish. verband levenden in 1960, voor Limburg, zijn economisch - geografische gebieden en zijn voornaamste gemeenten.

Gebieden	aantal ouders	aantal kinderen	in dienstbetr.		overige leden	gest. bev. + afz. levenden
			m.	vr.		
Bergen	38,6	50,0	0,2	0,5	3,9	6,8
Venray-Horst	34,1	53,8	0,1	0,5	3,3	8,2
Helden	35,7	57,7	0,1	0,5	3,6	2,4
Gebied Venlo, incl. gem. Venlo en Tegelen	41,8	48,8	0,1	0,5	3,3	5,5
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	39,5	53,4	0,1	0,4	3,5	3,1
Noord-Limburg	38,7	51,4	0,1	0,5	3,4	5,9
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	42,0	47,6	0,1	0,5	4,0	5,8
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	42,0	50,1	0,1	0,2	3,9	3,7
Echt	41,5	50,5	0,1	0,3	3,7	3,9
Beegden	34,7	48,9	0,1	0,4	3,9	12,0
Gebied Weert incl. gem. Weert	37,9	53,7	0,1	0,4	3,4	4,5
Gebied Weert zonder gem. Weert	36,3	58,0	0,1	0,3	3,7	1,6
Midden-Limburg	39,4	50,1	0,1	0,4	3,8	6,2
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	43,7	49,4	-	0,2	3,2	3,5
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	42,3	51,1	-	0,2	3,5	2,9
Totaal Oude Mijnstreek	46,4	46,2	-	0,2	3,4	3,8
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	42,9	49,3	0,1	0,2	4,0	3,5
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	45,0	48,5	0,1	0,2	3,5	2,7
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	44,4	45,2	-	0,3	3,7	6,4
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	41,8	48,1	-	0,3	3,8	6,0
Zuid-Limburg	45,1	46,6	-	0,2	3,5	4,6
Venlo	43,3	48,2	0,1	0,6	3,3	4,5
Tegelen	39,4	46,3	-	0,4	3,0	10,9
Roermond	42,1	46,0	-	0,7	4,1	7,1
Weert	38,8	51,3	-	0,5	3,3	6,1
Geleen	45,5	49,1	-	0,2	2,8	2,4
Sittard	44,3	46,2	0,1	0,3	3,1	6,0
Brunssum	46,9	47,7	-	0,2	2,9	2,3
Heerlen	46,9	45,2	-	0,3	3,3	4,3
Hoensbroek	45,4	47,2	-	0,2	3,3	3,9
Kerkrade	48,0	43,0	-	0,1	3,6	5,3
Maastricht	46,8	42,6	-	0,4	3,5	6,7
Limburg	42,8	48,2	0,1	0,3	3,5	5,1

Wij beschouwen eerst Limburg in zijn geheel. Bij onderlinge vergelijking van de drie tabellen IIc valt onmiddellijk op, dat het aantal personen in dienstbetrekking en deel uitmakend van het huishouden in 1960 bijna tot nul gereduceerd is. Terwijl in 1889 nog 5,4% van de totale bevolking als inwonend dienstpersoneel in het Limburgs huishouden was opgenomen, was dit in 1947 reeds gedaald tot 1,2% en in 1960 tot slechts 0,4%. De mannelijke "domestique" is in de hoofdstad Maastricht en praktisch zelfs in geheel Zuid-Limburg verdwenen. Het vrouwelijk inwonend dienstpersoneel daalde feitelijk in nog sneller tempo dan het mannelijk personeel, n.l. van 3,1% in 1889 op 0,3% in 1960. Een andere sterke vermindering merken wij op bij de categorie "Overige leden van het huishouden". Het procentueel aandeel hiervan daalde van 8% in 1889 tot 3,6% in 1947 en tot 3,5% in 1960.

Het aantal buiten huishoudelijk verband levende personen bleef in relatieve zin praktisch gelijk. Waar in dit geval hoge percentages voorkwamen, was zulks te wijten aan de gestichtsbevolking ter plaatse.

De totale procentuele vermindering van 5% (in dienstbetrekking) + 4,5% (overige leden), zijnde tezamen 9,5%, moet derhalve verdisconteerd zijn in de stijging van de percentages van het aantal ouders en het aantal kinderen, hetgeen inderdaad het geval blijkt te zijn.

Gelijksortige verschuivingen in de samenstelling van het huishouden hebben zich voorgedaan in alle economisch-geografische gebieden en in alle gemeenten van Limburg. Echter niet overal in dezelfde mate. Zo zijn er vooreerst gebieden en gemeenten, die in 1889 een aanzienlijk hoger percentage inwonend dienstpersoneel hebben dan het Limburgs gemiddelde van 5,4, zoals bijv. :

Venray-Horst	7,7,	eindigend in 1960 op 0,6
Venlo, zonder stad	7,1,	eindigend in 1960 op 0,5
Totaal N-Limburg	6,4,	eindigend in 1960 op 0,6
Weert, zonder stad	7,4,	eindigend in 1960 op 0,4
Gebied Beegden	6,2,	eindigend in 1960 op 0,5
Gebied Weert	6,3,	eindigend in 1960 op 0,5
Heerlen	6,1,	eindigend in 1960 op 0,3

Bovenstaande cijfers bewijzen een belangrijk grotere relatieve daling dan het provinciaal gemiddelde van 5.

Zo is er ook grote verscheidenheid in de rubriek "Overige leden". In 1889 variëren deze van 4,4 tot 11,4% en in 1960 nog van 2,8 tot 4%.

In tegenstelling met de provinciale cijfers lopen de relatieve cijfers voor de groep gestichtsbevolking en afzonderlijk levenden bijzonder sterk uiteen. Bovendien vertoont het verloop dezer cijfers van 1889 tot 1960 geen bepaalde tendens. Er zijn gebieden en gemeenten, waarvan de betreffende verhoudingscijfers aanzienlijk stijgen en andere, waarvan deze getallen belangrijk dalen.

Het gemiddelde procentueel aandeel van de ouders in de samenstelling van het huishouden bedraagt in 1889 32,9%, in 1947 38,5%, in 1960 42,8%. Het gemiddeld procentueel aandeel van de kinderen bedraagt in 1889 48,5%, in 1947 51,5% en in 1960 48,2%. Dit laatste cijfer (48,2%) betekent een teruggang van het gemiddeld kindertal. Provinciaal gezien bedraagt deze terugval in 1960 t. a. v. 1947 3,3% van de totale bevolking. Voor Noord-Limburg bedraagt deze teruggang sinds 1947 2,2%, voor Midden-Limburg 2,6% en voor Zuid-Limburg 4,1%.

Het minste verlies in kindertal sinds 1947 zien wij in de gebieden Venray-Horst (1%), Helden (1,2%) en Beegden (1,3%) en in de gemeente Sittard (0,8%).

Het grootste verlies wordt geconstateerd in de gemeenten Hoensbroek (5,1%), Brunssum (5,7%) en het gebied Echt (5,2%).

De gemeente Roermond tenslotte vertoont in 1960 een winstpercentage van 1% ten opzichte van 1947.

Voor een goed begrip van de cijfers vermeld in

de voorlaatste drie tabellen zij er hier nogmaals op gewezen dat deze percentages weergeven het aandeel van de respectievelijke groepen in de totale bevolking op een bepaald moment. Wanneer derhalve de categorie "Overige leden van het huishouden" en de groep "Gestichtsbevolking en alleenstaanden" verhoudingsgewijze sterk verminderen, dan zal daardoor het procentueel aandeel van het aantal ouders en het aantal kinderen aanzienlijk vermeerderen. Hieruit volgt dat een procentuele vermeerdering van het aantal kinderen niet noodzakelijk insluit, dat het aantal geboorten groter is geworden.

Tabel IId

Het aantal huishoudens per 100 inwoners en het procentueel aantal inwoners levend in gezinsverband in Limburg, zijn econ.-geogr. gebieden en zijn voornaamste gemeenten in de jaren 1889, 1947 en 1960

Gebieden	aantal huishoudens per 100 inwoners			aantal inwoners, levend in gezinsverband		
	1889	1947	1960	1889	1947	1960
Bergen	18,9	19,5	20,4	83,4	90,0	88,6
Venray-Horst	18,3	16,0	18,0	78,4	84,9	87,9
Helden	18,2	17,4	19,0	82,9	90,8	93,9
Gebied Venlo incl. gem. Venlo en Tegelen	17,8	20,5	22,0	79,6	89,6	90,6
Restgebied Venlo zonder gem. Venlo en Tegelen	18,6	18,7	20,7	82,9	91,6	92,9
Noord-Limburg	18,2	18,9	20,0	80,6	88,6	90,1
Gebied Roermond incl. gem. Roermond	18,1	20,5	22,1	80,5	87,6	89,6
Restgebied Roermond zonder gem. Roermond	18,2	20,2	22,1	84,4	91,7	92,1
Echt	17,8	20,0	21,9	83,6	91,7	92,0
Beegden	17,4	17,0	18,5	76,5	81,1	83,6
Gebied Weert incl. gem. Weert	19,2	17,8	19,9	80,8	89,4	91,6
Gebied Weert zonder gem. Weert	19,6	17,3	19,3	80,3	91,7	94,3
Midden-Limburg	18,2	19,7	20,8	80,2	87,4	89,5
Nieuwe Mijnstreek incl. de gem. Sittard en Geleen	18,7	20,2	22,8	82,9	91,0	96,1
Nieuwe Mijnstreek zonder de gem. Sittard en Geleen	19,1	20,0	22,2	84,6	92,6	93,4
Totaal Oude Mijnstreek	18,5	22,0	24,2	82,4	92,3	92,6
Oude Mijnstreek zonder 9 gemeenten	18,4	19,7	22,6	81,6	90,8	92,2
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	18,9	20,0	23,5	83,0	92,6	93,5
Overig Zuid-Limburg met gem. Maastricht	19,3	22,0	23,4	82,5	89,0	89,6
Overig Zuid-Limburg zonder gem. Maastricht	18,5	20,3	22,1	82,0	88,5	89,9
Zuid-Limburg	18,7	21,5	23,7	82,4	91,0	91,7
Venlo	18,5	21,9	22,9	80,8	90,7	91,5
Tegelen	14,6	17,0	20,7	71,9	84,7	85,7
Roermond	17,9	20,8	22,2	76,1	83,1	88,1
Weert	18,9	18,2	20,3	81,2	87,8	90,1
Celeen	19,1	20,3	23,5	83,1	89,5	94,6
Sittard	17,0	20,3	23,0	76,5	85,0	90,5
Brunssum	17,3	22,0	24,4	80,2	95,2	94,6
Heerlen	19,0	22,2	24,5	82,5	91,4	92,1
Hoensbroek	19,0	21,7	23,5	85,1	93,5	92,6
Kerkrade	17,3	23,5	25,1	80,4	91,5	91,0
Maastricht	19,3	23,5	24,7	82,5	89,6	89,4
Limburg	18,5	20,7	22,5	81,4	90,0	91,0

Tabel IId vermeldt op de eerste plaats het aantal huishoudens in procenten van de totale bevolking voor de jaren 1889, 1947 en 1960. Uit deze tabel blijkt duidelijk, dat bijna overal een voortdurende stijging van het aantal huishoudens voorkomt. In enkele gevallen constateert men in 1947 een daling van het aantal huishoudens in vergelijking met 1889, zoals bijvoorbeeld bij de gebieden Venray-Horst en Helden, in de beide gebieden Weert en in de stad Weert en tenslotte nog in het gebied Beegden.

Bij vergelijking van deze tabel IId met tabel I Ib betreffende de gemiddelde grootte van het huishouden, merkt men een merkwaardige overeenkomst of tegenstelling, naar gelang men het wil beschouwen. Waar men in tabel IId een voortdurende toename waarneemt van 1889 over 1947 tot 1960, correspondeert in tabel I Ib een voortdurende daling. En waar er in tabel IId na 1889 in 1947 een incidentele daling van het aantal huishoudens plaats heeft, constateert men in tabel I Ib een verhoging van de gemiddelde grootte van het huishouden. Uit een en ander vloeit zeer duidelijk voort, dat bij toename van het aantal huishoudens de gemiddelde grootte van het huishouden vermindert, en omgekeerd, de gezinsverdunding. De gemeenten Kerkrade en Maastricht hebben relatief het grootste aantal huishoudens van geheel Limburg, maar ook de kleinste gemiddelde grootte van het huishouden nl. 3,8.

Op de tweede plaats wordt in tabel IId naast elkaar geplaatst het aantal inwoners, levend in gezinsverband, van de jaren 1889, 1947 en 1960, uitgedrukt in percentages van de totale bevolking. Met "in gezinsverband" worden ook hier bedoeld de in een gezin samenwonende ouders en kinderen.

Bedroeg dit relatieve cijfer in 1889 nog 81,4, in 1960 is dit gestegen tot 91,0. Thans leeft derhalve 91% van de Limburgse bevolking in een gezin en 95% in een huishouden (vergel. tabel I Ic₃).

Voetnoot

De herberekeningen hadden betrekking op tabel e, blz. d 2a, kolom 4, 5, 17 en 18 alsmede blz. 2d, kolom 19 en 20 van de gelichtdrukte uitgave van de uitkomsten van de volkstelling 1960 per gemeente. Wij gingen hierbij als volgt te werk. Volgens de definitie van het begrip huishouden in 1947 waren er in de telling van 1960 aanwezig 5632 mannelijke en 8699 vrouwelijke alleenstaanden (Tabel 12, blad 22 in boekje Limburg). Het C. B. S. vermeldt tevens in tabel 2 op blad ab onder de kolom alleenstaanden de aanwezigheid van 5184 mannen en 8250 vrouwen volgens de definitie van 1960. Om de vergelijking van de cijfers van de tellingen van 1947 en 1960 mogelijk te maken, vervingen wij de aantallen van 5184 mannen en 8250 vrouwen in tabel 2 door 5632 mannen en 8699 vrouwen, vermeld in tabel 12. Er was derhalve een surplus van 448 mannen en 449 vrouwen. De beide kolommen 4 en 5 van tabel 2 op blad 2a werden met deze getallen verminderd zodat resteerden 2828 mannen en 2421 vrouwen. Tengevolge hiervan moesten ook de aantallen van de totale bevolking verminderd worden met 448 mannen en 449 vrouwen, zodat resteren 427.713 mannen en 413.129 vrouwen. Op de totale bevolking, vermeld in de kolommen 30 en 31, alsmede op de in- en buiten gezinsverband levenden onder de kolommen 32 t/m 35 hebben deze wijzigingen geen invloed.

Tabel II e/a

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 insake het begrip huishouding.

N O O R D - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleen- staanden		Gesichts- bevolking		Algeheel totaal	
	gezinnen		huishoudens		M.	Vr.		M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
	M.	Vr.	M.	Vr.			M.												
Bergen	1935	101	1990	122	2884	2506	1882	230	219	28	43	5132	4772	37	35	108	85	5277	4892
Gemasp.	1040	59	1058	77	1343	1228	1025	95	78	4	31	2500	2439	14	56	192	128	2706	2623
Hook	566	32	576	41	699	679	559	51	46	3	19	1329	1344	19	28	312	127	1660	1499
Ottersum	594	38	627	42	940	831	573	63	80	3	14	1633	1540	12	20	108	228	1753	1788
Gebied Bergen	4135	230	4251	282	5866	5244	4039	439	423	38	107	10594	10095	82	139	720	568	11396	10802
Broekhuizen	222	10	230	13	331	285	213	34	26	2	5	597	542	3	5	-	-	600	547
Grubbenvorst	671	35	688	40	1157	1050	653	68	63	5	12	1918	1818	14	11	6	218	1938	2047
Horst	2230	117	2278	138	3790	3400	2164	213	194	9	74	6290	5970	19	36	120	223	6429	6229
Maarle	572	36	602	40	985	840	560	70	69	4	14	1661	1523	5	27	2	69	1668	1619
Sevensum	813	39	832	49	1468	1291	781	90	102	13	31	2403	2254	6	12	49	40	2458	2306
Venray	3256	182	3321	226	5568	4976	3186	310	329	25	106	9224	8823	46	79	1506	1459	10776	10361
Wanssum	1231	13	239	15	454	394	226	24	27	1	5	718	667	1	6	-	-	719	673
Gebied Venray-Horst	7995	432	8190	521	13753	12236	7783	809	810	59	247	22811	21597	94	176	1683	2009	24588	23782
Helden	1767	93	1800	111	3188	2915	1722	199	152	9	49	5196	4949	13	35	256	27	5465	5011
Kessel	523	26	533	27	922	704	505	40	56	7	11	1502	1303	8	6	-	-	1510	1309
Maasbree	1135	80	1185	99	2002	1710	1094	134	135	10	29	3331	3067	20	19	40	82	3391	3168
Meijel	617	33	633	41	1066	975	600	65	58	2	19	1766	1693	5	13	10	25	1781	1731
Gebied Helden	4042	232	4151	278	7178	6304	3921	438	401	28	108	11795	11012	46	73	306	134	12147	11219
Arcen	1031	61	1056	72	1544	1395	1017	119	88	4	33	2723	2605	20	32	126	-	2869	2637
Bössel	1629	92	1653	110	2351	2204	1601	160	119	2	22	4166	4056	18	24	3	259	4187	4339
Belfeld	674	35	685	40	989	847	663	79	43	1	5	1754	1598	11	8	20	24	1785	1630
Geb. Venlo, z. Tegelen-Venlo	3334	188	3394	222	4884	4446	3281	358	250	7	60	8643	8259	49	64	149	283	8841	8606
Tegelen	3229	191	3268	221	4131	3679	3166	268	238	4	62	7671	7366	64	129	705	940	8440	8435
Venlo	11378	761	11530	983	13782	12614	11207	990	806	59	346	26361	25956	243	739	354	1093	26958	27788
Gebied Venlo	17941	1140	18192	1426	22797	20739	17654	1616	1294	70	468	42675	41581	356	932	1208	2316	44239	44829
Noord-Limburg	34113	2034	34784	2507	49594	44523	33397	3302	2928	195	930	87875	84285	578	1320	3917	5027	92370	90632

Tabel II e/b

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

M I D D E N - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen		Bochtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleenstaanden		Gestichtebevolking		Algeheel totaal	
	gezinnen		huishoudens		m.	vt.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.	m.	vt.
	m.	vt.	m.	vt.															
Herten	455	24	463	28	623	579	443	42	40	1	3	1129	1093	14	7	4	20	1117	1120
Linne	577	34	583	41	730	625	569	45	35	-	5	1358	1275	5	23	-	11	1363	1309
St. Odiliënberg	337	21	345	26	460	364	328	32	39	5	5	842	782	12	13	-	7	854	802
Swalen	1462	97	1490	111	1910	1719	1438	140	162	2	22	3542	3452	22	38	24	80	3588	3570
Melick-Herkenbosch	717	43	732	51	881	784	700	68	71	1	4	1682	1610	8	22	5	16	1695	1648
Postarholt	592	41	606	46	858	731	575	59	49	-	4	1523	1405	14	21	-	161	1537	1587
Vlodrop	340	26	346	32	447	420	332	35	49	4	6	832	839	11	6	273	3	1116	848
Geb. Roermond, s. stad R'mond	4480	286	4565	335	5909	5242	4385	421	445	13	49	10908	10456	86	130	306	298	11300	10884
Roermond	6934	430	7059	580	8123	7688	6832	776	644	16	256	15974	16000	237	472	735	990	16946	17462
Gebied Roermond	11414	716	11624	915	14032	12930	11217	1197	1089	29	305	26882	26456	323	602	1041	1288	28246	28346
Echt	2890	165	2950	192	4032	3530	2826	281	259	5	43	7268	6850	57	90	122	458	7447	7398
Ons en Laak	116	11	121	12	172	153	106	32	18	2	1	327	290	4	6	-	-	331	296
Stevensveert	306	24	316	30	425	340	296	29	38	2	5	772	709	5	6	-	-	777	715
Maasbracht	1137	55	1175	66	1234	1130	1113	105	73	8	19	2522	2401	55	41	33	53	2610	2495
Montfort	474	31	485	34	762	650	465	41	39	1	2	1289	1190	5	10	4	6	1298	1206
Gebied Echt	4923	286	5047	334	6625	5803	4806	488	427	18	70	12178	11440	126	153	159	517	12463	12110
Beegden	229	15	233	19	289	299	223	38	24	2	2	562	567	2	3	-	-	564	570
Heel	300	17	308	28	387	337	290	21	41	6	4	722	700	4	12	477	1089	1203	1801
Heythuizen	613	29	629	46	1079	924	589	74	69	9	30	1791	1658	11	13	217	265	2019	1940
Horn	413	35	426	42	544	542	403	53	56	3	11	1026	1034	4	14	277	383	1307	1451
Grathem	352	25	363	32	610	528	335	33	40	3	8	1029	943	5	8	4	28	1038	979
Heer	474	34	494	47	829	701	453	62	78	1	8	1386	1287	3	11	-	14	1389	1312
Roggel	543	32	559	33	993	857	528	62	55	4	13	1618	1486	15	12	1	29	1634	1527
Vessen	356	13	363	15	487	434	439	38	25	2	3	890	826	7	6	13	49	910	881
Baaxen	230	9	240	15	389	356	226	20	31	2	8	651	636	5	6	1	160	657	802
Haalen	735	43	754	54	979	930	718	53	84	1	13	1787	1799	8	15	58	31	1853	1845
Thorn	444	30	450	37	670	547	431	59	51	-	11	1179	1077	16	15	12	43	1207	1135
Gebied Beegden	4689	282	4819	368	7256	6455	4545	533	554	33	111	12641	12033	80	115	1060	2095	13781	14243
Hunsel	590	37	616	46	1118	914	576	85	84	2	10	1821	1630	18	15	22	-	1861	1645
Nederveert	1791	104	1840	122	3038	2774	1738	166	171	10	33	5054	4838	26	30	42	69	5122	4937
Stramproy	466	29	477	29	851	728	448	46	44	2	12	1376	1261	6	6	5	30	1387	1297
Geb. Veert, s. stad Veert	2847	170	2933	197	5007	4416	2762	297	299	14	55	8251	7729	50	51	69	99	8370	7879
Veert	5338	268	5436	328	7646	6900	5227	482	448	12	129	13576	13032	90	165	1149	343	14813	13540
Gebied Veert	8185	438	8369	525	12653	11316	7989	779	747	26	184	21827	20761	140	216	1218	442	23185	21419
Midden-Limburg	29211	1722	29859	2142	40566	36504	28557	2997	2817	106	670	73528	70690	669	1086	3478	4342	77675	76118

Tabel II e/c

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

N I E U W E M I J N S T R E E K

Gemeenten en Gebieden	H o o r d e n				Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding		Alleen- staanden		Geetichts- bevolking		Algeheel Totaal	
	gezinne n		huishoudens		m.	vr.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.
	m.	vr.	m.	vr.															
Beek	2123	99	2154	119	2773	2567	2082	156	154	6	26	5089	4948	27	75	41	81	5157	5104
Born	879	60	896	69	1223	1006	858	90	98	2	11	2211	2042	21	28	5	17	2237	2087
Elslao	1067	56	1084	66	1409	1275	1051	92	78	2	6	2587	2476	21	31	2	10	2610	2517
Grevenbicht	553	42	559	50	579	566	546	55	46	-	3	1193	1211	9	21	-	5	1202	1237
Limbricht	624	33	641	39	967	813	602	57	51	2	4	1667	1509	5	17	-	4	1672	1530
Nieuwstadt	358	24	362	29	472	425	352	35	41	-	1	869	848	8	10	2	6	879	864
Obbicht	440	22	447	23	509	486	430	44	40	3	3	1003	982	16	16	24	24	1043	1022
Roosteren	276	24	281	30	353	343	267	27	34	1	1	662	675	4	9	-	-	666	684
Schimert	433	28	446	39	665	590	423	37	48	2	7	1150	1107	9	6	165	134	1324	1247
Schinnen	1007	51	1031	62	1480	1290	982	105	112	5	11	2621	2457	16	17	149	74	2786	2548
Spaubeek	426	30	433	34	663	523	414	31	34	-	3	1127	1008	6	13	2	12	1135	1033
Stein	1832	63	1848	80	2332	2029	1790	96	134	1	8	4277	4041	31	58	78	15	4386	4114
Susteren	1211	68	1232	79	1480	1293	1176	122	117	4	6	2838	2671	22	53	17	45	2877	2769
Munstergeleen	543	26	550	28	701	652	538	46	40	1	3	1298	1261	5	8	29	61	1332	1330
Urmond	798	37	811	43	968	813	788	59	53	1	2	1839	1699	25	34	112	-	1976	1733
Nve. Mijnst. z. Geleen en Sittard	12570	663	12773	790	16574	14671	12299	1052	1080	30	95	30431	28935	225	396	626	488	31282	29819
Geleen	6907	313	6956	367	7997	7289	6836	458	398	12	59	15423	14949	299	217	72	162	15794	15328
Sittard	6568	320	6623	397	7340	6781	6500	526	435	11	81	14502	14194	121	261	535	926	15158	15381
Nieuwe Mijnstreek	26045	1298	26356	1554	31911	28741	25635	2036	1913	53	235	60356	58078	645	874	1233	1576	62234	60528

Tabel II e/d

De wijze van samenvoering van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

O U D E M I J N S T R E E K

Gemeenten en Gebieden	Hoofden				Kinderen	Echtg.	Overigen	In dienst	Totaal in huishouding	Alleen- staanden	Gestichts- bevolking	Algeheel totaal							
	gezinnen		huishoudens																
	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.						
Amstenrade	730	24	737	33	785	709	722	66	56	1	7	1589	1527	7	27	13	17	1609	1571
Bingsrade	156	8	159	9	207	177	151	11	16	2	1	379	354	2	2	-	-	381	356
Hulsberg	531	35	540	40	688	607	512	57	47	5	5	1290	1211	10	8	70	48	1370	1267
Jabek	138	10	141	10	186	157	133	17	12	4	1	348	313	1	6	-	-	349	319
Kluisman	576	42	582	53	779	684	564	65	52	2	8	1428	1361	12	16	19	23	1459	1400
Merkelbeek	339	19	343	22	360	308	331	36	33	8	5	747	699	4	10	114	21	865	730
Nuth	1244	72	1253	95	1706	1432	1215	146	97	3	11	3108	2850	27	38	36	54	3171	2942
Oirsbeek	615	31	626	43	806	700	600	75	79	5	9	1512	1431	7	13	52	2	1571	1446
Schinveld	883	77	902	83	1110	1011	865	72	65	4	7	2088	2031	16	35	-	18	2104	2084
Simpelveld	1064	55	1079	68	1205	981	1039	98	80	2	4	2384	2172	22	39	80	335	2486	2546
Voersendaal	1313	62	1340	75	1815	1555	1283	128	137	12	9	3295	3059	20	37	3	19	3318	3115
Wijnanderade	193	10	196	10	253	231	191	25	13	3	2	477	447	4	4	7	-	488	451
Orde Mijnstreek zonder 9 gemeenten	7782	445	7898	541	9900	8552	7606	796	687	51	69	18645	17455	132	235	394	537	19171	18227
Bocholtz	896	18	911	52	1061	897	883	82	65	-	3	2054	1900	14	42	22	46	2090	1988
Eijkelshoven	1351	75	1367	92	1428	1280	1334	102	95	-	7	2897	2808	194	72	9	-	3100	2880
Nieuwenhagen	1823	106	1845	123	2100	1855	1802	152	126	2	18	4099	3924	40	80	-	16	4139	4020
Schaesberg	3258	178	3285	201	3621	3306	3214	223	218	1	33	7130	6972	50	105	-	12	7180	7089
Ubach over Worms	2371	111	2397	125	2510	2260	2341	152	141	7	8	5066	4875	41	97	24	32	5131	5004
Oude Mijnstreek zonder 4 gemeenten	17481	963	17703	1134	20620	18150	17180	1507	1332	61	138	39891	37934	471	631	449	643	40811	39208
Brunssum	5553	292	5607	333	6092	5524	5498	379	325	5	38	12083	11718	178	187	51	155	12312	12060
Heerlen	16306	947	16464	1163	17070	15477	16092	1278	1113	2	240	34832	34085	521	925	316	1288	35669	36298
Hoensbroek	4779	248	4824	283	5422	4820	4711	416	300	3	41	10665	10155	468	160	93	129	11226	10444
Kerkrade	11423	674	11528	808	11245	9909	11280	932	826	10	69	23715	22892	333	746	894	604	24942	24242
Oude Mijnstreek	55542	3124	56126	3721	60449	53880	54761	4512	3896	99	526	121186	116784	1971	2649	1803	2819	124960	122252

Tabel II e/a

De wijze van samenwoning van de bevolking van Limburg in zijn economisch-geografische gebieden en zijn gemeenten, volgens de volkstelling 1960, maar met toepassing van de definitie 1947 inzake het begrip huishouding.

O V E R I G Z U I D - L I M B U R G

Gemeenten en Gebieden	Hoofden		Kinderen		Echtg.	Overigen		In dienst		Totaal in huishouding	Alleen- staanden	Gesichts- bevolking		Algeheel totaal					
	gezinnen		huishoudens																
	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.			
Ambij	609	42	616	50	737	676	593	64	51	2	3	1419	1373	18	19	35	111	1472	1503
Beselen	62	1	65	1	111	76	62	6	13	-	1	182	153	2	-	-	-	184	153
Berg en Terblijt	528	33	537	42	738	611	514	61	45	7	6	1343	1218	9	21	-	-	1352	1239
Borgharen	294	15	301	18	334	270	291	38	31	2	1	675	611	13	9	-	8	688	628
Bunde	533	28	544	32	709	640	522	47	55	-	5	1300	1254	7	11	35	87	1342	1352
Cadier en Keer	275	14	282	21	364	327	269	19	35	-	-	665	652	9	8	181	142	855	802
Eljeden	1105	59	1131	74	1455	1305	1082	94	125	2	10	2682	2596	34	49	42	112	2758	2757
Gemils	433	32	447	44	611	534	421	38	44	-	3	1096	1046	21	21	17	44	1134	1111
Gronsveld	519	35	532	46	782	647	499	70	55	2	8	1386	1255	17	13	12	106	1415	1374
Olpan	784	41	799	48	1132	1042	759	104	78	3	13	2038	1940	18	27	33	55	2089	2022
Heer	1948	97	1975	121	2060	1916	1903	148	143	1	22	4184	4105	42	84	346	108	4572	4297
Itteren	156	12	161	13	209	159	152	23	11	1	1	394	336	2	7	39	-	435	343
Margraten	404	13	417	17	587	560	392	39	31	1	3	1044	1003	9	12	-	7	1053	1022
Meerlaan	1648	80	1682	98	2114	1952	1620	130	152	2	24	3928	3846	36	61	249	298	4213	4205
Mheer	228	13	238	17	369	269	221	26	33	-	1	633	541	11	11	-	-	644	552
Moorbeek	185	14	189	15	281	236	180	25	12	-	2	495	445	4	8	-	4	499	457
St. Geertruid	213	19	219	21	338	292	210	27	24	-	3	584	550	4	3	-	-	588	553
Slanaken	110	6	114	6	154	137	107	19	10	-	1	288	266	3	5	-	-	291	271
Ulestraten	300	19	308	24	444	417	296	33	33	4	3	789	773	2	7	-	-	791	780
Vaals	2128	156	2179	185	1999	1817	2091	156	167	4	26	4338	4286	384	210	125	351	4847	4847
Wittem	1112	77	1141	99	1686	1436	1082	134	119	16	21	2977	2757	31	51	85	99	3093	2907
Wijlre	560	45	571	52	808	730	545	68	58	2	10	1449	1395	7	21	-	6	1456	1422
Valkenburg-Houthem	2443	160	2498	198	2858	2670	2383	211	248	12	65	5579	5564	83	129	276	376	5938	6069
Overig Zuid-Limburg, zonder Maastricht	16577	1011	16946	1242	20880	18719	16194	1580	1573	62	237	39468	37965	766	787	1475	1914	41709	40666
Maastricht	20349	1293	20651	1706	20062	18508	20063	1569	1636	20	333	42302	42246	956	1891	1074	2164	44332	46301
Overig Zuid-Limburg	36926	2304	37597	2948	40942	37227	36257	3149	3209	82	570	81770	80211	1722	2678	2549	4078	86041	86967
Zuid-Limburg	118513	6726	120079	8223	133302	119848	116653	9697	9018	234	1331	263312	255073	4338	6201	5585	8473	273235	269747
Limburg	183312	10606	186240	13027	224782	202103	180036	16153	15021	538	2942	427713	413129	5632	8699	12990	17863	446335	439691

Wij besluiten deze serie cijfers met een indeling van de bevolking naar de plaats in het huishouden en/of het gezin naar de uitkomsten van de volkstelling van 1960 volgens de hiervoren bedoelde correctie.

Samenvatting

Uit het voorgaande kunnen wij concluderen, dat zich de volgende veranderingen hebben voorgedaan:

1. Het aandeel van de gestichtsbevolking en van de alleenlevende personen is in Limburg aanzienlijk gedaald. Deze daling trad in de eerste plaats op voor de gestichtsbevolking. Na een aanvankelijke stijging tot 5,7% in 1909 daalde hun aandeel tot 4,2% in 1947 en tot 3,9% van de totale bevolking in 1960.

Het aandeel van de afzonderlijk levende personen loopt hiermee parallel en daalde van 1,4% in 1947 tot 1,2% in 1960. Overigens was in de vorige eeuw dit aandeel ook niet groot en bedroeg dit nauwelijks één procent van de bevolking. Weliswaar telde men toen veel ongehuwde volwassenen, maar dezen waren meestal in het gezinsverband opgenomen.

2. Nog sterker dan de daling van het aantal personen buiten het huishouden is de vermindering geweest van de personen in dienstbetrekking en de overige personen - familieleden en anderen - die bij het gezin inwoonden. Hierin demonstreert zich de overgang van Limburg van agrarisch naar industrieel gewest en tevens ook de interne verandering in de gezinsstructuur. Het aantal inwonende dienstboden daalde van 3,1% van de bevolking in 1889 tot 0,3% in 1960; het inwonend mannelijk personeel daalde in diezelfde periode van 2,3% tot 0,1%. Opvallend is ook de teruggang van het aantal inwonende familieleden en andere personen. In 1889 behoorde nog 8% van

de bevolking tot de overige leden van het huishouden, in 1960 nog slechts 3,5%.

3. Met de daling van de genoemde groepen ging een forse stijging gepaard van het aantal personen, dat in gezinsverband leeft, d. w. z. van de ouders en kinderen. In 1889 was hun aandeel 81,4% van de bevolking; in 1960 steeg dit tot 91%.

Wel is in deze periode de onderlinge verhouding veranderd. Vooreerst steeg het aantal ouders in percenten van de bevolking van 32,9% tot 42,8%, welke stijging een relatieve is, als gevolg van de daling van de overige groepen in en buiten het gezin en wellicht mede te verklaren door het dalend sterftecijfer en de daarmee samenhangende verlenging van de levensduur. Daarentegen bleef het percentage kinderen vrijwel gelijk - 48%.

4. Deze laatste verandering is een gevolg van het feit, dat het gemiddeld kindertal na een aanvankelijke stijging belangrijk is gedaald. In 1889 was het gemiddeld aantal kinderen 2,7 per gezin. Dit getal steeg tot 2,9 in de volkstellingsjaren 1909 en 1920. In 1960 is dit gemiddelde gedaald tot 2,2 per gezin. Over de achtergronden van dit verschijnsel zullen wij in een volgend artikel iets nader ingaan. Hier zij slechts op dit verschijnsel gewezen, omdat dit een duidelijke afwijking betekent van het vroeger gangbare gezinstype. Indien men namelijk rekening houdt met het feit, dat de produktieve leeftijdsgroep in deze periode toenam met 2,6%, het aantal gehuwden steeg met 12,5% en het aandeel van de gezinnen in de bevolking in totaal vermeerderde met 9,2%, dan had het voor de hand gelegen, dat het kindertal in de gegeven veronderstelling wellicht tot ruim drie per gezin zou zijn gestegen. De optredende daling komt derhalve sterk in tegenstelling te staan met deze overige factoren.

5. Door het geringere gemiddeld kindertal, gevoegd

bij de daling van de overige personen, die in het gezin inwonen, werd de grootte van het huishouden natuurlijk kleiner. Het gemiddeld aantal personen per huishouden, dat in Limburg steeds ruim 5 had bedragen, daalde in 1960 tot 4,2. Het ligt voor de hand, dat deze teruggang in de grootte van het huishouden nog duidelijker spreekt, indien men zich een voorstelling vormt van de spreiding rond dit gemiddelde.

6. Tegenover het verschijnsel van de inkrimpende gezinsgrootte staat het feit van de groei van het totaal aantal gezinnen, welk aantal in de laatste eeuw bijna vervijfvoudigd is, terwijl de bevolking van Limburg slechts verviervoudigd is. Dit proces, dat wordt aangeduid onder de naam gezinsverdunning, heeft uiteraard belangrijke consequenties op velerlei terrein.

183

J A A R V E R S L A G 1963

van de Stichting

SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM
VOOR LIMBURG

M a a s t r i c h t, 1964.

JAARVERSLAG OVER HET JAAR 1963

Inleiding

Herhaaldelijk is reeds de klacht geuit, dat in de algemene geschiedenis van Nederland zo weinig aandacht valt op de provincie Limburg. Dit verschijnsel geldt overigens in gelijke mate voor de andere randgewesten, die in onze vaderlandse historiografie vaak stiefmoederlijk bedeed zijn. Tijdens het afgelopen jaar, dat in het teken stond van de herdenking van het 150-jarig bestaan van ons Koninkrijk, kon men dit gemis bij verschillende gelegenheden opnieuw ervaren.

De oorzaak van dit verschijnsel moet in hoofdzaak gezocht worden in de moeilijke hanteerbaarheid van het verspreide bronnenmateriaal en in het grotendeels nog ontbreken van goede samenvattende overzichten. Zolang de geschiedenis van Limburg en van de vroegere samenstellende gewesten nog dikwijls een onontwarbare puzzle vormt, zal deze lacune onvermijdelijk blijven voortbestaan.

Gelukkig mag men constateren, dat er in de jongste tijd waardevolle pogingen zijn aangewend om deze impasse te doorbreken. Met name de belangrijke samenvatting in het boek "Limburg Verleden" moet hier worden aangestipt. Ook vele andere recente publicaties en onderzoekingen hebben in brede kring de aandacht getrokken. Dit ontslaat Limburg echter niet van de noodzaak om zelf in nog ruimere mate zijn aandeel bij te dragen in de nationale en interregionale geschiedenis, hetgeen trouwens een eerste cultuurplicht mag heten van de thans levende generatie.

In de systematische bestudering van het verleden van ons gewest vindt ook het Sociaal Historisch Centrum zijn taak, met name op het terrein van de sociaal-economische geschiedenis, dat meer nog dan andere onderdelen van de regionale historie in een positie van achterstand verkeert. Op dit terrein,

dat merkwaardig genoeg tot voor kort nauwelijks object is geweest van historisch onderzoek, vervult ons instituut voor deze provincie een centrale functie. Het Sociaal Historisch Centrum tracht deze vorm van geschiedbeoefening te stimuleren door anderen de grondslag te verschaffen voor vruchtbare studieresultaten en daarnaast ook zelf op publicistisch gebied werkzaam te blijven.

Deze dienstverlenende en explorerende taak tracht het instituut bij voorkeur te realiseren in samenwerking met andere gelijkgerichte instanties. Daarbij staat voorop, dat deze samenwerking in eerste instantie gericht is binnen de provincie zelf, omdat hiermede de weg is aangegeven om de geschiedvorsing in Limburg een verdere vooruitgang te verzekeren. Uiteraard sluit dit niet uit, maar veronderstelt dit zelfs een nauw contact met de omliggende gewesten, die met Limburg verwant zijn.

In dit licht gezien was het verstreken jaar bijzonder vruchtbaar. Veel tijd werd besteed aan het leggen van goede contacten, waarvan de vruchten nog later zullen blijken. In het bijzonder zij hier aangestipt de samenwerking met Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, welke binnenkort zal uitmonden in een nieuwe opzet tot het gezamenlijk uitgeven van een reeks monografieën. Regelmatig contact werd ook onderhouden met verschillende universiteiten en wetenschappelijke instituten, terwijl het Centrum voorts toetrad tot de Studiekring voor sociaal-economische geschiedenis te Amsterdam, tot het Historisch Genootschap te Utrecht, tot de Vereniging voor historische demografie te Wageningen en tot de Vereinigung Deutscher Werks- und Wirtschaftsarchivare te Mülheim. Het is gebleken, dat via deze contacten de dienstverlening aan studenten en historische onderzoekers nog beter tot zijn recht komt.

De taak van het Sociaal Historisch Centrum als documentatiecentrum kwam in het afgelopen jaar meer op de voorgrond. Veel aandacht werd besteed aan het opsporen van literatuur, bronnenmateriaal

en gegevens uit diverse perioden. Voorts vroegen tal van organisatorische problemen om behandeling als gevolg van de uitbouw van ons instituut. Als belangrijkste feit moet hier worden gememoreerd de nieuwe provinciale subsidieregeling, welke het mogelijk maakte tot de aanstelling van twee nieuwe staffunctionarissen over te gaan. Op 1 oktober 1963 trad de heer G. W. M. Snakkers in dienst als archiefbeambte bij ons instituut. Op 1 januari 1964 werd als historisch medewerker aangesteld drs. J. C. G. M. Jansen. Met deze uitbreiding van personeel had tevens een gewenste verbetering in de outillering van ons instituut plaats, met name door de aanschaf van enkele mechanische hulpmiddelen en door de uitbreiding van de boekenrekken.

De waardering voor het werk, dat het Sociaal Historisch Centrum verricht, was verheugend groot. Dank zij deze goodwill is de experimentele fase thans definitief voorbij en kunnen verschillende uitgestelde plannen eindelijk worden verwezenlijkt. Door ons werk de nodige armslag te verlenen is een waarborg geschapen voor een vruchtbare bestudering van de sociale en economische ontwikkelingslijnen in het verleden. De maatschappelijke betekenis van dit studieterrein behoeft voor onze tijd, waarin zich zoveel ingrijpende structuurveranderingen voordoen, nog nauwelijks enig betoog.

Bestuur

Het Algemeen Bestuur kwam in vergadering bijeen op 14 oktober 1963. De jaarvergadering droeg wederom een intern karakter en was voornamelijk gewijd aan de plannen voor de naaste toekomst, welke dank zij de financiële reorganisatie kunnen worden geëntameerd. Voorts werden de gebruikelijke jaarstukken behandeld.

De samenstelling van het Bestuur onderging een wijziging door het aftreden van mr. W. Baron Michiels van Kessenich als vertegenwoordiger van de afdeling Limburg van de Vereniging van Nederland-

se Gemeenten, die werd opgevolgd door de burgemeester van Gulpen, Jhr. mr. R. A. Th. M. van Rijckevorsel.

Het Dagelijks Bestuur vergaderde in het afgelopen jaar enige malen. Onderwerp van bespreking vormden o. m. de aanstelling van twee nieuwe staf-functionarissen. Met de voorzitter, secretaris en penningmeester werd voorts regelmatig contact onderhouden ter bespreking van lopende vraagstukken. Vooral de secretaris, Pater Dr. Remigius Dieteren OFM, hield nauw contact met het instituut en verleende belangrijke steun en advies bij de leiding en uitvoering der verschillende werkzaamheden.

Voor de samenstelling van het Bestuur verwijzen wij naar de lijst, opgenomen aan het einde van dit jaarverslag.

Bureau

De gewenste personeelsuitbreiding heeft in het afgelopen jaar langer op zich doen wachten dan aanvankelijk was voorzien. Per 1 januari 1963 zou een nieuwe functionaris in dienst treden ter opvolging van de assistent, de heer Wachelder. Aangezien deze aanstelling echter niet doorging, verklaarde de heer Wachelder zich bereid om tijdelijk zijn werkzaamheden voort te zetten. Een plotselinge ziekte dwong hem echter tot langdurig ziekteverlof, dat hem belette om nog verder voor het instituut werkzaam te zijn. Per 1 oktober 1963 trad bij het instituut als archiefbeambte in dienst, de heer G. W. M. Snackers, voorheen werkzaam bij de Archiefdienst van de Staatsmijnen. Op 1 januari 1964 kon de personeelsuitbreiding tenslotte worden afgerond met de benoeming van drs. J. C. G. M. Jansen als historisch onderzoeker.

Per 1 januari 1964 was de personeelssamenstelling als volgt:

drs. J. F. R. Philips, directeur

drs. J. C. G. M. Jansen, historisch onderzoeker

J. Wachelder, assistent (t/m februari 1964)

G. W. M. Snakkers, archiefbeambte
 C. Vogels, administratief employé.

In afwachting van een definitieve personeelsbezetting werden een aantal werkzaamheden door enige tijdelijke krachten vervuld. De financiële en personeelsadministratie wordt thans bijgehouden door een administrateur van een onderneming. Voor historisch onderzoek had het Centrum gedurende een half jaar de beschikking over een ervaren academicus. Voor de ordening van de bibliotheek beschikt het Centrum nog steeds over de medewerking van Br. Paduanus Crijns OFM. Daarnaast werden nog enige krachten tijdelijk ingeschakeld bij de werkzaamheden aan bibliotheek en documentatie.

Ook in het afgelopen jaar mocht het Centrum zich verheugen in de medewerking van een aantal werkeloze hoofdarbeiders, die een uiterst nuttige taak vervuld hebben. Het Bestuur betuigt gaarne zijn erkentelijkheid aan het Gemeentebestuur van Maastricht en het Hoofd van de Sociale Dienst, de heer F. Huizinga, voor deze belangeloze medewerking.

Huisvesting

Sedert 1 juli 1962 is het instituut gevestigd in het pand O. L. Vrouweplein 4, Maastricht, dat door de Gemeente Maastricht aan het Sociaal Historisch Centrum is verhuurd. In dit gebouw heeft het Centrum de beschikking over een behoorlijk aantal vertrekken, welke ten dele als kantoorruimte en voor het overige als bibliotheek- en archiefdepot zijn ingericht.

In het afgelopen jaar behoeften geen bijzondere voorzieningen aan het gebouw te worden getroffen. Wel valt te voorzien, dat de verwarmingsinstallatie binnenkort grotere reparatiekosten zal vragen. Het meubilair en de kantoorinventaris werden verder aangevuld. Voorts werden nog een aantal boeken en archiefstukken aangekocht. Door een doelmatige ordening en selectie van het aanwezige boeken- en

archievenbezit kunnen de mogelijke ruimtetekorten voorlopig worden opgevangen.

Financiën

Voor het eerst sinds het bestaan van het instituut vormde de financiële toestand geen nijpend probleem. De exploitatierekening over 1963 vertoont zelfs een overschot van f 2.765,97, hetgeen echter vooral het gevolg is van het feit, dat niet onmiddellijk tot de aanstelling van nieuwe personeelsleden kon worden overgegaan.

Het Rijkssubsidie werd voor 1963 vastgesteld op een bedrag van f 20.500,--. Het Provinciaal subsidie, dat werd bepaald op een derde van de exploitatiekosten, was aan een maximum van f 20.500,-- gebonden, t.w. het aandeel, dat het Rijk in de financiering neemt. Deze koppeling aan het Rijkssubsidie is in de nieuwe Provinciale subsidieregeling inmiddels vervallen.

Van de gemeenten in Limburg ontving het Centrum in totaal aan subsidies f 12,420,--, waarvan alleen al van de gemeente Maastricht een subsidie van f 4.670,45. In vergelijking met 1962 stegen de gemeentelijke subsidies met f 5.864,47, hetgeen bewijst, dat zeer veel gemeenten op ons verzoek tot subsidieverhoging gunstig gereageerd hebben.

Aan Particuliere Bijdragen ontving het Centrum in het afgelopen jaar in totaal een bedrag van f 12.785,10, waarvan ca f 4.000,-- als subsidie in de uitgave van het Jaarboek. De subsidies van ondernemingen liepen terug als gevolg van de vermindering van het subsidie van de Gezamenlijke Steenkolenmijnen. De bijdragen van organisaties, instellingen enz. bleef op dezelfde hoogte gehandhaafd. De post contribuanten vertoonde enige stijging.

Het is een verheugend feit, dat wederom een groot bedrag aan particuliere bijdragen kon worden verkregen. Deze steun aan het instituut vanuit de particuliere sector - welke bij de stijgende uitgaven uiteraard slechts een gering deel van de kosten kan

dekken - geeft ons het vertrouwen, dat de overheid bereid zal zijn het ontbrekende aan te vullen.

Het Bestuur betuigt gaarne zijn erkentelijkheid aan allen, die het Sociaal Historisch Centrum in het afgelopen jaar financieel hebben gesteund. Aan het einde van dit verslag zijn de Begunstigers en Contribuanten in een afzonderlijke lijst vermeld.

I N T E R N E W E R K Z A A M H E D E N

Archivalia

In het afgelopen jaar is het Sociaal Historisch Centrum er eindelijk in geslaagd om voor de ordening en inventarisatie van zijn archieven een archief-beampte aan te stellen. Per 1 oktober 1963 is als zodanig in dienst getreden de heer G. W. M. Snakkers, voorheen werkzaam bij de Archiefdienst van de Staatsmijnen. Zijn taak zal bestaan uit het ordenen en beschrijven van de aanwezige archiefcollecties en het opsporen en verwerven van particuliere archieven, welke voor overdracht in aanmerking komen. Het ligt in de bedoeling om op de duur tevens te registreren, welke sociaal-economische archieven elders worden bewaard. Voorlopig wordt echter alle aandacht besteed aan de ordening van de aanwezige archiefverzamelingen - in totaal 113 strekkende meter archief. Het zal vermoedelijk wel enige jaren duren, voordat de enorme achterstand, welke in deze taak was ontstaan, grotendeels is ingelopen. Een eerste begin is gemaakt met het sorteren en onderverdelen van de diverse collecties.

Wederom ontving het Centrum enige schenkingen voor zijn archief. Deze aanwinsten waren afkomstig van de volgende personen en instellingen:

- J. H. Ensink, Maastricht.
- J. Mous, Heerlen.
- L. Speth, Maastricht.
- Ir. F. C. M. Wijffels, Brunssum.

Mevr. Telders-Schreinemaker, Maastricht.
P. J. H. Jenniskens, Horst.
H. J. P. Verhaegh, Horst.
Raad van Arbeid, Maastricht.
Centrale Caritas, Maastricht.
Provinciale Waterstaat, Maastricht.

Deze stukken betroffen veelal aanvullend archief en verslagen, nota's, rapporten e.d. betreffende diverse sociale en economische activiteiten uit de laatste decennia. Het Bestuur zegt allen, die aan het instituut archiefstukken overdroegen, gaarne dank.

Bibliotheek

De bibliotheek van het instituut onderging een waardevolle uitbreiding, omdat behalve de aanwinsten uit schenkingen voor het eerst ook op iets grotere schaal werken konden worden aangekocht. Begonnen werd met de aanschaf van een aantal tijdschriften op het terrein van de sociaal-economische geschiedenis en met de aankoop van enige duurdere standaardwerken. Door regelmatige aanvulling en selectie zal het mogelijk zijn om naast de aanwezige Limburgensia op de duur een bezit op te bouwen van gespecialiseerde literatuur van historische en sociaal-economische aard.

Veel tijd werd besteed aan de nieuwe indeling en plaatsing van de boeken en tijdschriften als gevolg van de overschakeling op nieuwe stalen rekken, waarvan er nog een aantal gedurende het verstreken jaar werden gekocht. Deze ombouw is uiteraard een langdurige en tijdrovende arbeid. Het catalogiseren van de tijdschriften en periodieken kwam in het afgelopen jaar gereed. In totaal zijn meer dan duizend verschillende periodieken thans in kaartstelsel gebracht. Wanneer een centrale catalogus van het tijdschriftenbezit van de grotere bibliotheken in Maastricht voltooid is, kan waarschijnlijk een aantal van deze periodieken ter completering

naar elders worden overgeheveld. Voorlopig houdt het Centrum deze verzameling in stand, hoewel juist deze categorie van de bibliotheek onevenredig veel plaats inneemt.

Een begin werd gemaakt met het ordenen en opnieuw catalogiseren van de aanwezige boeken, hetgeen tevens gepaard gaat met een critische selectie om zodoende minder bruikbare exemplaren vanwege de ruimtebesparing te kunnen afvoeren. Inmiddels werd ook begonnen met een voorlopige catalogus van de vele nog niet eerder opgenomen aanwinsten om ook deze op zo kort mogelijke termijn te kunnen raadplegen. Het ligt in de bedoeling om met ingang van het volgende jaarverslag een beknopte lijst van de voornaamste aanwinsten te publiceren en tevens over te gaan tot het opnemen van enige boekbesprekingen.

De bibliotheek werd in het afgelopen jaar vrij druk bezocht. Ook ontving het Centrum meer dan andere jaren verzoeken tot uitlening aan andere bibliotheken. Overigens is deze speciale bibliotheek uiteraard niet vergelijkbaar met algemene bibliotheken, welke een heel andere functie vervullen. Dit verklaart ook, waarom de aanwezige boekenverzameling voornamelijk voor wetenschappelijk onderzoek wordt geconsulteerd.

Het Centrum ontving in het afgelopen jaar weer talrijke schenkingen, welke vaak een belangrijke aanvulling leverden op reeds gevormde collecties. In totaal ontving de bibliotheek schenkingen in enigerlei vorm van de volgende personen en instellingen:

Sociale Raad	Maastricht
Limburgse Mij voor Gasdistributie N. V. Limagas	Maastricht
R. K. Vereniging Moederschapszorg	Heerlen
Stichting Streekontwikkeling Land van Swentibolt	Born
Gemeentebestuur	Maastricht
Kamer van Koophandel voor Maastricht en Omstreken	Maastricht
Kamer van Koophandel voor de Mijnstreek	Heerlen
Districtsbureau v. d. Arbeidsvoorziening in Limburg	Maastricht
Culturele Raad Limburg	Maastricht
Centrale Caritas	Maastricht
Rijksdienst v. h. Nationale Plan	's-Gravenhage
Uitgave Propaganda Afd. Ned. Spoorwegen	Maastricht
Provinciaal Opbouworgaan Limburg	Roermond
Reclasseringsraad	Maastricht
Raad van Arbeid	Maastricht
H. C. W. Roemen	Maastricht
Stichting Katholieke Gezinszorg v. h. Dekenaat	Gennep
Gemeentebestuur	Ubach over Worms
N. V. Utrechtse Hypotheekbank en samenwerkende Banken	Utrecht
Algemeen Mijnwerkersfonds v. d. Steenkolenmijnen in Limburg	Heerlen
V. V. V. Het Geuldal	Valkenburg- Houthem
R. K. Koloniehuis Overbunde	Bunde
Maastrichtse Coöp. Bouwvereniging Beter Wonen	Maastricht
Gemeentelijke Volkscredietbank	Geleen
Vereniging Ons Limburg	Heerlen
Katholieke Stichting Huishoudonderwijs	Heerlen
Openbare Werken	Maastricht
Geologische Stichting	Heerlen
Rijksarchief in Limburg	Maastricht
N. V. Waterleiding Maatschappij v. Zuid Limburg	Maastricht
Alg. Ned. Bedrijfsbond in de Mijnindustrie	Heerlen
Gemeenschapsdienst (Interparochieel Sociaal Caritatief Centrum)	Kerkrade
Ned. Kath. Mijnwerkersbond	Heerlen
Interparochieel Sociaal Caritatief Centrum	Brunssum
De Maastrichtse Stichting v. Volkscrediet	Maastricht
Spaarbank St. Pancratius	Heerlen
Reclasseringsraad	Breda
Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie, Postdistrict	Maastricht
Kon. Ned. Akademie v. Wetenschappen (Sociaal Wetenschappelijke Raad)	's-Gravenhage
Telefoondistrict	Maastricht
J. Colsen S. M.	Heerlen
Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij	Maastricht
Intern. Instituut v. Sociale Geschiedenis	Amsterdam
Limburgse Commissie voor de Ongehuwde Moeder en haar Kind	Maastricht
Vereniging v. R. K. Gezinsvoogdij en Patronage in het Arrondissement	Maastricht
Nederlands Economisch Historisch Archief	's-Gravenhage
Ouderver. Grotius College	Heerlen
N. V. Mij tot Exploitatie van Limburgse Steenkolenmijnen, genaamd Oranje-Nassau Mijnen	Heerlen
Mater Amabilisschool	Bergen
Interparochieel Sociaal Caritatief Centrum	Weert

Kamer van Koophandel en Fabrieken v. Midden-Limburg	Roermond
Gemeentebestuur	Roermond
De Heer J. Ensinnck	Maastricht
N. V. Limburgse Tramweg Maatschappij	Heerlen
Stichting Helpend Limburg	Heerlen
Kamer van Koophandel voor Noord-Limburg	Venlo
Grotius College	Heerlen
C. Z. F. Algemeen Centraal Ziekenfonds	Sittard
Coöp. Bouwvereniging Eigen Haard G. A.	Maastricht
Gemeentelijke Volkscredietbank	Geleen
Stichting tot instandhouding van voortbrengselen der gew. bouwkunst in Limburg (Restauratiestichting Limburg)	Maastricht
Gemeentelijk Bureau v. Huisvesting	Maastricht
Gemeentebedrijven	Heerlen
N. V. Betonbouw DURA	Heerlen
Groene Kruis	Linne
Limburgse Land- en Tuinbouwbond	Roermond
Gemeentebestuur	Brunssum
Stichting Borgstellingsfonds v. d. Middenstand district Noord-Limburg	Venlo
N. V. Waterleiding Mij voor Midden- en Noord-Limburg	Venlo
Kristal- en Patentsodafabriek Dury en Hammes	Herten
C. J. M. Palmen	Schinveld
Limburgse Groene Kruis, afd.	Heerlen
	Heerlerheide
	Treebeek
St. Bernardinusschool	Heerlen
R. K. Stichting Zwakzinnigenzorg	Maastricht
Limburgse Scheepvaartvereniging	Maastricht
Keuringsdienst van Waren in het gebied	Maastricht
Kabobestuur afd.	Maastricht
Jongeren Sociëteit	Maastricht
Mej. Sleijnen	Mechelen (B)
Mej. H. Schutgens	Spaubeek
Mej. A. Dullaert	Meerssen
Hotelvakschool	Maastricht
Bisschoppelijk College	Sittard
Wilma Aannemingsmaatschappij N. V.	Weert
Gemeentebestuur	Heerlen
Mej. M. Baggen	Maastricht
Centraal Comité Kath. Hoger Onderwijs Fonds	Maastricht
Prof. Dr. W. Jappe Alberts	Voorst
Stichting Werk en Vreugde	Heerlen
Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf	's-Gravenhage
Coöp. Bouwvereniging Eigen Huis G. A.	Maastricht
Staalwerken "De Maas" N. V.	Maastricht
Bouwvereniging St. Mathias	Maastricht
H. M. J. Dassen	Sittard
Ir. F. C. M. Wijffels	Brunssum
Mevr. Telders-Schreinemacher	Maastricht
Jos. Maenen	Heerlen
Economisch Technologisch Instituut Limburg	Maastricht
Bedrijfschap voor de Steenkolenmijnindustrie	Heerlen
Provinciale Planologische Dienst Limburg	Maastricht
Drs. G. van Thiel	Maastricht
Zuid-Limburgs Drankveer Comité	Heerlen
Stichting Studiefonds Limburg	Maastricht
Provinciale Vereniging voor Vreemdelingenverkeer	Valkenburg
Rijksarchief in Limburg	Maastricht

Drs. Jef. Notermans	Maastricht
Sociale Raad, Mijnstreek	Heerlen
Diocesaan Sociaal Caritatief Centrum in het Bisdom	Roermond
Provinciale Waterstaat in Limburg	Maastricht
Nederlands Economisch Historisch Archief	's-Gravenhage
Coöp. Roermondse Eiermijn G. A.	Roermond
Diocesane Stichting v. Mater Amabilisscholen in Limburg	Sittard
Limburgse Scheepvaartvereniging	Maastricht
Raad v. Beheer N. V. Werf "Custo" v/h fa. Smulders	Schiedam
Heemkunde Vereniging "Caël"	Geulle
Alg. R. K. Ambtenarenvereniging	's-Gravenhage
Bibliotheek Provinciale Griffie	Maastricht
Fa. Wagemans en v. Tuinen,	Maastricht
Steenkolenmijnen Laura en Julia	Eygelshoven
Maastrichtse Fanfare "St. Jozep"	Maastricht
"De Zuid Limburger"	Kerkrade
Katholieke Sociale Academie	Sittard
Ned. Mij v. Nijverheid en Handel	Haarlem
Stichting Instituut v. genealogie en streekgeschiedenis	Roermond
Zuid-Nederlandse Hypotheekbank N. V.	Maastricht
Limburgse Groene Kruis	Sittard
Rijksdienst v. h. Nationale Plan	's-Gravenhage
Limb. Geschied- en Oudheidkundig Genootschap	Maastricht
Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid	's-Gravenhage
Kath. Economische Hogeschool	Tilburg
Staatsmijnen in Limburg	Heerlen
Porselein- & Tegelfabriek "Mosa" N. V.	Maastricht
Bataafse Rubberindustrie "Radium" N. V.	Maastricht
Protestants Christelijke Mijnwerkersbond	Heerlen
Kon. Ned. Papierfabriek N. V.	Maastricht
E. H. van Oppen	Maastricht
Katholieke Bond v. h. Gezin	Amsterdam
Alg. Ziekenfonds Zuid-Limburg	Sittard
Kath. Onderwijsverbond in Nederland	's-Gravenhage

Het Bestuur zegt al deze gevers hartelijk dank voor de aanwinsten, die het Centrum in het afgelopen jaar ontving.

Documentatie

Aan dit onderdeel van de taak van het instituut wordt de laatste jaren steeds meer aandacht geschonken, omdat in de praktijk is gebleken, dat juist voor verschillende onderzoekingen grote behoefte bestaat aan een inleidend en oriënterend literatuuroverzicht. In dit opzicht kan het instituut een belangrijke activiteit vervullen door zich te specialiseren tot documentatie-centrum voor studies op het terrein van de sociaal-economische geschiedenis en aanverwante wetenschappen. In het verleden werd reeds een en ander gedaan om deze dienstverlenende taak te kunnen vervullen, zowel door het verzamelen van literatuur uit tijdschriften, algemene werken, catalogie enz. als door het incidenteel samenstellen van literatuuroverzichten. In de naaste toekomst zal dit terrein van werkzaamheden belangrijk worden uitgebreid.

In dit kader past ook de reeds langer bestaande documentatie van dagblad- en tijdschriftartikelen, welke regelmatig wordt voortgezet. Dit laatste betreft vooral het bijhouden van lopende artikelen in dag- en weekbladen en het noteren van actuele tijdschriftartikelen, waardoor het instituut ook enigszins zijn waarde kan bewijzen voor de praktijk.

EXTERNE WERKZAAMHEDEN

Opdrachten en publicaties

Bij gelegenheid van het gouden jubileum van de Grond Maatschappij "Tijdig" verzorgde de secretaris van het bestuur, P. Dr. Remigius Dieteren OFM, een gedenkboek, waarvan het manuscript op het einde van het vorig jaar gereed kwam. Deze publicatie van dit werk zal eerst in de loop van 1964 plaats hebben.

In het voorjaar van 1963 werd de opdracht van de N. V. Staalwerken "De Maas" tot het samenstellen van een interne geschiedenis van dit bedrijf voltooid. Het deed het Bestuur genoegen, dat deze omvangrijke studie - waaraan twee jaar van voorbereiding voorafging - met waardering werd ontvangen.

Een uitgebreide bijdrage werd in het afgelopen jaar samengesteld ten behoeve van een gedenkboek, dat de gemeente Munstergeleen binnenkort zal doen verschijnen. Deze studie behandelt enige facetten van het Limburgse dorpsleven in de periode 1795-1935.

Aansluitend aan deze opdracht werden verdere gegevens verzameld ter voorbereiding van een artikel over de verdeling van de Graetheide.

Voorts is een studie in bewerking genomen over de houding van de Zuid-Limburgse gemeenten ten aanzien van het vraagstuk van de staats- of particuliere exploitatie van steenkolenmijnen (1907).

Tenslotte heeft het Sociaal Historisch Centrum zich belast met het samenstellen van een historisch overzicht bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Sociale Raad te Maastricht, welke studie in 1964 zal verschijnen.

Naast deze publicaties dient in dit jaarverslag nog de aandacht te worden gevestigd op enige opdrachten van andere aard.

Ten behoeve van de gemeente Valkenburg-Houthem werd wederom een statistisch overzicht vervaardigd van het toeristisch bezoek aan die gemeente in de loop van 1963. Ook verleende het instituut zijn medewerking aan een motieven-onderzoek, dat werd verricht door het G. I. T. P. te Nijmegen en in de loop van het afgelopen jaar verscheen onder de titel: "Vakantie in Valkenburg". Tevens was het Centrum betrokken bij een summier sociaal-economisch structuuronderzoek over deze gemeente. Als uitvloeisel van deze activiteiten had het Centrum enig aandeel bij de besprekingen omtrent het op te richten recreatieschap "Heuvelland Zuid-Limburg".

Traditiegetrouw had ten behoeve van de K. A. B. - Limburg wederom de verwerking plaats van ledenlijsten, gesplitst naar vakgroepen en afdelingen. De K. A. V. -Limburg riep de medewerking van het Centrum in voor de verwerking van een door haar georganiseerde enquête naar de ledenstructuur en de verwachtingen van de leden ten aanzien van de vereniging. De uitkomsten van deze enquête zullen in de loop van 1964 worden gepubliceerd.

Jaarboek

In de loop van november 1963 verscheen het Jaarboek, uitgegeven als deel VIII van de "Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg". Een exemplaar werd toegezonden aan alle contribuanten en begunstigers van het Sociaal Historisch Centrum. De oplage was iets groter dan het voorafgaande jaar in verband met het stijgend aantal contribuanten.

De verzorging van de uitgave geschiedde door de welwillende medewerking van een onderneming, die voor de vermenigvuldiging zorg droeg. Voor deze buitengewone subsidie is het Bestuur bijzonder erkentelijk. In 1965 zal het Jaarboek in druk verschijnen.

De samenwerking met de serie "Bijdragen tot de sociale en economische geschiedenis van het Zuiden van Nederland" werd in het afgelopen jaar beëindigd, doordat deze reeks heeft opgehouden te bestaan en voor een andere opzet heeft geopteerd. Nieuwe plannen zijn in voorbereiding tot het uitgeven van monografieën.

Diensten en Inlichtingen

In het afgelopen jaar hebben wederom verschillende personen een beroep gedaan op het instituut voor velerlei doeleinden. Meestal bleef dit verzoek niet beperkt tot het raadplegen van archieven of literatuur, maar kon ook medewerking en advies van

verderstreckende betekenis worden geboden, b. v. in de vorm van adviezen over probleemstelling en methode, door verwijzing naar archief- of literatuurbronnen elders, in het beschikbaar stellen van een bibliografisch overzicht, door het opstellen van cijferreeksen, het verzamelen van kwantitatieve gegevens enz. Op deze wijze neemt de dienstverlenende taak van het instituut van jaar op jaar toe.

Inlichtingen en adviezen werden in het afgelopen jaar gevraagd omtrent de volgende studie-onderwerpen:

De economische geschiedenis van Maastricht in de jaren 1815-1830; Het ontstaan en de beginperiode van De Limburger Koerier; De daling van het geboorteniveau in Limburg en speciaal in de Mijnstreek; Ontkerkelijking en veranderende sociaal-economische structuur te Maastricht in de 19e eeuw; De industrialisatie van Noord- en Midden-Limburg tussen 1840 en 1914; De pendel van landarbeiders in de 19e eeuw; Literatuuroverzicht over de gemeente Nieuwenhagen; idem over Meerlo, Spaubeek en Bergen; Het vraagstuk van de subsidiëring door gemeenten; Peiling van de godsdienstpraktijk te Maastricht; Het particulier initiatief op het gebied der steenkoolontginning in Zuid-Limburg tot aan de Staatsexploitatie; Uit het Rijke Roomsche Leven, katholiek Nederland tussen 1925 en 1935; De sociaal-economische toestand van Limburg in de periode 1840-1850; De detailhandel in de Nederlandse Mijnstreek; De opkomst van de Nederlandse Katholieke Middenstandsbond; Het woonwagenwerk in Nederland; De geschiedenis van de Carnavalsviering; De drankbestrijding in het Zuiden van ons land; De protestante bejaarden in Limburg; Waarom een "Streekcentrum" ten Plattelande voor Meerssen en omgeving; De invloed van de Duits-Nederlandse grens op de sociaal-geografische structuur van het grenslandschap; De sociaal-economische structuur en de onderlinge relaties van de provincies aan weerszijden van de Belgisch-Nederlandse grens; De sociale veranderingen in Zuid-Limburg tengevolge van de

opkomst van de mijnindustrie; Geschiedenis Stadschouwburg Maastricht; De aanleg van het Juliana-kanaal; De sociologische functie van het café-restaurant; De mijnbouw in de Franse tijd.

In vergelijking met vorige jaren was het aantal aanvragen om advies en medewerking belangrijk groter. Daarbij was opvallend, dat ook enige personen uit België en Duitsland de weg naar het instituut wisten te vinden. Het Bestuur hoopt oprecht, dat in de naaste toekomst het Centrum ook voor de buurgewesten een nuttige functie kan vervullen.

Ook in het afgelopen jaar werden aan een aantal instellingen, bedrijven en gemeenten inlichtingen verstrekt van diverse aard. Ook verstrekte het Centrum in het afgelopen jaar wederom gegevens aan de pers en de regionale omroep.

Besluit

Aan het slot van dit jaarverslag wil het Bestuur goedergewoonte dank brengen aan alle personen, instanties en groeperingen, die hetzij financieel hetzij anderszins hun steun aan het Sociaal Historisch Centrum hebben gegeven.

Dank zij de goodwill van al deze geledingen van de Limburgse samenleving mocht ons instituut er in slagen zijn taak op een verantwoorde manier uit te breiden. De blijvende steun en medewerking, die het Centrum hoopt te ondervinden, zal voor het instituut een aansporing vormen om zijn thans uitgestippelde taak met verdubbelde ijver voort te zetten.

BESTUUR SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM VOOR
LIMBURGDagelijks Bestuur

Ir. C. E. P. M. Raedts	Heerlen Voorzitter
Dr. G. W. A. Panhuysen	Maastricht Vice-Voorzitter
Dr. Remigius Dieteren OFM	Maastricht Secretaris
Drs. J. H. A. E. Cornips	Maastricht Penningmeester
H. M. J. Dassen	Sittard
P. C. A. 't Hoen	Maastricht
Dr. H. C. W. Roemen	Maastricht

Algemeen Bestuur

Mr. P. J. J. Ballieux	Maastricht
J. Bremmers	Sittard
Chr. R. Broekers	Roermond
E. G. Courrech Staal	Maastricht
F. J. Crombag	Voerendaal
Dr. A. W. J. Gerats MSC	Heerlen
Drs. L. E. M. A. van Hommerich	Heerlen
Drs. A. J. Hutschemaeckers	Roermond

J. H. Janssen	Meerssen
Drs. P. C. J. Lebens	Buchten- Born
G. J. Loos	Maastricht
Drs. R. M. H. C. Nadaud	Maastricht
Drs. J. M. C. Ponten	Roermond
Mgr. K. W. A. Roncken	Heerlen
Mr. E. G. M. Rutten	Tegelen
Jhr. mr. R. A. Th. M. van Rijckevorsel	Gulpen
Dr. M. G. Spiertz	Nijmegen
Prof. dr. Th. L. M. Thurlings	Wageningen
J. A. A. G. Winckers	Maastricht
J. M. Weijers	Heerlen
Dr. W. A. C. Zwanikken	Sittard

BEGUNSTIGERS EN CONTRIBUANTEN

Aannemings- en Wegenbouw Mij. "Limburg" N. V.	Heerlen
Aarts & Co.	Maastricht
Abbenhuis mr. C. W. E.	Maastricht
Adams G., aalmoezenier	Heerlen
Adriaens F.	Roermond
Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf	Heerlen
Algemene Culturele Raad	Heerlen
Algemeen Mijnwerkersfonds	Heerlen
Algemene Nederlandse Bedrijfs- bond in de Mijnindustrie	Heerlen
Amsterdamsche Bank N. V.	Maastricht
Andeno N. V.	Venlo
Baeten mr. A. M. I. H.	Maastricht
Baggen M., mej.	Maastricht
Banens drs. J. H. M.	Maastricht
Bank van Haffmans & Steegh	Venlo
Bartels J. C., Bouw- en Betonbedrijf	Maastricht
Bataafse Rubberindustrie Radium	Maastricht
Bates Cepro Zakken Maatschap- pij N. V.	Maastricht
Beaujean-Voncken, fa. wed. H.	Heerler- heide
Beaumont-Ebbink H. A. J.	Heerlen
Bedrijf Openbare Werken	Maastricht
Berenschot A.	Maastricht
Bibliotheek Groot Seminarie	Roermond
Bibliotheek Paters Franciscanen	Maastricht
Bierbrouwerij "De Leeuw"	Valken- burg
Bierbrouwerij "De Ridder"	Maastricht
Bierbrouwerij "St. Servatius"	Maastricht
Bisdóm Roermond	Roermond
Bisschoppelijk College	Sittard
Bisschoppelijke Kweekschool "Christus Magister"	Heerlen

Boekhandel "Veldeke"	Maastricht
Bommel W. J. G. van, pastoor-deken	Weert
Bouwmaatschappij gebr. Janssen N. V.	Venray
Bouwmaatschappij Melchior	Maastricht
Brand's Bierbrouwerij "De Kroon"	Wijlré
Broeders, eerw. v. d. Onbevleete Ontvangenis	Maastricht
Brok A. F. den	Venray
Bronzwaer mr. N. W. J. G.	Maastricht
Brorens F. M. C.	Geleen
Brouwers P. J. H., notaris	Heerlen
Brouwers H. J. G.	Maastricht
Bruins C., Zd.-Ooster Autobus- diensten	Gennep
Burgerlijk Armbestuur	Maastricht
Bijzondere Kweekschool	Echt
Can van, A. J. M. L.	Tilburg
Centrale Caritas	Maastricht
Céramique N. V.	Maastricht
Chambille de Beaumont P.	Maastricht
Chem. Fabriek L. v. d. Grinten N. V.	Venlo
Chem. Fabriek N. V. v/h dr. A. Haagen	Roermond
Claessens Th. J. A. H.	Oirlo
Clichéfabriek "Maastricht"	Maastricht
Cluitmans drs. J. H.	Swalmen
Coebergh drs. P. M.	Maastricht
Coenegracht Th.	Nijmegen
Coenen L. W.	Hoens- broek
Colsen J. H. M., architect B. N. A.	Venray
Coöperatie "Ons Dagelijks Brood"	Heerlen
Coöperatie "Tegelen"	Tegelen
Coöp. Roermondse Eiermijn G. A.	Roermond
Coöp. Zuivelver. "Zuid-Limburg" G. A.	Sittard
Corten Alb. J. A. M.	Heerlen
Cox drs. C. W. H.	Tilburg
Cremers fa. gebr.	Maastricht
Crousen dr. A. M. F. B.	Heerlen
Crouzen & Zn.	Maastricht

Culturele Raad Limburg	Maastricht
Daenen N.	Maastricht
Dagblad v. Noord-Limburg	Venlo
Dakpannen- en Kleiwarenindustrie "De Valk"	Echt
Dassen mr.dr. J. M. H.	Heer
Dekkers dr. H. C. s. s. R.	Wittem
Delissen Th. M. J.	Sittard
Delnoz M. H., Constructie Werkplaats N. V.	Maastricht
Dewez dr. J. Th. M.	Sittard
Diedereren drs. J. A. M.	Naarden
Dieteren-v. Hulst W.	Spaubeek
Directeur v.h. Telefoondistrict	Maastricht
Doesborgh en Zn. fa. W.	Tegelen
Dohmen F. S.	Heerlen
Eerste Nederlandse Cement Industrie N. V.	Maastricht
Electro Industrie Krumm	Heerlen
Ensinck J. H.	Maastricht
Ernst P. J. H.	Kerkrade
Econ. Technologisch Instituut Limburg	Maastricht
Eyck drs. F. A.	Maastricht
Fanchamps dipl. ing. J. J.	Kerkrade
Fissette N. en Zn.	Maastricht
Frantzen J. W. H.	Sittard
Frusch H. J. M.	Kerkrade
Gelissen prof. dr. ir. H. C. J. H.	Maastricht
Gelissen dr. M. G. H., pr.	Tilburg
Gemeentebestuur Amby	Amby
Gemeentebestuur Amstenrade	Amsten- rade
Gemeentebestuur Arcen en Velden	Arcen en Velden
Gemeentebestuur Baexem	Baexem
Gemeentebestuur Beegden	Beegden

Gemeentebestuur	Beek	Beek
Gemeentebestuur	Beesel	Reuver- Beesel
Gemeentebestuur	Belfeld	Belfeld
Gemeentebestuur	Bemelen	Bemelen
Gemeentebestuur	Berg en Terblijt	Berg en Terblijt
Gemeentebestuur	Bergen	Bergen
Gemeentebestuur	Born	Born
Gemeentebestuur	Broekhuizen	Broek- huizen
Gemeentebestuur	Brunssum	Brunssum
Gemeentebestuur	Echt	Echt
Gemeentebestuur	Elsloo	Elsloo
Gemeentebestuur	Eygelshoven	Eygels- hoven
Gemeentebestuur	Eysden	Eysden
Gemeentebestuur	Geleen	Geleen
Gemeentebestuur	Gennep	Gennep
Gemeentebestuur	Gronsveld	Gronsveld
Gemeentebestuur	Grubbenvorst	Grubbenvorst
Gemeentebestuur	Gulpen	Gulpen
Gemeentebestuur	Haelen	Haelen
Gemeentebestuur	Heel en Panheel	Heel en Panheel
Gemeentebestuur	Heer	Heer
Gemeentebestuur	Heerlen	Heerlen
Gemeentebestuur	Helden	Helden
Gemeentebestuur	Herten	Herten
Gemeentebestuur	Heythuizen	Heythui- zen
Gemeentebestuur	Hoensbroek	Hoens- broek
Gemeentebestuur	Horn	Horn
Gemeentebestuur	Horst	Horst
Gemeentebestuur	Hulsberg	Hulsberg
Gemeentebestuur	Kerkrade	Kerk- rade
Gemeentebestuur	Kessel	Kessel
Gemeentebestuur	Klimmen	Klimmen

Gemeentebestuur Limbricht	Limbricht
Gemeentebestuur Linne	Linne
Gemeentebestuur Maasbracht	Maas- bracht
Gemeentebestuur Maasbree	Maasbree
Gemeentebestuur Maastricht	Maastricht
Gemeentebestuur Margraten	Margraten
Gemeentebestuur Meerlo	Meerlo
Gemeentebestuur Meerssen	Meerssen
Gemeentebestuur Melick en Herkenbosch	Melick en Herken- bosch
Gemeentebestuur Meyel	Meyel
Gemeentebestuur Merkelbeek	Merkel- beek
Gemeentebestuur Montfort	Montfort
Gemeentebestuur Mook-Middelaar	Mook- Middelaar
Gemeentebestuur Munstergeleen	Munster- geleen
Gemeentebestuur Nederweert	Neder- weert
Gemeentebestuur Neer	Neer
Gemeentebestuur Nieuwenhagen	Nieuwen- hagen
Gemeentebestuur Nuth	Nuth
Gemeentebestuur Obbicht & Papenhoven	Obbicht & Papen- hoven
Gemeentebestuur St. Odiliënberg	St. Odi- liënberg
Gemeentebestuur Ottersum	Otter- sum
Gemeentebestuur Posterholt	Poster- holt
Gemeentebestuur Roermond	Roermond
Gemeentebestuur Roggel	Roggel
Gemeentebestuur Schaesberg	Schaes- berg
Gemeentebestuur Schinnen	Schinnen
Gemeentebestuur Schinveld	Schinveld

Gemeentebestuur Sevenum	Sevenum
Gemeentebestuur Simpelveld	Simpel- veld
Gemeentebestuur Sittard	Sittard
Gemeentebestuur Spaubeek	Spaubeek
Gemeentebestuur Stein	Stein
Gemeentebestuur Stramproy	Stramp- roy
Gemeentebestuur Susteren	Susteren
Gemeentebestuur Swalmen	Swalmen
Gemeentebestuur Tegelen	Tegelen
Gemeentebestuur Ubach over Worms	Ubach over Worms
Gemeentebestuur Urmond	Urmond
Gemeentebestuur Vaals	Vaals
Gemeentebestuur Valkenburg- Houthem	Valken- burg Houthem
Gemeentebestuur Venlo	Venlo
Gemeentebestuur Venray	Venray
Gemeentebestuur Voerendaal	Voeren- daal
Gemeentebestuur Wanssum	Wanssum
Gemeentebestuur Weert	Weert
Gemeentebestuur Wessem	Wessem
Gemeentebestuur Wittem	Wittem
Gemeentebestuur Wijlré	Wijlré
Gemeente Spaarbank	Maastricht
Gemmeke drs. Ch. E. A.	Maastricht
Gerrits H. P., aalmoezenier	Sittard
Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg	Heerlen
Gieskens drs. J. H. H.	Sittard
Glasmaatschappij N. V.	Heerlen
G. Goossen (N. V. "De Globe") en (Russel "Tiglia")	Tegelen
Grand Bazar	Maastricht
Grondmaatschappij "Tijdig"	Heerlen
Groothoff dr. ir. Ch. Th.	Valken- burg

Grijsbach drs. J. P. P.	Wester- beek-Op- lo (N-B.)
Gulpener Bierbrouwerij	Gulpen
Gusto Staalbouw	Geleen
Gijsen Chr.	Maastricht
Haas J. H.	Heerlen
Haas L. W.	Heer
"Haco" N. V.	Maastricht
Haffmans mr. F. M. A.	Helden
Hansen drs. J. H. W. M.	Roermond
Hardy L. V. H.	Heerlen
Heggen M. H. M.	Hoens- broek - Treebeek
Heldens drs. A. L.	Halsteren (N-B.)
Hendriks W. Th. M.	Venlo
Hermans M. J. D. A.	Sittard
Heijboer drs. H. J.	Heerlen
Heijen drs. F. J.	Kerkrade
Hoefer F. J., notaris	Maastricht
Hogere Technische School	Heerlen
Hommers mr. A. H. M. H., mej.	Maastricht
Höppener mr. R. G. A.	Roermond
Hundscheid dipl. ing. F. J.	Heerlen
Hustinx mr. F. P. J.	Maastricht
Huurman mr. M. G. J. Fr.	Maastricht
Huyben's Bierbrouwerij "De Kroon"	Horn
Industrieschap Oostelijk Mijngedie	Heerlen
Instituut voor Geschiedenis der Rijksuniversiteit	Utrecht
Internationale Autobusonderneming	Nieuwen- hagen
Jacobs J. H. M.	Geleen
Janssen mr. C. M. J. M.	Heerlen
Janssen J. Th.	Heerlen
Janssen J. H.	Meerssen

Jelinger A. J.	Maastricht
Jenneskens mgr. M.	Maastricht
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Maastricht en Omstreken	Maastricht
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor de Mijnstreek	Heerlen
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Midden-Limburg	Roermond
Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Noord-Limburg	Venlo
Kamm J. V. P.	Maastricht
Kapé N. V.	Heerlen
Kath. Arbeidersbeweging Limburg	Heerlen
Kath. Limb. Middenstandsbond	Venlo
Kath. Standsorganisatie v. d. Werknemende Middenstand	Hoensbroek
Kath. Openbare Leeszaal en Bibliotheek	Venray
Kets ir. J.	Horn
Kleijnen H. A. J.	Roermond
Kleuters mej. M. H. K.	Roermond
Klerkx P., Meubelindustrie	Maastricht
Kon. Ind. Mij v/h Noury & v. d. Lande N. V.	Roermond
Kon. Ned. Papierfabriek N. V.	Maastricht
Kon. Papierfabriek van Gelder & Zn. N. V.	Maastricht
Kon. Sphinx-Céramique N. V.	Maastricht
Kraayeveld drs. F. A.	Driebergen
Kreisarchiv Kempen-Krefeld	Krefeld(D)
Krens soc. drs. P. J.	Venlo
Kreijen F.	Venlo
Kreijn M. H. M., notaris	Brunssum
Kristal Unie N. V.	Maastricht
Kurstjens' Dakpannen- en Kleiwarenfabriek N. V.	Tegelen
Laumans fa., gebr.	Tegelen

Leiter-Nypels, drukkerij en uitgeverij	Maastricht
Lemmens H. A.	Born
Liefdezusters v. d. H. Carolus Borromeus	Maastricht
Limburgs Dagblad	Heerlen
Limburgse Economische Raad	Hasselt(B)
Limburgse Groene Kruis	Sittard
Limburgse Kaarsenfabriek	Maastricht
Limburgse Kath. Werkgeversver.	Roermond
Limburgse Land- en Tuinbouwbond	Roermond
Limburgse Maatschappij v. Gas-distributie	Heerlen
Limburgse Tramwegmij N. V.	Heerlen
Linssen drs. C. A. A.	Maastricht
Linssen drs. G. C. P.	Venlo
Litjens dr. H., pr.	Roermond
Lousse prof. E.	Blanden(B)
Lucassen ir. J. B. M.	Geleen
Lyceum "Immaculatae Conceptionis"	Venray
Maas- en Roerbode	Roermond
Maasgrind- en Zandexploitatie "Juliana"	Urmond
Maastrichtse Broodfabriek	Maastricht
Maastrichtse Spaarbank	Maastricht
Maastrichtse Spijker- en Draadnagelfabriek	Maastricht
Maastrichtse Verwarmings Industrie	Maastricht
Maastrichtse Zinkwit Maatschappij N. V. Kon.	Eijsden
Maatman mr. Fr. P. L.	Geldrop
Maatschappij tot Exploitatie van Bruinkolenvelden "Carisborg"	Heerlen
Mij v. d. Griendt's Landexploitatie N. V.	Griendtsveen
Mabi N. V.	Maastricht
Machinefabriek en IJzergieterij P. Konings	Swalmen
Machinefabriek Tonnaer N. V.	Thorn
Maenen dr. A. J. Fr.	Breda

Maenen Jan	Heerlen
Maenen Jos.	Heerlen
Magazijn "Londen"	Maastricht
Maison Louis N. V.	Maastricht
Mantel J. L.	Heerlen
Marcel Muyres' Aann. bedrijven N. V.	Sittard
Marres P. J. Th.	Maastricht
Maussen W. H., N. V.	Maastricht
Meelfabriek "Weert", Gebr. v. d. Venne	Weert
Mendels N.	Maastricht
Mertens G. G. A.	Blerick
Meijer ir. J. B. M. A.	Maastricht
Mey's Expeditie	Maastricht
M. Michaëla O. S. U.	Weert
Ministerie van Landbouw en Visserij	's-Graven- hage
Mosa N. V., Porselein- en Tegel- fabriek	Maastricht
Mosapharm N. V.	Maastricht
Motké L., Meubelindustrie	Maastricht
Muysenbergh mr. C. W. F. H. v. d.	Goirle
Mulders W. P. A.	Heerlen
Munster drs. A. I. C. van	Maastricht
Musch H. v., C. M.	Susteren
Nadaud drs. R. M. H. C.	Maastricht
Nederlandsche Credietbank N. V.	Maastricht
Nederlandse Kath. Mijnwerkersbond	Heerlen
Nederlandsche Patent- en Kristal- sodafabriek N. V.	Roermond
Nieuwhof C.	Hoens- broek
Notenboom drs. H.	Venlo
Notermans F.	Heerlen
Notermans drs. Jef	Maastricht
Onderwijsstichting "St. Bernardinus"	Heerlen
"Ons Limburg" Vereniging	Heerlen
Openbare Leeszaal en Bibliotheek	Maastricht
Openbare Leeszaal en Bibliotheek	Heerlen

Oppen van mr. M. A. W.	Maastricht
Ottenheym C.	Maastricht
Overste Paters Franciscanen	Maastricht
Overste Psychiatrische Inrichting	Venray
Palmen J. C. H.	Sittard
Palmen mr. P. M. M. C.	Heerlen
Palmen Cl.	Schinveld
Panhuysen dr. G. W. A.	Maastricht
Papierfabriek "Gennep"	Gennep
Pater Overste "Collegium Carolinus"	Valkenburg
Paters Jezuiten	Maastricht
Paters Montfortanen	Meerssen
Paulussen mr. Ch.	Maastricht
Paulussen J., notaris	Maastricht
Peeters drs. J. G. H.	Boxmeer
Pelzer prof. L. H., pr.	Roermond
Pex A., O. F. M.	Maastricht
Philips J. H.	Valkenburg
Philips N. V.	Heerlen
Philips N. V.	Weert
Pieters-Dortu, N. V., Kledingmagazijn	Maastricht
Polane W., O. E. S. A.	Venlo
Pope's Draad- en Lampenfabriek, N. V.	Venlo
Prot. Chr. Vereniging van Beambten in het Mijnbedrijf	Heerlen
Provinciaal Minderbroeders	Weert
Prov. Limburgse Electriciteits Mij.	Maastricht
Provinciale V. V. V.	Valkenburg
Provinciale Waterstaat in Limburg	Maastricht
Putzeist L., Cinema Royal	Maastricht
Receveur C. K. J. M.	Venlo
Rector Klooster Redemptoristen	Wittem
Rector Minderbroedersklooster	Heerlen
R. K. Bisschoppelijke Kweekschool	Roermond
R. K. Middelbare Landbouwschool	Horst

R. K. Schoolvereniging "St. Anthonius"	Bleyer- heide
R. K. Vereniging "Het Limburgsche Groene Kruis"	Sittard
R. K. Ziekenhuis "De Goddelijke Voorzienigheid"	Sittard
Roomans N. A. J.	Maastricht
Roosen W. H., dipl. ing.	Maastricht
Roosmalen's van, Transport- en Handels Mij.	Maastricht
Roovers' Confectie Industrie N. V.	Maastricht
Rosenmöller R. B.	Eindhoven
Rotterdamsche Bank N. V.	Maastricht
Rottier drs. A. C. J.	Heerlen
Ruys de Beerenbrouck Jhr. mr. G. H. M. J.	Born
Rijksarchief in Limburg	Maastricht
Sampermans N. V.	Maastricht
Sampers F. J. W. A., aalmoezenier	Maastricht
Sanders prof. H.	Roermond
Savelkoul J., aannemingsbedrijf	Geleen
Scaf-Duchateau A.	Maastricht
Schlösser ir. J. C.	Heerlen
Scheps drs. N.	Heerlen
Schrammen M. H. A. J.	Maastricht
Schreinemacher mr. L. R.	Maastricht
Schreuder fa.	Maastricht
Schreurs drs. J. J. G.	Valken- burg
Schreurs drs. Jos.	Brunssum
Schrijnemakers J.	Nijmegen
Schure drs. H. H.	Maastricht
Schwartz G. H. A. de	Nijmegen
Seelen Th. L. A. M.	Venlo
Simons H. G.	Maastricht
Simons ir. J. P. J.	Swalmen
Sint Bernardinusscollege	Heerlen
Sint Ignatiuscollege	Amsterdam
Slangen L. J.	Schaes- berg

Sleebe J.	Maastricht
Sliepen W. L. A. G.	Geleen
Snel H.	Maastricht
Snoep J. A. M.	Eijsden
Sociale Raad	Maastricht
Sociale Raad	Venlo
Speetjens mr. dr. Th.	Venlo
Spitz E. J. C.	Maastricht
Staalwerken "De Maas" N. V.	Maastricht
Stadsarchief- en -Bibliotheek	Maastricht
Stichting Bijzondere Sociale Zorg	Maastricht
Stichting de Nederl. Economische Hogeschool	Rotterdam
Stokvis en Zn., R. S., N. V.	Maastricht
Storms J. H. H.	Roermond
Swinkels ir. A.	Maastricht
Technisch Bureau Vromen N. V.	Brunssum
Teeuwen Paul, N. V.	Tegelen
The New York Public Library	New York
Terhaer drs. H. G.	Groningen
Thurlings prof. dr. Th. L. M.	Wagenin- gen
Tomlow G. C. P. M., notaris	Heerlen
Tonnaer Jac. J. G.	Hoens- broek
Twentsche Bank N. V.	Maastricht
Van Wessem mr. J. J., notaris	Sittard
Vaessen L.	Bocholtz
Van der Sluis J.	Maastricht
Van Hall J. H. M., notaris	Eijsden
"Veldeke"	Heerlen
Verbeet drs. G. J. B.	Maastricht
Vencken F. J. W.	Roermond
Vissers' Wegenbouw- en Aannemings- bedrijf N. V.	Drunen
Volkshogeschool, Kasteel Chaloen	Valken- burg
Vroom en Dreesmann N. V.	Heerlen
Vroom en Dreesmann N. V.	Maastricht

Wachelder J.	Maastricht
Wagemans J. M. J.	Roggel
Wagemans en Van Tuinen N. V.	Maastricht
Waltmans dr. H.	Valkenburg
Wennekens T. H. A., notaris	Thorn
Westlandsche Hypotheekbank N. V.	Maastricht
Wetering van J. L. H.	Maastricht
Wetzels mr. Nic. J.	Kerkrade
Wiel mr. M. H. J. van de	Heerlen
"Wilma" Aannemingsmaatschap- pij N. V.	Weert
Win de J. Th. H.	Maastricht
Winckers J. A. A. G.	Maastricht
Woe-Pen	Maastricht
Wolf & Hertzdahl N. V.	Maastricht
Wijers drs. J. J. M.	Brunssum
Wijk van drs (R. K. Kerkbestuur O. L. Vrouwe Boodschap)	Hoens- broek
IJzerindustrie "Phoenix"	Heerlen
Zeekaf J.	Bergen(L)
Zeepfabriek Hustinx N. V.	Maastricht
Zuid Limburgsche Waterleiding Mij	Maastricht
Zuster Aquino, O. S. U., (Serviam Lyceum)	Sittard
Zuster M. Dorothée, O. S. U. (Gymnasium "St. Angela")	Venray
Zusters Ursulinen	Maastricht
Zusters Ursulinen	Sittard
Zwanikken dr. W. A. C.	Sittard

STUDIES OVER DE SOCIAAL-ECONOMISCHE
GESCHIEDENIS VAN LIMBURG

Jaarboek van het Sociaal Historisch
Centrum voor Limburg

Verschijnt jaarlijks. Abonnementsprijs voor con-
tribuanten min. f 10,-- per jaar. Verschenen delen
alleen voorzover voorradig nog leverbaar.

Verschenen afleveringen:

Deel I

J. F. R. Philips. Enige notities omtrent de indus-
triële ontwikkeling van Limburg in de 19e eeuw.

J. Wachelder. Relatieve Limburgse bevolkingsgroei
van 1830-1955.

Deel II

J. F. R. Philips. Enkele grepen uit de geschiedenis
van de industrialisatie van Limburg gedurende de
laatste 60 jaren.

J. Wachelder. Het geboorte-overschot in Limburg
in de laatste eeuw.

Deel III

J. F. R. Philips. De Kamer van Koophandel en Fa-
brieken te Venlo, in historisch perspectief,
1830-1955.

J. Wachelder. De Limburgse migratie in de laatste
eeuw.

Deel IV

P. dr. Remigius Dieteren O. F. M. De Migratie in de Mijnstreek, 1900-1935.

Deel V

Enige aspecten van de historisch-demografische ontwikkeling van Limburg

J. F. R. Philips. Sociale geschiedenis en Sociologie; een proeve tot terreinafbakening en samenwerking.

Deel VI

P. Wilhelmus de Leeuw O. F. M., P. Dr. Renatus Ritzen O. F. M.

J. Wachelder. Het geboorteniveau in Limburg.

Th. J. A. H. Claessens. De ontwikkeling van de landbouw in Venray, Horst en Sevenum (1850-1914).

Deel VII

De oorsprong van ons huidige kantoorgebouw; een greep uit de stadsgeschiedenis van Maastricht.

Ir. C. E. P. M. Raedts. Goossen van Vreeswijk. Een Nederlandse "Bergmeester" van grote betekenis.

Drs. Th. J. P. Verhagen. De ontwikkeling van de landbouw in Limburg op organisatorisch gebied.

Bibliografie betreffende de landbouwgeschiedenis van Limburg

Deel VIII

Dr. G. W. A. Panhuysen. De taak van het Sociaal-

Historisch Centrum als verzamel- en bewaarplaats van archieven.

P. Jacobinus Jenniskens O. F. M. Sociaal-historische notities over het kerkdorp Meterik-Horst.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M. "De Hertog van Limburg", Jos. Maenen veertig jaar lid van Gedeputeerde Staten van Limburg.

J. F. R. Philips. Limburgse bevolkingscijfers uit de eerste helft van de 19e eeuw.

AFZONDERLIJKE WERKEN

- niet in eigen fonds opgenomen -

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M. Veertig jaar arbeidswoningen in Limburg, "Ons Limburg", 1911-1951, Heerlen 1951. P. 202.

Drs. J. H. A. E. Cornips. Vijftig jaar Bouwvereniging "St. Servatius", Maastricht 1952. P. 202.

Drs. J. H. A. E. Cornips. Bijdrage tot de geschiedenis van de krankzinnigenzorg te Maastricht, Maastricht 1952. P. 80.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M., "Mens en Mijn". Een halve eeuw strijd, groei en bloei van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond, Heerlen 1953. P. 318.

Drs. J. H. A. E. Cornips. Een provinciale school voor apothekers te Maastricht. Bijdrage tot de geschiedenis der pharmacie te Maastricht in de Franse tijd, Maastricht 1953. P. 20.

Drs. J. H. A. E. Cornips. Honderd jaar Gemeentespaarbank voor Maastricht, Maastricht 1953. P. 194.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M. "In Dienst der Zieken". Het St. Joseph Ziekenhuis te Heerlen, 1904-1954, Bussum 1954. P. 318.

R. K. Gesticht "De Nieuwenhof", voorheen R. K. Armenhuis. Geschiedkundige bijdrage ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan. Maastricht 1955. P. 71.

Gedenkschrift 40 jaar Katholieke Reclassering in Maastricht, Maastricht 1959. P. 139.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M., Vijf-en-twintig jaar Planologie in Limburg. Gedenkboek Prov.

Planologische Dienst in Limburg, Maastricht 1959.
P. 48.

J. F. R. Philips. Vijftig jaar sociale gezondheidszorg in Limburg, de R. K. Vereniging "Het Limburgse Groene Kruis" in het Goud, 1910-1960. Roermond 1960. P. 228.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M. en P. Wilhelmus de Leeuw O. F. M. Vijftig jaar zielzorg rond de mijn 1910-1960, Heerlen 1960. P. 88.

P. Dr. Remigius Dieteren O. F. M. en Drs. J. F. R. Philips, Stein, een achterland wordt bruggehoofd. Stein 1961. P. 167.

Statistische overzichten van het toeristisch bezoek aan de gemeente Valkenburg-Houthem, Valkenburg, 1957-1963.

J. F. R. Philips. Een eeuw armen- en ziekenzorg in Venlo, Venlo 1961. P. 104.

